

II

KON. MIL.ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Postbus 90.154
4800 RG. BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Meer pit voor
de Leopard 1
(zie blz. 339)

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
brigade-generaal der infanterie b.d.

ADI.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij
commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

P. Huysman
majoor der infanterie

ir. G. M. van der Laan
kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse
luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten
luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 25,—, buitenland f 30,— per
jaar, losse nummers f 2,50

ADVERTENTIES:

Postbus 139, 2170 AC Sassen-
heim. Tel. (02522) 1 06 46
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

338 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

339 Face-lift voor een tienjarige

341 Cassatie in het militaire strafprocesrecht, door dr. mr. Th. J. Clarenbeek, majoor van de militair juridische dienst, wnd griffier bij het HMG

348 De Caraïbische crisis 1962-1963, door R. Breukhoven, leraar aardrijkskunde/geschiedenis, 1e medewerker afd. Introductie, opleiding, vorming en training van het ministerie van verkeer en waterstaat

353 De militaire code van de hertog van Soeng tot Rommel, door J. R. Evenhuis, journalist

363 Het militaire telegram, door J. Tieman, luitenant-kolonel van de verbindingdienst

370 De Merkava, Israëls nieuwe tank, door Th. G. Woltjer, sergeant-majoor instructeur

376 Vakpers: Veldartillerie in de jaren '80 — Het Russische leger en zijn tactische problemen

382 Boeken

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 56243 (23.29/1). Reorganisatie Militaire vrouwenafdeling (Milva) (herdruk, april 1979).

LaO 57054 51.12.20). Benoeming vrouwelijke officieren reservepersoneel landmacht (herdruk, april 1979).

LaO 59084 (51.12/28) / LuO 59567 (51.12/22). Verbintenissen reservepersoneel beneden de rang van tweede luitenant, militairen landmacht en luchtmacht (herdruk, april 1979).

LaO 59131 (23.2/2). Wijziging Koninklijk besluit i.v.m. de invoering van de mechanische registratie (herdruk, april 1979).

LaO 61076 (51.12/41) / LuO 61563 (51.12/35). Verbintenissen reservepersoneel beneden de rang van tweede luitenant, vrouwelijke militairen landmacht en luchtmacht (herdruk, april 1979).

LaO 62020 (23.29/8a). Benoeming tot beroepsofficier bij een aantal ingestelde dienstvakken (herdruk, april 1979).

LaO 65028 (51.12/49). Premiereregeling en andere voorzieningen voor technisch specialisten (herdruk, april 1979).

LaO 79008 (51.15/109) / LuO 79508 (51.15/102). Regeling buitengewoon verlof en reiskostenvergoeding voor militairen bij langdurige plaatsing in een land buiten Europa.

LuO 58550 (51.12/17). Benoeming vrouwelijke officieren reservepersoneel luchtmacht (herdruk, april 1979).

LuO 60567 (23.39/6). Luchtmacht vrouwenafdeling (Luva) (herdruk, april 1979).

LuO 60596 (51.14/20). Bevorderingsvoorschrift kader luchtmacht 1960 (herdruk, april 1979).

LuO 61575 (23.39/9). Instelling van de dienstgroepen van officieren van de luchtmacht (herdruk, april 1979).

LuO 62513 (78/81). Voorschrift opleiding tot beroepsonderofficier aan de Koninklijke kaderschool luchtmacht (herdruk, april 1979).

LuO 68508 51.12/44). Aanmelding voor dienstneming bij het beroepspersoneel van de KLu met bestemming dienst te verrichten bij het hulpkader (herdruk, april 1979).

Lumed 508-79 (23.1/76e). Commissie van advies inzake opleiding tot officier voor speciale diensten van de KLu (herdruk, april 1979).

Lumed 510-79 (78/147e). Opleiding algemene ontwikkeling voor toelating tot de opleiding tot officier voor speciale diensten van de KLu.

Lumed 511-79 52/17) / Lamed 011-79 (52/17). Stichting maatschappelijke begeleiding militairen (SMBM).

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-25 (Radiotelefonietelexprocedures, 1e druk.) Dit voorschrift behandelt de procedures voor het verzenden van berichten over radiotelefonietelexverbindingen bij de Koninklijke landmacht. Het is bestemd voor de bedienaars van radiotelefonietelexapparatuur. (Hiermee vervalt VR 11-25, 2e druk.)

VS 11-12 (Grondslagen verbindingen, 1e druk, 2e wijziging). De wijziging behelst de aanvulling met een hoofdstuk betreffende het „Automatisch telegrafiesysteem” (ATS) en een bijlage inzake de „Elektromagnetische puls” (EMP).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

7e opgave van wijzigingen op VS 9-514 (Pistoolmitrailleur 9 mm UZI, M 61). Dit nieuwe deel V is de noodzakelijke aanvulling i.v.m. de invoering van de YPR765 en vormt de 7e opgave van wijzigingen op dit voorschrift.

Face-lift voor een tienjarige

MS De tankvervanging voor de Koninklijke landmacht heeft, zoals wel bekend mag worden verondersteld, al heel wat voeten in de aarde gehad. Om meer dan een reden is dan ook in militaire kringen met voldoening gereageerd op de beslissing tot het aanschaffen van de Leopard 2. Immers, in de moderne oorlogvoering geldt terecht de tank als de *ruggegraat van de landstrijdkrachten*, zonder welke de krijgsmacht zou worden gedegradeerd tot een volslagen onbruikbaar instrument.

Daarom mag het al evenzeer worden toegejuicht dat er nu vaart wordt gezet achter de voorgenomen maatregelen tot het „oppeppen” van dat deel van het tankbestand dat, in overeenstemming met de plannen van politieke en militaire leiding, tot in het laatste decennium van deze eeuw zal blijven gehandhaafd in de bewapening van de parate landmacht. Het gaat daarbij dus om de Leopard 1, die inmiddels ook alweer kan bogen op een tienjarige staat van dienst in de onderscheidene tank- en verkenningsbataljons. Nagenoeg parallel aan de aflossing van de stokoude Centurion en AMX-13 door de Leopard 2 zal de Leopard 1 worden gerenoveerd om hem betere kansen te verschaffen tegenover de talrijke T-72s van het Warschau-Pact en, tot op zekere hoogte, de opvolger daarvan: de T-80 die zoveel zwaarder is gepantserd en verder en nauwkeuriger schiet, ook uit de beweging. Bovendien wordt ermee gerekend dat ook het Warschau-Pact terdege profiteert van de huidige ontwikkelingen op het gebied van de antitankwapens, met name de vergroting van dracht, trefzekerheid en pantserdoorborend vermogen. De beoogde verbeteringen aan de Leopard 1 zijn daarom van drieërlei aard; zij betreffen pantser, vuurleiding en munitie.

Voor de *verbetering van de bepantsering* is vooral uitgegaan van de prestaties van de T-72 en de WP-antitankmiddelen. De daaruit voortvloeiende noodzaak tot verzwaring van de bescherming van de toren en de zijkanten van het onderstel werd ook

door de Bundeswehr reeds onderkend. De aldaar ontwikkelde en beproefde oplossing — het aanbrengen van extra pantserstaal in de vorm van platen rond de toren en zijschotten ter weerszijden van het onderstel — zal door de Koninklijke landmacht eveneens worden toegepast. Voor de 468 Leopards behoeft de aanschaffing van dat materiaal niet meer te kosten dan *f* 25 miljoen, aangenomen althans dat de gewenste haast wordt betracht zodat onmiddellijk kan worden aangesloten op de productie die momenteel ten behoeve van de Bundeswehr gaande is. De montage geschiedt uiteraard in eigen beheer, in de tankwerkplaats.

Het huidige *vuurleidingssysteem* van de Leopard 1 zal binnen enkele jaren ongetwijfeld als verouderd moeten worden beschouwd. De optische afstandmeting zal dan bepaald te traag en te onnauwkeurig blijken te zijn om een voldoende snelle vuuropening te kunnen verzekeren en de trefkansen te maximaliseren, in het bijzonder wanneer rijden moet worden gevraagd. Daarenboven duiden de ontwikkelingen steeds meer in de richting van gevechten bij duisternis en slecht zicht, met dientengevolge een toenemende behoefte aan nachtzichtapparatuur en restlichtversterkers. Voor de Leopard 1 wordt daarom gezocht naar een geïntegreerd vuurleidingssysteem met laserafstandmeter dat aan moderne nachtzichtapparatuur kan worden gekoppeld en dat per 1 januari 1982 beschikbaar kan zijn om te worden ingebouwd. Van de twee systemen die in aanmerking zouden kunnen komen is er een — de Belgische SABCA-vuurleiding — al operationeel en in gebruik bij de strijdkrachten van België, Canada en Australië. Het andere — het Westduitse Honeywell/Zeiss-systeem — is nog niet in productie maar wordt nog beproefd. Een voordeel is overigens, dat beide systemen niet noodzakelijkerwijs behoeven gebruik te maken van hun eigen laserafstandmeter doch dat ook een ander type — zoals bijvoorbeeld het instrument van de Nederlandse producent Oude Delft — kan worden ingebouwd. Voor de verbetering van de vuur-

leiding van de Leopard 1 zal, naar het zich laat aanzien, een bedrag van f 205 à f 225 miljoen nodig zijn.

Bij de voorgenomen *verbetering van de munitie* gaat het met name om een nieuwe munitiesoort die de APDS-munitie van het 105 mm kanon zal moeten vervangen, omdat die in de jaren '80 op de dan te verwachten grotere schootsafstanden een te geringe uitwerking zal hebben. Om aan dat bezwaar tegemoet te komen, is een nieuw projectiel ontwikkeld dat berust op hetzelfde principe — A(Armour) P(iercing) D(iscarding) S(abot) is het projectiel welks harde, pantserdoorborende kern de baan vervolgt nadat een extra mantel, die in de beginfase een hoge aanvangssnelheid heeft mogelijk gemaakt, werd afgestoten — maar welks langere kern bovendien door vinnen wordt gestabiliseerd; vandaar de naam APFSDS, waarin de aanduiding F(in) S(tabilized) werd toegevoegd. Momenteel zijn er drie typen aan de markt: de M-735 van Amerikaanse makelij, de (PP)L-64, een Brits produkt, en de KEM-111 van een Duits-Israëliëse combinatie. Alle drie zijn zij in zoverre gelijk dat hun kern bestaat uit een wolframlegering. Een in april jl. afgesloten vergelijking tussen

de beide eerstgenoemde projectielen door de I(ndependent) E(uropean) P(rogramme) G(roup) mondde uit in een voorkeur voor de (PP)L-64. Gestreefd wordt naar een mogelijke gezamenlijke Europese produktie, waarover wellicht in de loop van de komende maanden een beslissing zou kunnen vallen. Afgezien daarvan werd in de Nederlandse meerjarenraming al gerekend met een uitgave van f 50 miljoen in de periode tot en met 1983. In aanmerking nemende dat de stukprijs per projectiel naar schatting tussen f 1500 en f 2100 zal liggen, betekent dat dan nog niet meer dan slechts een voorzien in de eerste behoefte.

Het is de bedoeling dat de voorgenomen verbeteringen aan de Leopard 1 ongeveer een jaar voorlopen op de instroming van de Leopard 2. Op die wijze kan worden voorkomen dat de opleidingssector en de logistieke diensten te zwaar worden belast. Het is te hopen dat de nodige beslissingen, die tot dat verbeteringsproces de aanzet zullen moeten geven, zonderodeloos tijdverlies zullen worden genomen. Want zolang er ook maar het minste of geringste mankeert aan de ruggegraat, blijft de stabiliteit van het geheel een zorgwekkende zaak!

TAPTOE BREDA **een jonge traditie gecontinueerd**

Na drie geslaagde Nationale Taptoes in Breda wordt dat muzikale festijn, een lust voor oog en oor, ook dit jaar weer gehouden, en wel van 23 augustus tot en met 1 september, elke avond — met uitzondering van zondag 26 augustus — aanvangende te 21.00 uur, met bovendien op zaterdag 25 augustus een matinee te 15.00 uur.

Een groot aantal feestelijke herdenkingen is mede in de opzet verwerkt: 400 jaar Unie van Utrecht, 150 jaar Koninklijk Instituut der Marine, 150 jaar Garde Grenadiers en Jagers, 150 jaar Koninklijke Militaire Kapel, 165 jaar Koninklijke Marechaussee. Het militaire accent wordt dan ook duidelijk versterkt doordat alle grote militaire korpsen deelnemen: de Marinierskapel der Koninklijke Marine, de Tamboers en pijpers van het Korps Mariniers met fakkeldragers en exercitiedemonstratieteam van het Korps Mariniers, de Koninklijke Militaire Kapel met haar Tamboerkorps evenals de Kapel van de Koninklijke Luchtmacht met haar Tamboerkorps, de Johan Willem Friso Kapel, het Trompetterkorps der Cavalerie, het Tamboerkorps van het Garderegiment Grenadiers, het Jachthoornkorps van het Garderegiment Jagers, het Tamboerkorps van het Garderegiment Fuseliers Prinses Irene, het Cadettentamboerkorps „Prins Bernhard”, het Tamboerkorps van het Regiment van Heutz, het

Tamboerkorps der Intendance, de trompetters van het Tamboerkorps van het Wapen der Koninklijke Marechaussee en het Motorteam van dat Wapen.

Het militaire element wordt aangevuld en omlijst door een aantal burgerkorpsen en -dansgroepen, op gelijke wijze als dat in voorgaande jaren het geval was. Het totale aantal deelnemers belooft daarmee zo'n 1200 man.

Het bestuur van de organiserende Stichting heeft — niet in de laatste plaats vanwege de plezierige ervaringen met de KMA-reünisten van het vorige jaar — de suggestie gedaan dat geïnteresseerde oud-militairen de avond van *dinsdag 28 augustus* benutten om elkaar in groten getale te ontmoeten op de overdekte tribune op het KMA-terrein; een suggestie die dezerzijds uiteraard van harte wordt gesteund.

Alle VVV-kantoren in den lande kunnen u aan een kaartje helpen; de prijzen zijn — dat is een extra vermelding waard — nog dezelfde als vorig jaar: A-hoofdtribune f 20,—, B-zijtribune f 17,50, C-zijtribune f 12,50. Voor de matinee gelden gereduceerde prijzen, namelijk f 7,50 en f 5,—.

In een tijd waarin zo zeer wordt gestreefd naar het verdringen van de presentie van de krijgsmacht uit het leven van alledag is het ongetwijfeld de moeite waard te tonen dat nog steeds zeer velen van dat streven afkerig zijn. Die zeer velen kunnen elkaar treffen bij de Nationale Taptoe. En de actief dienende militairen kunnen hun oud-collega's daar stellig in grote aantallen ontmoeten op dinsdag 28 augustus!

Cassatie in het militaire strafprocesrecht

dr. mr. Th. J. Clarenbeek

majoor van de militair juridische dienst, wnd. griffier bij het Hoog Militair Gerechtshof

Op 15 maart 1979 is de cassatie in het militaire strafprocesrecht ingevoerd. In de dagbladen werd daaraan een stukje gewijd ter grootte van de gemiddelde geboorteadvertentie. De Defensiekrant wijdde aan deze gebeurtenis een kwart pagina (waarvan overigens minder dan de helft echte tekst, de rest was „kop”).

Wat is er nu eigenlijk gebeurd? Wat is cassatie precies? Wat is de betekenis ervan in het militaire strafprocesrecht? Hoe gaat het? Wat zijn de gevolgen? Bij de geïnteresseerde militair zullen deze en wellicht nog andere vragen rijzen. De voorschriften betreffende het straf- en tuchtrecht zullen wel aan de gewijzigde situatie worden aangepast, maar dat neemt nog geruime tijd.

Hieronder wil ik trachten in zeer kort bestek uiteen te zetten wat er aan de hand is. Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan:

- de geschiedenis van de totstandkoming van de wet, die de cassatie invoert;
- de betekenis van enkele termen;
- de inhoud van de wet;
- enkele praktische problemen;
- de invloed op de militaire rechtspraak.

De geschiedenis van de wet

Op 21 juni 1972 diende het lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal mr. B. de Gaay Fortman een voorstel van Rijkswet in bij de Tweede Kamer [1]. Hij maakte daarbij gebruik van het recht van initiatief dat deze Kamer bezit. Het voorstel van Rijkswet „tot invoering van de rechtsmiddelen van cassatie, cassatie in het belang der wet en herziening in het militaire strafprocesrecht” gaf in de memorie van toelichting de volgende argumenten voor de indiening aan.

1. De ministers van defensie en justitie zijn blijken de Nota over een nieuw militair strafprocesrecht uit 1966 vóór invoering van genoemde rechtsmiddelen. De Tweede Kamer stemde met het voornemen tot invoering in.

2. De indiening van de voorstellen betreffende een algehele herziening van het militaire strafprocesrecht kan nog wel enkele jaren op zich laten wachten.

3. In fundamentele vragen met betrekking tot de vrijheid van meningsuiting en de strafrechtelijke beperking daarop kan het oordeel van de Hoge Raad in hoogste en laatste instantie bezwaarlijk worden gemist.

Het enige échte argument is dat genoemd onder 3. Met de redenen genoemd in 1 en 2 zou nog veel meer incidenteel kunnen worden geregeld [2]. Het militaire strafprocesrecht kent bijvoorbeeld geen regelingen voor behandeling van misdrijfzaken bij verstek, geen regeling voor de toekenning van schadevergoeding wegens ten onrechte ondergaan voorlopig arrest, geen regeling betreffende het instituut politierechter en mist de mogelijkheid bezwaar te maken tegen de dagvaarding; en zo zijn er nog wel enkele verschillen met het in het Wetboek van Strafvordering goed geregelde commune strafprocesrecht te noemen. Over een groot deel van deze zaken waren regering en Kamer het eens bij de behandeling van de hiervoor genoemde nota. In al die gevallen moet — tot spijt van de militaire justitie — worden gewacht op de algehele herziening van het militaire strafprocesrecht. Over punt 3 zegt de memorie van toelichting:

In de afgelopen jaren heeft men zeer veelvuldig conflicten kunnen constateren tussen dienstplichtigen en hun militaire overheden die tot inzet hadden de vrijheid van meningsuiting in de militaire samenleving. Regelmatig zijn dienstplichtigen door de krijgswaarden en in appel door het Hoog Militair Gerechtshof op grond van de door hen geuite meningen veroordeeld ter zake van artikel 147 van het Wetboek van Militair Strafrecht. Soms zijn daarbij vrijheidsstraffen opgelegd. Deze conflicten en de daarop volgende berechttingen hebben geleid tot grote onzekerheid over de vraag waar in de militaire samenleving de grenzen getrokken moeten worden die men zou mogen stellen aan de uitoefening van het grondrecht van vrijheid van meningsuiting. De jurisprudentie van krijgswaarden en het Hoog Militair Gerechtshof laat daarbij grote

ruimte open wanneer men zoekt naar de inhoud van het begrip „de tucht onder de krijgsmacht trachten te ondermijnen” dat in artikel 147 gehanteerd wordt.

U herinnert zich die zaken wel: Dona en Schul, „Alarm”, „Kaats” en „Emergo”, om er een paar met treffende namen te noemen.¹

Het voorstel van Rijkswet werd in de Tweede Kamer aangenomen, doch in de Eerste Kamer verworpen. De hoofdreden voor dit verwerpen was te vinden in de grondwettelijke bezwaren, die deze Kamer had tegen een artikel in het voorstel dat de leden van het Hoog Militair Gerechtshof, tevens lid van de Hoge Raad, op de datum van in werking treden van de wet zou ontslaan uit hun functie bij het Hoog Militair Gerechtshof.

Op 26 februari 1975 diende het lid van de Tweede Kamer mr. E. C. M. Jurgens een voorstel van Rijkswet in, dat hetzelfde regelde als het voorstel De Gaay Fortman, doch tegemoetkwam aan de bezwaren van de Eerste Kamer [3]. Dit voorstel van Rijkswet passeerde de beide Kamers, doch het ontbreken van een bepaling betreffende de inwerkingtreding maakte een wijzigingsvoorstel van Rijkswet noodzakelijk. Mr. De Gaay Fortman diende dit wijzigingsvoorstel op 18 maart 1977 bij de Tweede Kamer in [4]. Het werd door de Eerste Kamer op 10 mei 1977 goedgekeurd, nadat het eerst de Tweede Kamer zonder problemen was gepasseerd. Nadat de regering zich nog langdurig had beraden op de vraag of het initiatief van de Staten-Generaal effect moest worden verleend, werden door druk uit de Tweede Kamer de beide wetten in het Staatsblad geplaatst. Bij Koninklijk Besluit is de wet, zoals die was gewijzigd, op 15 maart 1979 in werking gesteld.

De wet heet voluit: Rijkswet van 22 februari 1979 Stb 69 tot *invoering van de rechtsmiddelen van cassatie, cassatie in het belang der wet en herziening in het militaire strafprocesrecht*.

De betekenis van enkele termen

Uit de titel van de wet blijkt dat rechtsmiddelen

¹ Strafrechtelijke beslissingen:

Mil. Recht. Tijdschr. LXV(1972)99, ArrKrr 's-Hertogenbosch, 11-8-71 „Emergo”;

Mil. Recht. Tijdschr. LXV(1972)171, HMG 22-12-71;

Mil. Recht. Tijdschr. LXV(1972)331, HMG 12-4-72 „Kaats”;

Mil. Recht. Tijdschr. LXV(1972)339, HMG 12-4-72;

Mil. Recht. Tijdschr. LXV(1972)420, ArrKrr Arnhem, 2-3-72.

Tuchtrechtelijke beslissingen:

Mil. Recht. Tijdschr. LXV(1972)39, HMG 17-11-71 „Alarm”;

Mil. Recht. Tijdschr. LXV(1972)48, HMG 8-12-71.

worden ingevoerd. Aan de bestaande mogelijkheden in het militaire straf- en tuchtrecht, op te komen tegen bepaalde beslissingen van commandanten en krijgsraden, zijn er toegevoegd. Het belangrijkste van deze nieuw ingevoerde rechtsmiddelen is de cassatie. Dit artikel zal zich in hoofdzaak daarmee bezighouden. Voor de militair is van minder gewicht de invoering van de cassatie „in het belang der wet”, waarover dan ook slechts heel kort zal worden gesproken; aan het rechtsmiddel van herziening, dat slechts zeer zelden zal kunnen worden toegepast, zullen slechts enkele regels worden gewijd.

Cassatie

Door cassatie in te stellen legt men een daarvoor vatbare rechterlijke beslissing ter beoordeling voor aan het daarvoor bestemde orgaan, de Hoge Raad der Nederlanden. De Hoge Raad is in de niet-militaire rechtspleging belast met het vernietigen van handelingen, arresten, vonnissen en beschikkingen wegens verzuim van vormen, voor zover de niet-inachtneming daarvan uitdrukkelijk met nietigheid is bedreigd of voortvloeit uit de aard van de geschonden norm én wegens schending van het Nederlandse recht.² In het militaire strafprocesrecht is nu aan de Hoge Raad een overeenkomstige taak opgedragen. De Hoge Raad bemoeit zich niet met de beoordeling van feiten, slechts de correcte toepassing van het recht wordt beoordeeld.

Waar vele rechterlijke instanties (62 kantongerechten, 19 arrondissementsrechtbanken en 5 gerechtshoven) met de rechtspraak zijn belast, zal het duidelijk zijn dat niet al deze rechterlijke instanties alle wettelijke bepalingen gelijk zullen interpreteren. Bij de Hoge Raad eindigen de mogelijkheden in beroep te komen tegen rechterlijke beslissingen op het gebied van het burgerlijk recht en het strafrecht. Dat geeft aan de uitspraken van de Hoge Raad een bijzondere dimensie. Uitspraken van de Hoge Raad worden door de rechterlijke colleges nauwkeurig bestudeerd. Zij geven dan ook belangrijke aanwijzingen over wat in bepaalde gevallen „recht” is. Een rechter, die weet dat zijn beslissing aan de Hoge Raad kan worden voorgelegd, zal bij de totstandkoming van die beslissing rekening houden met wat de Hoge Raad over het door hem te beslissen onderwerp (of een daarop sterk gelijkend onderwerp) heeft beslist. Doet hij dit niet, kan hij er immers op rekenen dat, zo een van de partijen de beslissing ter toetsing aan de Hoge

² Art. 99, 1e lid, van de Wet op de Rechterlijke Organisatie.

Raad voorlegt, waarschijnlijk vernietiging van de beslissing zal plaatsvinden. Houden alle rechters — en dat doen zij — rekening met de uitspraken van de Hoge Raad dan is de eenheid van de rechtspraak weliswaar nog niet verzekerd, maar wel op-timaal bevorderd.

Indien wij ons in het verdere van het betoog beperken tot de strafrechtspraak is dat omdat de wet, die op 15 maart jongstleden in werking trad, zich uitsluitend daarmee bezighoudt.

De rechtspraak van de militaire rechter was tot 15 maart 1979 in handen van krijgsraden en — hoogste instantie — van het Hoog Militair Gerechtshof. Het HMG heeft (en de krijgsraden hebben) zich altijd geconformeerd aan de uitspraken van de Hoge Raad. De indiener van het wetsvoorstel heeft dat geenszins bestreden. Ten aanzien van de delicten voorkomend in het Wetboek van Militair Strafrecht was dat conformeren echter niet mogelijk, omdat de Hoge Raad zich daarover niet kon uitspreken. Zover mogelijk is getracht overeenkomsten te vinden.

De indiener van het wetsvoorstel wilde echter toch de uitspraken van het HMG — speciaal op het gebied van de vrijheid van meningsuiting — aan toetsing door de Hoge Raad onderwerpen. Juridisch is het echter onmogelijk dat deel van de militair-rechtelijke beslissingen af te zonderen van de overige, zodat cassatie moest worden ingevoerd, zoals artikel 1, eerste lid, van de wet zegt:

van sententiën en vonnissen van de militaire rechter en van beschikkingen van het Hoog Militair Gerechtshof, houdende een eindbeslissing omtrent een strafbaar feit.

De unificerende werking van de uitspraken van de Hoge Raad strekt zich nu ook uit tot de rechtspraak van de militaire rechter. Zoals de indiener van het voorstel het in de memorie van toelichting — overigens slechts ten aanzien van het aspect van de vrijheid van meningsuiting — uitdrukte:

Een belangrijk argument voor de invoering van het rechtsmiddel van cassatie vormt ongetwijfeld de gedachte dat dit rechtsmiddel bij uitstek de mogelijkheid opent om eenheid te bewerkstelligen tussen het militair strafrecht en het commune strafrecht. Cassatie betekent voor de justitiabele daarnaast tevens een extra waarborg waarop hij boven het appel een beroep kan doen. De ondergetekende is, gezien de ontwikkelingen in de krijgsmacht in de laatste jaren, van mening dat aan deze mogelijkheid tot het bewerken van eenheid en deze extra waarborg een bijzondere behoefte is ontstaan.

Cassatie in het belang der wet

Dit rechtsmiddel is een bijzondere vorm van cassatie. Indien beide partijen — openbaar ministerie en klager of beklaagde — zich hebben neergelegd bij de uitspraak en tegen deze uitspraak geen rechtsmiddel meer openstaat, kan het zijn dat de procureur-generaal bij de Hoge Raad een bepaalde rechtsvraag, die in de besliste zaak aan de orde kwam, ter nadere beslissing aan de Hoge Raad wil voorleggen. Hij stelt dan cassatie in het belang der wet in. De Hoge Raad behandelt dit cassatieberoep als een gewoon cassatieberoep. Het uitlokken van een uitspraak van de Hoge Raad door het instellen van cassatie in het belang der wet heeft uitsluitend ten doel het oordeel van de Hoge Raad over een bepaalde rechtsvraag te verkrijgen. De rechterlijke organen kunnen dan met die beslissing in de toekomst rekening houden. Een dergelijke uitspraak brengt, als zou blijken dat de Hoge Raad een ander oordeel heeft over de rechtsvraag dan het rechterlijke college dat de aanvankelijke uitspraak deed, echter geen wijziging in de positie van partijen.

Herziening

Herziening is mogelijk van „in kracht van gewijsde gegane sententiën en vonnissen van de militaire rechter, houdende een veroordeling”. Herziening kan (onder andere) worden aangevraagd als in verschillende vonnissen bewezen-verklaringen zijn uitgesproken, die niet met elkaar zijn overeen te brengen. Zij kan ook worden aangevraagd op grond van het na de terechtzitting bekend worden van een nieuw feit, dat — zou het bij het onderzoek ter terechtzitting bekend zijn geweest — de veroordeelde in een betere positie zou hebben gebracht (bijvoorbeeld hebben geleid tot vrijspraak). Het rechtsmiddel herziening zal, gelet op de van toepassing zijnde wetsartikelen, evenals voor burgers, slechts zelden met positief resultaat kunnen worden toegepast.

De inhoud van de wet

In het bovenstaande is reeds iets over dit onderwerp gezegd. Wij beperken ons verder tot de cassatie. Cassatieberoep kan worden ingesteld tegen:

1. sententiën van de militaire rechter. De uitspraken zijn sinds 15 maart 1979 „cassabel”;
2. vonnissen van de militaire rechter. Dit zijn de vonnissen van krijgsraden. Aangezien echter geen cassatie kan worden ingesteld als nog hoger beroep openstaat, of men, als dit heeft opengestaan, naliet

in beroep te komen, kan deze bepaling alleen slaan op de vonnissen, gewezen in het bijzondere geval dat de Kroon hoger beroep van vonnissen van krijgsraden heeft uitgesloten³;

3. beschikkingen van het Hoog Militair Gerechthof, houdende een eindbeslissing omtrent een strafbaar feit. Cassatie is niet mogelijk als de eindbeslissing een zogenaamd eigenlijk krijgstuuchtelijk vergrijp betreft.

Onder feitelijke oorlogsomstandigheden kan de Kroon het instellen van cassatieberoep uitsluiten. Beroep in cassatie zal dus — onder normale omstandigheden — alleen kunnen worden ingesteld van sententies en van bepaalde eindbeslissingen van het HMG.

De militair heeft nu — net als de burger in het Wetboek van Strafvordering reeds langer bezat — de gelegenheid gekregen zijn zaak in drie instanties, twee feitelijke en één niet-feitelijke te laten beoordelen. De militair heeft op dit gebied ineens zelfs meer rechten dan de burger. In het commune strafprocesrecht zijn namelijk niet alle uitspraken vatbaar voor hoger beroep én cassatie. Anderzijds is in het commune strafprocesrecht ook cassatie mogelijk van andere rechterlijke beslissingen dan vonnissen of arresten. Deze mogelijkheid is de militair nog onthouden.

De militair, die een strafbaar feit begaat dat strijdig is met de militaire tucht of orde en tevens van zo lichte aard dat het buiten strafrechtelijke afdoening kan blijven, slaat alle records. Hij heeft op grond van deze nieuwe wet zelfs vier instanties ter beschikking: tot straffen bevoegde meerdere/strafoplegger, beklagmeerdere, Hoog Militair Gerechthof, Hoge Raad. Het merkwaardige resultaat van de invoering van de cassatie is dat de lichtste strafbare feiten de grootste aandacht zullen krijgen. De Gaay Fortman bedoelde dat te bereiken, maar of het nu nodig en redelijk is dat de militair, die krijgstuuchtelijk wordt gestraft omdat hij weigerde zijn handen uit zijn zakken te halen zijn zaak daarna nog driemaal kan laten beoordelen, terwijl de man die wordt gestraft voor het begaan van een ernstig misdrijf nog slechts twee instanties ter beschikking heeft, valt te betwijfelen; efficiënt is het zeker niet. In het toekomstige tuchtrecht zal een krijgstuuchtelijk gestrafte — naar in de bedoeling ligt — slechts één beroepsmogelijkheid krijgen.

Door de combinatie van de invoering van een extra rechtsmiddel en de relatief korte dienstdtijd zal een

³ Cassatie in het belang der wet is onder normale omstandigheden ook van vonnissen van de krijgsraden mogelijk.

dienstplichtige, die van zijn rechtsmiddelen gebruik wenst te maken, vrijwel altijd pas geruime tijd na het einde van zijn dienstdtijd de definitieve beoordeling van het strafbare feit, waarvan men hem beklaagt of waarvoor hij krijgstuuchtelijk werd gestraft, vernemen. De Hoge Raad heeft bij voortduring te kampen met een grote, steeds toenemende stroom cassatieberoepen. De invoering van de cassatie in het militaire strafprocesrecht zal die stroom ongetwijfeld doen groeien. De behandeling van een cassatieberoep door de Hoge Raad vergt momenteel een aantal maanden.

De behandeling van cassatieberoepen is een zeer gespecialiseerde juridische aangelegenheid. Zoals ik reeds vermeldde, gaat het in cassatie alleen om de beoordeling van rechtsvragen. De beklagde of de klager wordt door de Hoge Raad dan ook niet meer gehoord. Wel kunnen zogenaamde cassatiemiddelen worden ingediend. Omdat slechts over rechtsvragen kan worden geprocedeerd, voorziet de wet, naar ik meen, niet in het optreden van de officier-raadsman. Artikel 2 van de wet zegt dat als raadslieden advocaten kunnen worden gekozen. De op de procedure voor de Hoge Raad van overeenkomstige toepassing verklaarde artikelen van het Wetboek van Strafvordering bedoelen, waar zij spreken over raadsman, uitsluitend de advocaat. Het valt te betwijfelen of officieren als raadsman door de Hoge Raad zullen worden geaccepteerd.

De vertrouwensman, een figuur die in de tuchtprocedure bij ministeriële aanschrijving is ingevoerd, kent de wet in het geheel niet. In beklagzaken voor de Hoge Raad te behandelen, zal een raadsman optreden. Naar mijn mening zal deze raadsman slechts advocaat kunnen zijn.

Een raadsman wordt door de president van de Hoge Raad — indien nodig — toegevoegd. Gelet op de memorie van toelichting is aan te nemen dat deze toevoeging voor de beklagde of de klager altijd kosteloos zal zijn. Wanneer de president toevoeging „nodig” acht, zal niemand tevoren kunnen zeggen; aangenomen mag worden dat een dergelijke toevoeging zal plaatsvinden als de klager of de beklagde, die cassatie instelt, nog geen gekozen raadsman heeft én de president van de Hoge Raad verzoekt hem een raadsman toe te voegen.

De termijn, waarbinnen cassatie kan worden ingesteld is 14 dagen, gerekend na de einduitspraak. Deze termijn geldt zowel voor de militair als voor de advocaat-fiscaal voor de krijgsmacht. Doordat de beklagde in een strafzaak bij de uitspraak aan-

wezig zal moeten zijn en hem de dagvaarding altijd in persoon wordt betekend, gaat de termijn — ook als de beklaagde volstrekt is verhinderd de uitspraak bij te wonen — lopen ná de einduitspraak.

Het zou in dit artikel te ver gaan uit te leggen, waarom het bij eindbeslissingen op beklag moeilijker ligt. De termijn is ook hier 14 dagen, maar niet in alle gevallen kan met zekerheid worden aangegeven wanneer die termijn begint. Aangenomen mag worden dat de termijn een aanvang neemt op het eerste moment waarvan vaststaat dat de klager de eindbeslissing van het Hoog Militair Gerechthof ter kennis is gekomen. Of een beroep tijdig is ingesteld, wordt uitsluitend beoordeeld door de instantie die het beroep moet behandelen. In dit geval kan niemand anders over het tijdstip van aanvang van de termijn beslissen dan de Hoge Raad.

Cassatieberoep wordt ingesteld door het afleggen van een verklaring door (of op bepaalde wijzen ook namens) degene die de cassatie wil instellen. Dat geschiedt ter griffie van het HMG. De griffier maakt van het afleggen van de verklaring een akte op.

De behandeling van een tijdig ingesteld cassatieberoep kan als resultaat hebben:

1. verwerping van het beroep;
2. gehele of gedeeltelijke vernietiging van de sententie of de beschikking van het HMG.

In het geval onder 2 zal de zaak (veelal) naar het HMG worden terugverwezen om verder te worden afgedaan met inachtneming van de beslissing van de Hoge Raad. De uitspraak, die het HMG daarna doet, is overigens wéér cassabel.

Enkele praktische problemen

Behalve de onduidelijkheden, die hiervoor reeds aan de orde kwamen, zijn er nóg een paar. Die wil ik hieronder behandelen.

Cassatieberoep kan niet worden ingesteld als een beklaagde in een strafzaak is vrijgesproken wegens het niet bewezen zijn van de ten laste gelegde feiten. Ook de advocaat-fiscaal voor de krijgsmacht kan dan geen cassatieberoep instellen. Omdat in het militaire strafprocesrecht ook wordt vrijgesproken in gevallen waarin de gewone rechter ontslag van rechtsvervolging uitspreekt, kan discussie ontstaan of een vrijspraak al dan niet is gegeven wegens het niet bewezen zijn der feiten. Uit de sententie van het HMG zal niet altijd zijn af te leiden

of een vrijspraak een „echte” vrijspraak is of niet. De beslissing op de vraag of er al dan niet sprake is van een vrijspraak wegens het niet bewezen zijn van de feiten zal uitsluitend door de Hoge Raad kunnen worden genomen. Op dit punt bestaat voor de militair zowel als voor de advocaat-fiscaal voor de krijgsmacht een onzekerheid, die niet anders dan door de Hoge Raad kan worden weggenomen. De Hoge Raad kan zich echter pas uitspreken als cassatieberoep is ingesteld.

De wet stelt, dat alleen cassatieberoep kan worden ingesteld van eindbeslissingen van het HMG *omtrent een strafbaar feit*. Dit lijkt een duidelijke bepaling; zij is het allerminst. Ondanks deze bepaling zal het onzeker zijn wanneer een eindbeslissing nu wel of niet cassabel is. De Hoge Raad zal mijns inziens moeten afgaan op de omschrijving van de strafreden. Die geeft — ook als een strafbaar feit krijgstuuchtelijk is afgedaan — niet altijd alle elementen van het strafbare feit weer. De woorden van een strafreden kunnen zodanig zijn gekozen dat deze strafreden uitdrukkelijk géén strafbaar feit inhoudt, terwijl het feit dat werd bestraft alle elementen van het strafbare feit wél bevatte. Het omgekeerde is echter evenzeer mogelijk. Zo zal een strafoplegger — zowel opzettelijk als onopzettelijk — de cassatiemogelijkheid voor de gestrafte kunnen openen of — evenzo opzettelijk of onopzettelijk — deze mogelijkheid juist kunnen uitsluiten. Voor de rechtszekerheid is dat niet bevorderlijk. De Hoge Raad doet echter geen onderzoek naar de feiten. Staat in een strafreden geen compleet strafbaar feit dan zal er, naar ik meen, geen cassatie mogelijk zijn. Hoe de Hoge Raad dit probleem zal gaan oplossen moet worden afgewacht. Alleen de Hoge Raad kan het oordeel geven of een eindbeslissing is genomen „omtrent een strafbaar feit”. Op den duur zal wel duidelijk worden welke criteria de Hoge Raad aanlegt.

De invloed op de militaire rechtspraak

Van de invoering van de cassatie in het militaire strafprocesrecht zal een — nu nog niet te bepalen — invloed uitgaan op het militaire straf- en tuchtrecht.

Voor wat betreft het strafrecht zal deze invloed waarschijnlijk beperkt blijven tot de feiten, strafbaar gesteld in het Wetboek van Militair Strafrecht. Bepaalde termen in de wetstekst, die sinds de invoering van dat wetboek op 1 januari 1923 in de militaire rechtspraak een vaste betekenis hebben gekregen, zullen door de Hoge Raad anders kunnen worden geïnterpreteerd, ruimer zowel als be-

perkter. Zo zal het duidelijk zijn dat de indiener van het eerste initiatiefvoorstel, De Gaay Fortman, van mening moet zijn geweest dat een goede kans bestond dat de Hoge Raad artikel 147 van het Wetboek van Militair Strafrecht in het voordeel van de militair anders zou hebben opgevat dan het HMG zulks deed.⁴

Op de niet in het Wetboek van Militair Strafrecht voorkomende strafbare feiten, die door de militaire rechter worden afgedaan, zal de invloed niet groot zijn. Hof en krijgsraden hielden zich altijd al zo nauwkeurig mogelijk aan de in de uitspraken van de Hoge Raad aangegeven wetsinterpretatie.

De invloed op het militaire tuchtrecht is moeilijker te voorspellen. Voor wat betreft de interpretatie van de termen van de wetstekst van het Wetboek van Militair Strafrecht, die ook in het tuchtrecht aan de orde komen, geldt hetzelfde als hierboven opgemerkt. Aan de beoordeling van de Hoge Raad wordt nu echter ook de tuchtrechtelijke *procedure* onderworpen.

Een cassatieberoep zal ertoe kunnen leiden dat de eindbeslissing van het Hoog Militair Gerechtshof wordt vernietigd wegens het in de procedure door strafoplegger, beklagmeerdere of Hof niet in acht nemen van vormen die van zodanig belang worden geacht dat schending daarvan de beschikking van het HMG niet in stand kan doen blijven. De Wet op de Krijgstucht kent maar weinig vormvoorschriften. Toch wordt in de praktijk tegen die weinige voorschriften nog wel eens gezondigd. De extra regelen, voortvloeiende uit de ministeriële aanschrijving die de vertrouwensman en de daarmee samenhangende procedurevoorschriften in het tuchtproces invoerde, zijn niet op de Wet op de Krijgstucht of op enige andere wettelijke bepaling gebaseerd. Hoe zal de Hoge Raad reageren op een beroep op niet- of onjuiste toepassing van die voorschriften door een instantie in de tuchtprocedure? Dat in de praktijk ook tegen deze voorschriften wordt gezondigd weet ieder die het Militair Rechtelijk Tijdschrift leest.

Tot straffen bevoegde meerderen zullen de hen in de tuchtprocedure voorgeschreven regels zo nauwkeurig mogelijk moeten opvolgen. Dat zulks voor de al zo druk bezette commandanten moeilijkheden oplevert is wel begrijpelijk, doch die moeilijkheden

⁴ Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens te Straatsburg vond echter in de beroepen van o.a. Dona en Schul geen reden, ten aanzien van de vrijheid van meningsuiting strijdigheid van de strafoplegging met het Verdrag van Rome aan te nemen. Uitspraak van 8 juni 1976, „Engel and others”, overwegingen 94 tot en met 104 (*Mil. Recht. Tijdschr.* **LXIX**(1976)423 . . . 426).

kunnen geen reden zijn de regels te veronachtzamen.

Zal de invoering van de cassatie ook gevolgen kunnen hebben voor de Voorlopige algemene aanwijzingen inzake de uitoefening van bepaalde grondrechten door militairen? Deze aanwijzingen van de minister van defensie zijn een uitleg van een aantal bepalingen van het Reglement betreffende de Krijgstucht. Bij de samenstelling van die aanwijzingen is duidelijk merkbaar rekening gehouden met de uitleg die de Hoge Raad geeft aan de in de Grondwet voorkomende grondrechten. Een rechter toetst echter niet in eerste instantie aan deze ministeriële aanwijzing, maar kijkt eerst naar de Grondwet. Het Hoog Militair Gerechtshof heeft tot op heden geen sententiën gewezen of beschikkingen genomen, die reden gaven de aanwijzingen van de minister te wijzigen. De kans, dat de Hoge Raad arresten zal wijzen op grond waarvan deze aanwijzingen zullen moeten worden veranderd, acht ik niet groot. Dat zal worden getracht de Hoge Raad uitspraken te ontlokken die de reeds grote vrijheid nog zullen vergroten, is zeker. Een nauwkeurige toepassing van de aanwijzingen van de minister zal echter weinig ruimte bieden voor kanshebbende beroepen bij de Hoge Raad.

De invloed op het sterk verouderde militaire strafprocesrecht is geheel onvoorspelbaar. Keurt de Hoge Raad de afwijkingen van de rechtsplegingen, zoals de militaire rechter zich die heeft veroorloofd, goed dan zal er toch niet minder reden zijn haast te maken met de reeds sinds 1966 slepende algehele herziening van het militaire strafprocesrecht.⁵ Daarvoor levert de toepassing van het huidige strafprocesrecht al te veel problemen op. Zou de Hoge Raad anders oordelen en de afwijkingen niet tolereren dan wordt een spoedige invoering van de herziene procesregelingen alleen maar nóg dringender noodzakelijk en zou het tempo, dat bij de behandeling van wetsontwerpen met een militair onderwerp gebruikelijk is, dat van de slak op de teerton, wel eens tot het normale kunnen moeten worden opgevoerd.

Slotopmerking

Uit het voorgaande zal duidelijk zijn geworden dat er in het militaire strafprocesrecht rond de in-

⁵ Het is inzake wetgeving over militaire onderwerpen gebruikelijk dat grote vertragingen optreden. Zie daarover o.a. het in de literatuuropgave onder 2 genoemde artikel, en mijn proefschrift *De Oorlogswet voor Nederland*. H. D. Tjeenk Willink, Alphen aan den Rijn (1978)35 e.v. en de bijlagen op blz. 319 e.v.

voering van de mogelijkheid een beroep in cassatie in te stellen nog veel duister is en dat — speciaal op het gebied van de toepassing van het strafprocesrecht — een onzekere periode is aangevangen. Dat ook de militaire justitie het invoeren van de cassatie — speciaal met het oog op het verouderde strafprocesrecht — met enige zorg heeft tegemoetgezien, moge blijken uit de woorden, door de zittende president van het Hoog Militair Gerechtshof, prof. jhr. mr. Th. W. van den Bosch gesproken bij zijn installatie tot president van het Hof op 21 september 1977:

U zult zich kunnen voorstellen dat een eventuele invoering van de cassatie in dit stadium door het Hof met enige zorg tegemoet wordt gezien. Wanneer wij

het Wetboek van Strafvordering vergelijken met een strak aangelegde tuin, de rechters met de tuinlieden en de leden van de H.R. met de opzichters, dan weten de tuinlieden vrij aardig waaraan zij zich te houden hebben, om niet door de opzichters op de vingers te worden getikt. Dan is er ook nog een verwilderde tuin, de militaire rechtspleging, waaraan al vele decennia te weinig aandacht is besteed en waarin een paar tuinlieden, zonder veel systeem wat aanrommelen om er nog het beste van te maken, overigens tot volle tevredenheid van het publiek. Als ook over deze tuin de opzichters toezicht moeten gaan uitoefenen, zou het wel eens kunnen gebeuren dat deze de tuinlieden voortdurend op de vingers moeten tikken en dat bepaalde vrijheden, die het publiek zich veroorloofde en die oogluikend werden toegelaten niet langer kunnen worden getolereerd.

Literatuur

1. *Bijl. Hand. II* 1971/72 11884 (R 862).
2. Th. W. van den Bosch en E. R. Scholma — Het wetsontwerp Vermogenssancties en de betekenis daarvan

- voor het militaire strafrecht. *Mil. Recht. Tijdschr. LXXI* (1978)513 e.v. (meer speciaal blz. 528).
3. *Bijl. Hand. II* 1974/75 13331 (R 979).
4. *Bijl. Hand. II* 1976/77 14412 (R 1065).

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de secretaris van de Koninklijke Vereniging (Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

De Caraïbische crisis 1962-1963

R. Breukhoven

leraar aardrijkskunde/geschiedenis, 1e medewerker van de afdeling Introductie, opleiding, vorming en training van het ministerie van verkeer en waterstaat

De buitenlandse politiek van Cuba is sedert de castristische revolutie gekenmerkt door een uitgesproken anti-Amerikaanse tendens. Omgekeerd zocht Cuba toenadering tot de socialistische landen Sovjet-Unie, China en de Oosteuropese volksrepublieken.

In oktober 1961 kondigde de regering van de Verenigde Staten een handelsembargo af als antwoord op de eenzijdige nationalisatie van de buitenlandse bedrijven. Duidelijk was dat de VS zich nogal bedreigd voelden door het Castroregime en zijn politieke opvattingen en de daarmee samenhangende daden.

Dat alles leidde op 3 januari 1962 tot een officiële breuk tussen de VS en Cuba.

Nadat Cuba door toedoen van de VS uit de OAS was gestoten, volgde er een nog hardere politieke opstelling, zich concretiserende in een politieke druk, die de VS op hun NAVO-partners uitoefenden om zodoende tot een handelsembargo te komen.

Binnen het politieke leven van de VS bleef Cuba nog volop in het nieuws, niet in de laatste plaats door de pogingen van de Cubaanse vluchtelingen die van de president garanties trachtten te verkrijgen die zouden leiden tot het omver werpen van de regering Castro.

Het hoofd van de Cubaanse ballingen, De Miro Cardona, geloofde heilig in een interventie van de VS, evenals bepaalde Democratische leiders die voor een invasie op Cuba pleitten; in hun hoofden speelden de naderende presidentsverkiezingen een rol. De mogelijkheid zat erin dat, wanneer het Castrobewind niet zou worden geëlimineerd, de Republikeinen daarvan bij de verkiezingen wel eens gebruik zouden kunnen maken [1].

Cuba's angst

Deze geruchten bereikten zonder twijfel ook Castro: „Such rumours and the general atmosphere of hostility and tension must have caused Castro to fear an invasion”. [2] Deze angst werd nog

versterkt doordat er sprake was van een toenemende mate van aanvallen door Cubaanse vluchtelingen uit onder andere Florida. Ook kwamen er wapenleveranties uit de VS aan contrarevolutionaire boeren, die in het centrale bergland vochten. Tegelijkertijd werden er in april grote marine- en luchtmachtoefeningen in de Caraïbische Zee gehouden.

In Cuba zelf was er op dat moment sprake van een laagconjunctuur met alle onrust van dien. Dit maakte Castro nerveuzer dan ooit voor de effecten van een eventuele invasie.

Op 1 juli bezocht Raúl Castro Moskou met een verzoek van de Cubaanse regering aan de Russen om meer bescherming. Cuba kreeg inderdaad meer steun: „Russia agreed to send increased military force to Cuba, a number of SAMs and also some medium and intermediate range missiles capable of delivering nuclear warheads on the US.” [3]

Volgens Thomas moet de beslissing raketten te leveren aan Cuba waarschijnlijk al in april zijn genomen (de vergadering van het Partijpresidium vond plaats tussen 22 en 25 april). De mogelijkheid tot levering aan de Cubanen werd pas na midden juni bekendgemaakt.

Suárez [4] stelt dat enige vorm van overeenkomst kort voor 25 juni zou moeten zijn gesloten, welke afspraak inhield dat er raketten op Cuba zouden worden gestationeerd. Raúl's bezoek aan Moskou was klaarblijkelijk verbonden met deze beslissing. Het is volgens hem onmogelijk dat de jongere Castro deze beslissing op eigen houtje zou hebben genomen: „While Moscow and indeed Fidel later in a speech on april 19, 1963 stated that conversations on the subject were begun as early as June”. Het overleg daarover heeft op hoog niveau plaatsgevonden.

De reden die ten grondslag lag aan het besluit van de Russen raketten aan Cuba te leveren, is volgens Thomas niet geheel duidelijk. Cuba, dat een invasie vreesde, wenste extra militaire hulp. Maar die veiligheid kon toch ook worden verleend in de vorm van garanties, zoals een toetreden van Cuba

tot het Warschau-Pact of een formele verklaring dat indien Cuba zou worden aangevallen, de Sovjet-Unie de oorlog aan de agressor zou verklaren? Halperin [5] ziet, evenals Thomas, drie opties die eventueel zouden kunnen worden gebruikt als middel ter verdediging van Cuba in verband met de Amerikaanse dreiging, namelijk Cuba erkennen als een bonafide lid van de socialistische familie, een toetreding van Cuba tot het Warschau-Pact, of een formele militaire alliantie.

Weinig speelruimte

Ondanks al deze maatregelen bleef echter het feit bestaan dat het initiatief nog steeds aan Washington zou blijven. Er zou dan voor Moskou weinig ruimte zijn om te manoeuvreren: „If Cuba were attacked, this time it would not be a Bay of Pigs romp (. . .) there would be no escape from the dilemma of putting up or shutting up, that is either launching the unthinkable nuclear war, or losing Cuba and in the process suffering a disastrous political defeat”. [6]

Een ander alternatief zou zijn de levering van voldoende raketten aan Cuba om een aanval te kunnen weerstaan. De raketten zouden dan het eigendom zijn van Cuba. Dit zou goed zijn te verdedigen voor de internationale publieke opinie. Het kleine aantal en de beperkte reikwijdte van de raketten zouden deze een defensief karakter geven. Er zou geen bedreiging zijn van de veiligheid van het Westelijke halfrond noch een verschuiving binnen het machts-evenwicht: „However the point of basic importance in this scheme would be the altogether reasonable assumption of the threat of the destruction, should the U.S. contemplate an invasion of Cuba”. [7]

Zo'n idee had Castro volgens Halperin wel in gedachten toen hij een Franse reporter vertelde: „We had caused among ourselves the possibility of asking the USSR to provide us with rockets”. Voor de Russen zou dit ook goed uitkomen omdat zij enerzijds de VS konden afschrikken en anderzijds Castro genoegdoening konden geven.

Toch dient dit laatste punt wat meer te worden genuanceerd. Door het Kremlin moest Cuba ook uit de context van de wereldpolitiek worden bekeken. Het was namelijk het tijdperk van de Koude oorlog, een tijd waarin er grote politieke spanning heerste tussen de VS en de SU. De Sovjet-Unie had problemen met de Bondsrepubliek over Berlijn; daardoor was het Russische prestige verzwakt. Bovendien was de verhouding van de SU met China ook niet bepaald optimaal te noemen:

China verweet de Sovjet-Unie dat zij niet opkon tegen de papieren tijger in de Caraïbische Zee (VS). Ten derde was er het probleem van de Sovjet-Unie hoe haar positie in het afschrikkingsevenwicht te verbeteren. Daardoor zou de geloofwaardigheid van haar militair-politieke systeem toemen. De plaatsing van ICBM's op Cuba zou de Sovjet-Unie het voordeel geven het Early Warning System van de VS te kunnen ontlopen omdat dan de raketten uit het zuiden zouden komen. Door de ICBM's vlak onder de neus van de VS te plaatsen (wat veel effectiever is dan lanceerplaatsen binnen de Sovjet-Unie) zouden de strategische positie en het politieke prestige van de Sovjet-Unie worden versterkt. Ook zou er een betere onderhandelingspositie met de VS uit voortkomen met betrekking tot de kwesties waarover geen eensluidende meningen bestonden. Bovendien zou China monddood kunnen worden gemaakt en het zou een overtuigend bewijs zijn van de wil van de Sovjet-Unie Cuba te verdedigen.

Uit Cubaans standpunt bekeken hield de levering van raketten een aantal vervelende consequenties in. In de eerste plaats bestond het gevaar van vroegtijdige ontdekking. Ten tweede zou voor installatie, onderhoud en bediening van de ICBM's een contingent van ongeveer 20.000 Russen nodig zijn. Deze zouden een rol kunnen gaan spelen in de interne Cubaanse politiek (onstabiele factor). „However, no doubt under pressure of Khrushchev on the one hand and on the other convinced that the U.S. was planning an invasion of Cuba, Castro concluded that the advantages of the Russian offer outweighed its disadvantages”. [8]

Besluitvorming: wiens oogmerken gediend?

Over het besluitvormingsproces inzake het opstellen van de raketten zijn door Castro verschillende en soms tegenstrijdige uitspraken gedaan. Het was, zei hij, a. een Cubaans idee, b. een Russisch idee, c. een gezamenlijk idee. Volgens Halperin waren alle drie antwoorden technisch gesproken correct . . . „depending on the stage in the decision making proces”.

Het is relevant dit besluitvormingsproces eens wat nader te bezien en de meningen en de feiten die de belangrijkste auteurs geven tegen elkaar af te wegen. Volgens Suárez [9] gaf Castro zijn eerste versie in een toespraak die hij hield voor Cubaanse studenten aan de universiteit van Havana op 2 januari 1963, waar hij een Cubaans verzoek ontkende en stelde dat tot de introductie van strategische wapens was besloten in een wederzijdse

overeenkomst tussen twee regeringen. Thomas gaat daarin gedeeltelijk mee, wat blijkt uit een citaat van Castro: „We had thought among ourselves the possibility of asking Russia for missiles. But we had not reached any decision when Moscow proposed them”. [10] Daaruit zou moeten blijken dat het initiatief wel degelijk van de Sovjet-Unie is uitgegaan, maar dat het idee al in de breinen van de Cubaanse leiders had postgevat.

In een interview dat Claude Julien van *Le Monde* op 22 maart 1963 met Castro had, wijzigde deze zijn eerdere uitspraak weer: „Moscow offered them to us”. [11]

Ondanks deze verklaring keerde hij in zijn toespraak van 19 april 1963 weer terug naar het gemeenschappelijke akkoord: „In the middle of the last year the government of Cuba and the USSR decided to adopt appropriate measures to halt the attack that was being plotted against our country”. Castro bleef flexibel in zijn antwoorden; hij vertelde aan H. L. Matthews „... that the idea of installing the nuclear weapons was his, not the Russians”. Enkele weken later zei hij tegen Daniel, dat het voorstel „... that surprised us at first and gave us great pause, came from the Soviets”.

Ten slotte, toen C. L. Sulzberger hem confronteerde met deze twee tegenstrijdige uitspraken, gaf Castro geen exact antwoord, maar zei: „I told both Daniel and Matthews that Cuba took the responsibility for the presence of the missiles here, (...) both Russia and Cuba participated”. [12]

Aan welke van de diverse uitspraken van Castro en de interpretaties van de auteurs moet nu het meeste belang worden gehecht? Zelf ben ik geneigd achter de conclusie van Matthews te staan. Hem werd door de *Sunday Times* gevraagd een artikel over de raketcrisis te schrijven in verband met de tiende verjaardag daarvan. Hij voerde toen allerlei gesprekken met diverse prominente Cubaanse figuren en daaruit werd hem duidelijk dat Chroestsjov het idee had gelanceerd en dat Castro het onmiddellijk had aangegrepen met enthousiaste steun van zijn broer Raúl en Ché Guevara. [13]

Sovjetrussische forward strategy

Op 26 juli arriveerden de eerste Russische manschappen en wapens, aangevoerd met ongeveer honderd Russische schepen. De Central Intelligence Agency (CIA) had er uiteraard lucht van gekregen en spionagevluchten gepland. Uit deze schending van het territoriale luchtruim van Cuba kwam het hoofd van de CIA, McCone te weten

dat er raketbases voor ICBM's werden gebouwd. Dit werd aan president Kennedy gemeld.

Op 29 augustus ontdekte een U2-piloot lanceerbases voor SAM-raketten (grond-lucht). Twee dagen later liet president Kennedy weten dat de VS „... would have to act if offensive ground to air missiles were introduced into Cuba” (beide typen waren er toen al, of zij waren onderweg). [14] Om zijn woorden nog meer kracht bij te zetten maakte hij een begin met de mobilisatie van 150.000 reservisten op 7 september.

Op 14 oktober kreeg Kennedy het bewijs uit foto's, genomen tijdens U2-vluchten, dat er ICBM's en MRBM's en de daarvoor benodigde lanceerinrichtingen op Cuba waren.

Voor Cuba begon de situatie er steeds penibeler uit te zien. De dreiging uit de VS werd steeds groter. In de Amerikaanse pers sijpelden ook steeds meer berichten door over Cuba, dat centraal werd gesteld in de verkiezingscampagne, en er werd op actie aangedrongen.

De Cubaanse leider voelde deze dreiging zeer sterk aan: nadat Kennedy op 22 oktober de blokkade „on al offensive military equipment to Cuba” wereldkundig had gemaakt, kondigde Castro op 23 oktober een nationale mobilisatie af. De regeringskrant *Revolucion* kwam met een enorme kop: „La Nacion en Pie de Guerra”. Voor radio en televisie hield Fidel een gepassioneerde toespraak: „We will resist the blockade and repel direct aggression”, schreeuwde hij. „Why has the situation deteriorated? This happened simply because up to now all attempts by the U.S., to destroy our revolution have ended in failure (...) They would us to be disarmed and at their mercy so they could attack us whenever they feel like it (...) What have we done? We defended ourselves. That is all”. [15] Terwijl de onderhandelingen doorgingen, waren de Cubaanse leiders nog steeds bang voor een invasie. Raúl Castro zei daarover later: „While the Cuban people may not have realized fully the extent of that danger, they could not have been unaware that the threat of an imminent American invasion and bombing hung over them in the fateful five days of negotiation”. [16] Niet alleen had Castro hen gewaarschuwd, maar ook het land was in staat van mobilisatie. Honderdduizenden mensen werden naar verdedigingsopstellingen in de steden en aan de kust gestuurd.

Cuba slechts een pion

Na de beslissing tot het plaatsen van de raketten en de Amerikaanse reactie daarop vond het inter-

ationale schaakspel eigenlijk plaats buiten Castro en Cuba om. De Russen probeerden de wereld ervan te overtuigen dat de wapens niet offensief waren en dat de VS aan piraterij deden.

Op 24 oktober naderden 25 Russische schepen de blokkade, maar plotseling kwam er verandering in de koers, terwijl sommige schepen stopten.

Ondertussen kwamen er meer tekenen van de Russen, die erop wezen dat zij een oorlog wilden vermijden. Informeel bleek dit uit een optreden van een KGB-man, Fomin, die in een gesprek met de ABC-reporter Scali deze in kennis stelde van de officieuze Russische voorstellen met het oogmerk dat Scali deze aan de Amerikaanse regeringsleiders zou doorgeven. Het kwam erop neer dat de Sovjet-russische regering de VS een compromis aanbood: de VS moesten beloven af te zien van een invasie op Cuba; wanneer deze belofte was gegeven zouden de Russen hun raketten terugtrekken. Maar er zat ook nog een adder onder het gras: het terugtrekken zou onder supervisie van de VN moeten gebeuren, iets waarover Castro in het geheel niet werd geraadpleegd. 's Avonds ontving Kennedy een uitvoerig telegram van Chroestsjov waarvan wij de tekst niet precies weten, maar waaruit de bereidwilligheid van Chroestsjov duidelijk bleek. Alles leek nu op weg naar een VS-SU-oplossing, maar op 27 oktober veranderde alles: Castro weigerde Oe Thants verzoek, met de motivering dat Cuba het recht had elk wapen te bezitten dat het wenste, en hij waarschuwde dat ieder gevechtsvliegtuig dat het luchtruim van Cuba zou schenden, zou worden neergehaald. Op die zelfde dag kwam het nieuws binnen dat twee U2-spionagevliegtuigen waren neergeschoten, een boven Cuba en een boven de SU.

De vraag was nu of de Russen deze verkenningsvluchten zouden beschouwen als een voorbereiding op een kernwapenoorlog. Om 10.17 uur in de ochtend van 27 oktober kwam er een nieuwe brief van Chroestsjov waarin ditmaal een andere eis werd geformuleerd: de Sovjet-Unie zou haar raketten uit Cuba terugtrekken wanneer de VS hun raketten zouden weghalen uit Turkije. Waarom kwam er nu plotseling een andere en hardere lijn van het Kremlin?

Mij lijkt het een gevolg van de een of andere vorm van druk die door Castro op Chroestsjov is uitgeoefend, nadat de eerste had vernomen dat de raketten onder VN-controle zouden worden teruggetrokken. Ik geloof echter stellig dat het tweede voorstel van het Kremlin niet serieus moet worden genomen, maar dat Chroestsjov dit lanceerde om Castro tijdelijk te temperen. Kennedy moet dit ook

hebben doorzien, aangezien hij zijn volgende zet zeer tactisch inkleedde: hij besloot namelijk de tweede brief te negeren en de eerste te bevestigen. In zijn antwoord aan het Kremlin dreigde hij dat indien binnen 24 uur geen garanties kwamen, er op 30 oktober militaire acties zouden komen. Op 28 oktober 9.00 uur 's ochtends capituleerde het Kremlin. Dat blijkt uit de volgende woorden van de derde brief: „In addition to earlier instructions on discontinuation of further work on weapon construction sites, has given a new order to dismantle the arms which you describe as offensive and return them to Soviet-Union”.

Dit besluit van Chroestsjov tot het stopzetten van de bouw en vervolgens het ontmantelen van de raketbases werd genomen zonder enige vorm van overleg met Cuba; Castro werd daarover niet geraadpleegd. Castro beschuldigde Chroestsjov van gebrek aan moed, in een vergadering in de universiteit van Havana waar aan het einde werd gezongen: „Nikita, Nikita. What you give away you should not take back”. [17]

Verraad en verzoening

Voor Castro was dit een daad van verraad van de zijde van de SU. Het logische gevolg was dat er nu een tijd aanbrak met slechtere relaties tussen Cuba en het Kremlin.

Zijn gezicht te redden, zowel binnen als buiten Cuba, vergde veel van Castro's politieke kwaliteiten. Hij moest dat doen zonder een werkelijke inbreuk op de overeenkomst tussen Chroestsjov en Kennedy en zonder de SU al te zeer tegen de schenen te schoppen.

Zijn eerste zet was een brief te sturen naar Oe Thant met het verzoek die als officieel document door de Algemene Vergadering te doen circuleren. Daarin stonden vijf condities, die een garantie moesten vormen voor het beëindigen van de crisis: de VS moesten de economische blokkade opheffen; er moest een einde komen aan de aanvallen op Cuba door de ballingen; de verkenningsvluchten boven het Cubaanse luchtruim evenals de marineverkenningen moesten worden stopgezet en de VS zouden zich ten slotte moeten terugtrekken van de marinebasis Guantánamo en deze aan Cuba teruggeven. Op deze brief is uit Washington nooit enige reactie gekomen.

Op 30 oktober volgde er een bezoek van Oe Thant aan Havana om Castro's goedkeuring te verkrijgen voor een eventuele VN-inspectie.

Ter herinnering is het misschien belangrijk te weten dat Chroestsjov in zijn capitulatiebrief van 28

oktober aan Kennedy voorstelde dat er een team van de VN naar Cuba kon worden gezonden om de ontmanteling van de raketbasis te verifiëren. Dat deed Chroestsjov opnieuw achter de rug van de Cubaanse regering om. Oe Thant moest hem eraan herinneren, dat „... the most important thing was to obtain the prior consent of the Cuban Government”. [18] Castro weigerde iedere officiële vorm van inspectie op Cubaans grondgebied. Hij zei: „As far as I see it, inspection is just another attempt to humiliate our country. We do not accept dictates that can only be imposed on a defeated country”.

Volgens Halperin was Castro's belangrijkste motief om niet mee te werken aan de wereld te laten zien dat Cuba geen Russische marionet was. [19]

Castro wist dat het weigeren van een VN-inspectie misschien een breuk met de SU tot gevolg zou hebben. Maar zijn gekwetste trots en verontwaardiging, die het gedrag van Chroestsjov bij hem opwekte, verhinderden hem niet vóór alles een man van de politiek te blijven, die vastbesloten was tot het einde toe zijn politieke troeven te blijven uitspelen om zijn inzet te redden. Hij sloot dan ook nooit de deur voor nieuwe onderhandelingen met de Russen.

Zijn eerste openbare rede op 1 november 1962 was kenmerkend voor deze geestesgesteldheid. Een groot deel daarvan was gewijd aan een zeer levendig verslag van zijn ontmoeting met Oe Thant, die uit naam van de VN Cuba's medewerking was komen vragen voor de door de VS gevraagde controle. Castro's weigering was geargumenteed, vaak ironisch maar op geen enkel moment memoreerde hij dat Chroestsjov al met de inspectie was akkoord gegaan en Oe Thant zelfs had gevraagd tot

de uitvoering over te gaan. In het laatste gedeelte van zijn rede sneed Castro het Russische probleem aan: „... het is waar dat tijdens de crisis bepaalde verschillen in opvatting tussen de regering van de Sovjet-Unie en de Cubaanse regering zijn gebleken. Maar ik heb alle Cubanen iets te zeggen: dit is niet het moment en de plaats om onze problemen te bespreken. Dit is ook niet het moment om onze vijanden de kans te geven profijt te trekken uit zulke discussies. Wij zullen hierover met de Russen besprekingen voeren op regerings- en partij-niveau. Wij zullen in redelijkheid, en uitgaande van onze principes, alle problemen met hen bespreken die dat nodig maken. Maar wij zijn de vrienden van de SU. Er zal dus van een kloof tussen ons en de SU geen sprake zijn”. [20]

Suárez concludeert daaruit dan ook dat dit standpunt gematigd mocht blijken, vooral voor het buitenland, dat van Castro een spectaculairder uitbarsting verwachtte. Voor de Cubanen die zich maar al te goed zijn enthousiaste pro-Russische redevoeringen herinnerden betekende dit echter vooral de bevestiging van een indruk: Castro denkt net als wij en zal niet over zich heen laten lopen. Omdat er op dat moment geen andere oplossing bestond, was hij gedwongen zich met Chroestsjov te verzoenen.

Ten slotte

Twee data zijn ten slotte belangrijk in verband met de Caraïbische crisis, namelijk 20 november 1962 en 7 januari 1963: op 20 november werd de blokkade opgeheven, op 7 januari werd het incident tussen de twee supermachten, de SU en de VS officieel begraven.

Literatuur

1. M. Halperin — *The rise and decline of Fidel Castro*. Los Angeles (1972)161.
2. H. Thomas — *Cuba, or the pursuit of freedom*. Londen (1971)1386.
3. H. Thomas (2)1387.
4. A. Suárez — *Cuba: castroism and communism*. Massachusetts (1976)159-160.
5. M. Halperin (1)163.
6. M. Halperin (1)164.
7. K. S. Karol — *Cuba, after the revolution*. Londen (1973)183-184.
8. M. Halperin (1)167.

9. A. Suárez (4)161-162.
10. H. Thomas (2)1391.
11. A. Suárez (4)161.
12. A. Suárez (4)162-163.
13. H. L. Matthews — *Revolution in Cuba*. New York (1975)211.
14. H. Thomas (2)1396.
15. M. Kenner en J. Petras — *Fidel Castro speaks*. New York (1969)134.
16. H. L. Matthews (13)211.
17. H. L. Matthews (13)211-214.
18. M. Halperin (1)170.
19. H. Thomas (2)1414.
20. A. Suárez (4)172.

De militaire code van de hertog van Soeng tot Rommel*

J. R. Evenhuis

journalist

In 1943 werd, na de slag om Tunis, de Duitse generaal von Arnim gevangen genomen. In het geallieerde hoofdkwartier rees toen de vraag of hij, alvorens naar een kamp te worden doorge-
stuurd, nog een kort formeel bezoek zou afleggen bij Eisenhower, toen opperbevelhebber aan het Noordafrikaanse front. In de staf van Eisenhower werd op dat laatste sterk aangedrongen. Het had altijd tot de goede oorlogsmores behoord en speciaal de faire Engelsen introduceerden Duitse generaals, voor wie de strijd was geëindigd doordat zij krijgsgevangen waren gemaakt, vanzelfsprekend even bij hun opperste chef voor een handdruk en een paar vriendelijke woorden.

Zeker in Noord-Afrika stond niets zo'n gebaar in de weg. Daar vochten zeer honorabele Duitse generaals. In 1941 was bijvoorbeeld generaal von Ravenstein, die daar de 21e Pantserdivisie commandeerde, in Britse handen gevallen. Hij maakte als persoonlijkheid zoveel indruk op een van zijn bewakers dat deze uiteindelijk een biografie over hem schreef waarin hij ook aan zijn, geenszins spectaculaire, naoorlogse bestaan volle aandacht wijdde (R. Ryder — *Ravenstein. Portrait of a German general*). De man moet voorbeeldige morele eigenschappen hebben bezeten, anders zou een biograaf niet alles hebben gedaan om zijn levensloop na te trekken.

Eisenhower was in 1943 echter niet voor deze Engelse gewoonte te vinden en hij ontving von Arnim dus niet. In 1948 is hij in zijn *Crusade in Europe* nog een keer op het geval teruggekomen en heeft zijn redenen uiteengezet: volgens hem was het verkeerd zulke Duitse generaals te ontvangen aangezien het op een compromis met de vijand leek; en dat kon te minder omdat deze vijand „completely evil” was.

Nu wil evenwel het kwaad van deze wereld, en in het bijzonder een kwaad waartegen men ten oorlog trekt, soms nomadische trekken vertonen. Op een gegeven moment blijkt het elders te zijn ge-

huisvest. Hoe dat ook zij, als naoorlogse NAVO-opperbevelhebber moest Eisenhower zijn best doen de handen van zoveel mogelijk goede Duitse generaals te schudden. Het waren meestal dezelfde generaals die hij zéker geen hand zou hebben gegeven als zij hem in de oorlog als gevangenen zouden zijn tegemoetgetreden. In de recente herinneringen van generaal Speidel kan men nalezen hoe gemakkelijk het probleem kon worden opgelost. Maar het voorbeeld leert wel dat het zijn voordelen zou hebben gehad indien Eisenhower tijdens de oorlog, op een voor de oorlogvoering volkomen onwezenlijk punt, wat soepeler zou zijn geweest. Thans had hij volte-face moeten maken. Iets, wat, zuiver politiek gesproken, altijd al genoeg vraagstukken opwerpt maar hier ook nog inhield dat drastische morele beoordelingen en bloc dienden te worden gewijzigd.

Dergelijke „bekerings” mogen in een voortijlende tijd nog zo weinig rimpels achterlaten, op den duur heeft dat zijn desoriënterende invloed op de mensen. De tegenwoordige verlamming van Amerika valt voor een groot deel erop terug te voeren dat het land tussen allerlei posities heen en weer heeft gewalkt zonder daarbij de verleiding te kunnen weerstaan aan die wisselende posities steeds een moraal ten grondslag te leggen, die er door al die wendingen niet beter op kon worden.

Shermans alles-of-nietsbenadering

In reïncultuur vindt men het dilemma al bij generaal Sherman in de Amerikaanse burgeroorlog. Hij had geen enkele consideratie voor Amerikanen die de fout begingen aan de verkeerde kant van de rechtvaardige oorlog te zijn terechtgekomen. Op alle voorstellen, eenvoudige burgers toch wat meer te sparen, placht deze „general who marched to hell” te reageren met de simpele opmerking: *War is hell*. En vervolgens gaf hij dan weer een bevel dat zijn reputatie als de onverbiddelijkste en voor menselijke overwegingen onvatbaarste bevelhebber uit die burgeroorlog heeft gevestigd.

* Naar aanleiding van: Michael Walzer — *Just and unjust wars*.

Zo zou het geval Sherman, de generaal die Atlanta in de brand stak en ook verder geen pardon had met burgers die zijn leger voor de voeten liepen, stukken gemakkelijker liggen als hij aan de „boze” kant zou hebben gestaan. Maar hij was Lincolns beste veldheer en besliste de burgeroorlog feitelijk voor diens „goede” zaak.

Hij heeft ook, net als Eisenhower, zijn memoires op schrift gesteld en leest men die, dan zit men soms raar te kijken. Want ook voor Sherman was de andere kant al „completely evil”, al kwamen daar zeker nog geen Hitlers maar eigenlijk zeer geciviliseerde gentlemen uit eigen land aan te pas. Zij waren, met hun vasthouden aan een bepaalde plantage-economie die mensen hun persoonlijke autonomie ontnam, ongetwijfeld bij de voortschrijdende tijden ten achter. Maar precies hetzelfde zouden de noordelijken nadien ook te horen krijgen ten aanzien van de manier waarop zij andere mensen in fabrieken lieten werken: sociaal kwaad is al even nomadisch als alle andere kwaad waartegen rechtvaardige oorlogen worden gevoerd. Hoe dan ook, Sherman kon het gevoel hebben dat hij voor de betere zaak vocht. Tegelijk kan er echter geen twijfel aan bestaan dat de állergrootste plaag van de mensheid, de oorlog, onder hem weer eens escaleerde tot een ongekende hoogte. Toen Sherman Atlanta verwoestte, zonder enige consideratie voor de mensen die daar woonden, schreef een van de zuidelijke geciviliseerde gentlemen hem een protest. Dat ging, midden in een oorlogsgeweld dat een Europeaan toen in zijn hele lange geschiedenis nog niet had meegemaakt, als volgt:

And now, Sir, permit me to say that the unprecedented measure you propose transcends, in studied and ingenious cruelty, all acts ever brought to my attention in the dark history of war.

Sherman waste echter zijn handen in onschuld: „I know I had no hand in making this war”. En laat men hem verder niet lastig vallen want hij heeft de handen eraan vol, de goede zaak aan de overwinning te helpen, met welke middelen dan ook.

Democratisch idealisme?

Paul Kecskemeti heeft dat in een in Amerika welbekend boek „the traditional moralistic all-or-nothing American approach to the problem of war and peace” genoemd. Hij schrijft in dit verband (*Strategic surrender: the politics of victory and defeat*, New York (1964)25 . . . 26):

Democratic cultures are profoundly unwarlike: to them, war can be justified only if it is waged to eliminate war. This crusading ideology is reflected

in the conviction that hostilities cannot be brought to an end before the evil enemy system has been eradicated.

Michael Walzer, die in zijn boek *Just and unjust wars. A moral argument with historical illustrations* (Basic Books. New York (1977)) Kecskemeti citeert, heeft nu juist morele bezwaren tegen deze aanpak van een democratisch idealisme. Want, zo zegt hij, indien men soldaten vraagt te sneuvelen voor zo'n ideaal, vraagt men hen eigenlijk te sneuvelen voor een onbereikbaar ideaal. Op blz. 111 stelt hij:

Their most heroic efforts, after all, can only bring a particular war to an end; they cannot end war. They can save democracy from a particular threat, but they cannot make the world safe for democracy.

Nu mag er in het oude Europa het een en ander aan democratisch idealisme hebben ontbroken, in elk geval had dat het voordeel dat Europese oorlogen nog niet zo absolutistisch werden opgevat. Zelfs in Napoleon en zijn Fransen werd per slot van rekening niet het „absoluut boze” gezien; de voornaamste reden waarom in Wenen een vredesregeling kon worden getroffen die gedurende ten minste een halve eeuw uitstekende diensten bewees en waarvan de „geest” in zekere zin tot 1914 bleef leven. In die tijd konden bijvoorbeeld „Europese” Russen een oorlog tegen Engeland en Frankrijk verliezen (de Krim-oorlog) zonder dat er al te veel wrok overbleef.

De Europese landen leefden met elkaar in een hanenmat en pikten bij tijd en wijle geducht op elkaar in, maar als op de een of andere manier toch mensachtig verstandige hanen hadden zij geleerd dat het uiteindelijke behoud van de hanenmat zelf ook een overweging waard was en zij dreven hun conflicten niet verder op de spits dan tot een bepaald punt. Er werd altijd een nieuwe periode van vrede en coëxistentie in het oog gevat en dat relativeerde die onderlinge oorlogen.

Soldaten wisten nooit beter dan dat zij voor hun natie of een andere voorstelbare zaak vochten. Abstracte oorlogsdoelen waren hun onbekend en niemand vroeg hen ook daarvoor te sneuvelen. Het was zeker geen idylle en in het bijzonder hadden er veel te veel lichtzinnige oorlogen plaats waarvoor disproporzionele offers aan mensenlevens werden geëist. Maar het element van de ideologie ontbrak eraan en dat weerhield ervan Europese oorlogen te laten escaleren tot het hoogste punt, daar waar de ene partij van de andere vergt zich onvoorwaardelijk over te geven en dan verder maar af te wachten wat er met haar gebeurt.

Ideologisering

Wat dat betreft hebben de wapenstilstand van 1918 en de vrede van 1919 het grote keerpunt betekend. Een nieuwe kruistochtsentiment brak zich ook in Europa weer baan, het best gedemonstreerd doordat men elkaar niet eens meer een hand gaf toen beide partijen aan de onderhandelingstafel gingen zitten, ja de verslagen partij zelfs geen permissie kreeg te gaan zitten. Bismarck bood na de Frans-Duitse oorlog van 1870/71 bij die gelegenheid sigaren aan en Palmerston interesseerde zich tijdens de vredesonderhandelingen in Parijs na afloop van de Krim-oorlog niet slechts voor de condities van de vrede, maar wenste van zijn Russische gesprekspartners ook nauwkeurig te weten in welke persoonlijke conditie deze of gene van zijn Russische vrienden en bekenden zich bevond na de oorlogsjaren, die het contact hadden onderbroken. Het is gemakkelijk thans over die geciviliseerde omgang, die onderlinge oorlogvoering niet uitsloot, te lachen. Toch was het een belangrijk symptoom, niet van een ziekte maar van een gezondheid die men had weten te bewaren. Europa was natuurlijk erg dom zo dikwijls in conflicten te vervallen. Daarna kon het echter ook weer verstandig worden. Het had allemaal, achteraf gezien, een frivool aspect. Toch bleven de Europese landen tot 1914 ervoor bewaard elkaar en zich zelf iets onherstelbaars aan te doen. En wellicht had de situatie nog kunnen worden gered als zij in 1916 of in 1917 een weg naar vrede hadden weten te vinden, maar in 1918 was de Eerste Wereldoorlog, zo helemaal zonder ideologie begonnen, duidelijk geïdeologiseerd geraakt. In de eerste plaats wel aan de geallieerde kant. Wat ons ook niet hoeft te verbazen, want daar bestonden nu eenmaal die „unwarlike democratic cultures” van Kecskemeti nog niet in zuivere vorm; anders zouden Engeland en Frankrijk in 1914 niet zo vlot aan de zijde van het autocratische Rusland in de oorlog zijn gegaan. Maar daar ging het stellig veel harder die kant uit dan in Midden-Europa. „Unwarlike democratic cultures” hebben, om een zware strijd te kunnen doorstaan, nu eenmaal meer de belofte nodig dat de strijd, die zij voeren, de laatste zal zijn alvorens een tijdperk van gegarandeerde vrede aanbreekt. In Midden-Europa was die vredesgedachte veel minder verbreid, mede omdat de democratische gedachte er veel minder had wortel geschoten.

Die ideologisering van de Eerste Wereldoorlog had een geweldig effect op de wijze waarop hij in 1918/19 werd beëindigd. Voor de eerste keer in de Euro-

pese geschiedenis werd een verslagen tegenstander beladen met de exclusieve morele schuld aan het uitbreken van een Europese oorlog en kreeg hij, behalve materiële, ook morele oorlogsgevolgen te torsen. Het was een uitnodiging aan het adres van demagogen om uit deze „discriminatie” alles te slaan wat er voor hen maar uit te slaan was, en dat bleek héél wat te kunnen zijn. Uit een gevoel van verongelijkheid sproot een soort nabootsing voort van de in de democratieën al bestaande ideologieën, waarbij ál het hoe dan ook positieve in die ideologieën in iets negatiefs verkeerde. Hitlers ideologie was bepaald de karikatuur van een ideologie. Maar juist die karikatuur bewijst hoezeer hij meende er een nodig te hebben. Want het waren niet zozeer de materiële als wel de morele oorlogsgevolgen waaronder de Duitsers sinds 1918/19 in de eerste plaats leden. Zij voelden zich in hun trots als natie aangetast. Er zou waarschijnlijk nooit een Hitler zijn gekomen als de geallieerden nóg zwaardere herstelbetalingen hadden geëist, maar hun politiek niet naar het morele terrein zouden hebben verlegd. Waar een volk het slechtste tegen kan, zijn pogingen het in zijn zelfrespect te verwonden. Het antwoordt daarop het instinctiefst. De Tweede Wereldoorlog heeft het ten overvloede bewezen.

Verwerken van herinneringen

Dat oorlogsherinneringen lang kunnen doorwerken, vooral wanneer het in hun zelfrespect aange-taste volken zijn die die herinneringen hebben te torsen, weet iedereen. Hóé zij worden verwerkt weet iemand ten hoogste voor zijn eigen kring, groep of natie; komt hij daarbuiten, dan zijn het niet langer zijn eigen herinneringen en tast hij vaak volkomen in het duister ten aanzien van de manier waarop anderen hún herinneringen verwerken.

Zo heeft de naoorlogse Duitse ontwikkeling velen in West-Europa verbaasd. In de eerste plaats natuurlijk omdat het er zo goed-democratisch bleek te kunnen toegaan. Men had dat kennelijk niet meer verwacht, ja meende er zelfs geldige historische theorieën voor te hebben waarom in Duitsland nooit een democratische regeerwijze zou kunnen aarden.

Eén stap verder gaande, dachten die zelfde mensen dat Duitsland nu wel ten prooi zou vallen aan het communisme, als de voor de hand liggende keus voor een dergelijk tot de democratie niet voorbestemd volk. Dat is er echter nooit van gekomen, behalve dan in Oost-Duitsland waar de bevolking

haar eigen mening niet kon geven. In het westen van het land kon dat, via vrije verkiezingen, wél. Nu, een communistische partij heeft daar nooit voet aan de grond gekregen; ingenieuze politicologische verklaringen over „kiezersgedrag”, enz., worden daarover de wereld in gestuurd.

Waarschijnlijk is het per slot van rekening een kwestie van oorlogsherinneringen. De wijze van optreden van de Russische soldaten was er niet naar bij de Duitsers, en in het bijzonder bij de Duitse vrouwen, ook maar enig verder verlangen naar een zich communistisch noemend bewind te doen ontstaan. Voor communisten was de kans in Duitsland, althans het belangrijker westen daarvan, een rol te spelen zo in feite direct voorbij, hoewel zij de hoop niet opgeven zich nog eens beter te kunnen presenteren als er een generatiewisseling heeft plaatsgehad en die oorlogsherinneringen allengs wat vager worden.

Naoorlogs Italië behept met trauma

Men zou de vraag kunnen opwerpen in hoeverre in een ander land, Italië, zulke oorlogsherinneringen ook een rol hebben gespeeld bij de politieke keuze, al ging deze dan eerder in de omgekeerde richting. Al die Italiaanse communisten: ook dat was niet precies wat velen zich onder een naoorlogs Italië hadden voorgesteld. Waar konden zij, in het bijzonder tijdens de koude oorlog toen communist zijn hoofdzakelijk betekende dat Rusland overal en altijd gelijk had, toch wel allemaal vandaan komen? Waarom kozen zij op een voor politicologen nog steeds zeer raadselachtige wijze zo onverbloemd en fel de kant van Stalin? Zij wisten immers niets van Rusland af en Togliatti, hun leider die alles wist maar alles verzwegen, paste ook wel ervoor op hen wijzer te maken. Zij hadden het trouwens waarschijnlijk niet willen horen. De kwestie was dat al die communisten toen op hun manier ook bezig waren oorlogsherinneringen af te reageren.

Bij politieke beschouwingen over Italië wordt meestal totaal het gezichtspunt over het hoofd gezien dat er in de oorlog in dat land hard is gevochten. De Duitsers verweerden er zich geducht na de geallieerde landingen in Zuid-Italië en slechts zeer langzaam heeft het front zich naar het noorden verplaatst. Een zeer groot deel van het Italiaanse volk heeft zo de oorlogsellende van nabij leren kennen.

Wat de situatie nog erger maakte, was dat de Italianen in die tijd midden in een soort identiteitscrisis zaten. Goed, Mussolini's oorlog aan de kant

van Hitler was nooit bijzonder populair geweest. In zoverre hielden zij zeker niet van de Duitsers die nu ook nog hún land hadden uitgezocht voor een uitermate taai verzet tegen de geallieerden. Maar dat hield geenszins in dat zij, van de weeromstuit, met de (westelijke) geallieerden uitgesproken blij waren. Dat kon ook niet anders want die geallieerden waren hier een land binnengekomen dat zij, zo niet als vijandig, toch wel als vijandelijk moesten beschouwen: het stond aan de verkeerde kant. Het bevond zich niet in de situatie van Frankrijk, België en Nederland na de geallieerde landing in Frankrijk, en de Italianen kregen dat ook te merken. Een ervaring die niet in de laatste plaats bleek te worden opgedaan door de Italiaanse vrouwen. Er hebben zich in Italië weliswaar niet op dezelfde massale schaal verkrachtingen voorgedaan als in de door de Russen veroverde delen van Duitsland, maar toch volop om in het onderbewustzijn van het volk te zinken en ervoor te zorgen dat daarover een diep ressentiment is blijven voortbestaan. Gevoegd bij andere factoren die de Italianen wel een besef van rechteloosheid moesten geven, droeg dat stellig bij tot het uitbrengen van zijn stem op een partij van welke doelstellingen men verder niet al te veel begreep, maar met welke stem men uitstekend kon uitdrukken dat men alléén nog maar wat overhad voor de Russen, de enige oorlogspartij die men niet had leren kennen en waartegen men dus ook geen reële ressentimenten behoefde te koesteren.

Dat ressentiment werd nog aangewakkerd door de scandaleuze bijkomende omstandigheden. Het vreemde geval heeft zich namelijk voorgedaan dat — terwijl de Russen, wat ook de feiten waren, officieel altijd konden zeggen dat die taferelen in Oost-Duitsland „hun speten”, zodat hun schoffeerende soldaten ten minste formeel werden gedesavouéerd — de geallieerde kant in Italië deze uitvlucht niet eens kon gebruiken. Daarvoor was te duidelijk dat de verkrachtingen met zoveel woorden waren toegestaan.

Wat was het geval? Aan geallieerde zijde vochten toen in Italië aanzienlijke aantallen Marokkanen onder de Franse generaal Juin. Deze leverden een krijgsprestatie van niet geringe waarde. Maar om die Marokkanen daarvoor te krijgen had generaal Juin, overigens gedekt door de geallieerde opperbevel, een soort huursoldatencontract met hen moeten afsluiten met zeer barbaarse, althans in Europa allang ongebruikelijke stipulaties. Zo ontvingen de Marokkanen expliciet permissie te plunderen en vrouwen te verkrachten, en dat deden zij ook zó exorbitant dat de blaam ervoor aan de

geallieerden als zodanig zou blijven hangen. Die plunderingen en verkrachtingen hielden overigens niet op toen Italië van vijandelijk gebied tot medegeallieerde was geworden.

Pas na de oorlog zijn de voormalige Westelijke geallieerden — van hun oorlogstaken weer teruggekeerd naar hun „buitenlandse politiek”, die toen in Europa voor een groot deel erop neerkwam gedesoriënteerde mensen ervan te weerhouden zich met hun stembiljet of anderzins in de armen van een zeer dubieus communisme te werpen — zich dit Italiaanse trauma goed bewust geworden. Vandaar hun aandrang op naoorlogse Italiaanse regeringen, iets te doen om die vrouwen althans een materiële satisfactie te geven voor het haar aangedane leed. Zo werd er voor deze zogenaamde „marrocchinate” een aparte pensioenwet geschapen. In de eerste plaats waren echter de uitkeringen niet bijzonder hoog en in de tweede plaats ging het rondom die uitkeringen ook zo onelegant toe — het onbeschroomdst meldden zich natuurlijk de profiteuses, terwijl de ware slachtoffers liever de uitkering misten dan hun schande bekend te maken — dat het uiteindelijke effect niet erg verzoenend was. Veeleer kreeg het trauma nog weer eens extra nadruk.

Dualisme van recht tot, en recht in de oorlog

Wat de beide voorbeelden bewijzen is dit: een oorlog mag nóg zo rechtvaardig zijn, als er geen garantie wordt geboden dat nu juist de rechtvaardige niet met plomp gebaar een nieuwe cyclus van onrechtvaardigheid in beweging zet, kan die zeer wel zó'n morele malaise met zich brengen dat de vruchten van een „rechtvaardige” overwinning er bitter door worden!

Op die manier, aldus Walzer, zou men eigenlijk even bang ervoor moeten zijn dat rechtvaardige lieden een oorlog voeren als dat onrechtvaardigen hem ontketenen. Vandaar dat hij zo de nadruk legt op een combinatie van de twee kanten van een rechtvaardige oorlogvoering die steeds de tendens hebben gehad uit elkaar te lopen: het *jus ad bellum*, het recht tot oorlog (afweren van agressie bijvoorbeeld), en het *jus in bello*, het recht in de oorlog (het in acht nemen van menselijke regels ook dan wanneer men alle recht heeft op de tegenstander in te slaan). „Het dualisme van *jus ad bellum* en *jus in bello* ligt aan de wortel van alles wat de ware problematiek van het oorlogvoeren uitmaakt.”

Dit betekent, dat morele lof en blaam ook dwars door het front tussen een rechtvaardige en een

onrechtvaardige oorlog dienen te gaan. In Noord-Afrika verbrandde Rommel Hitlers bevel dat hem opdroeg alle geallieerde soldaten die hij achter zijn eigen linies aantrof onmiddellijk dood te schieten. Hij verdient daarvoor lof.

Aan de andere kant verdienen de piloten van Bomber Command, die trouwens officieel nooit zijn geëerd (in de Westminster Abbey vindt men de namen van alle gevallen piloten van Fighter Command maar een gedenkplaat voor die van Bomber Command is er niet, al hebben zij veel zwaardere verliezen geleden), pertinent blaam voor hun oorlogsinzet omdat het doden van honderdduizenden Duitse burgers zuivere, zelfs door de oorlog niet goed te praten terreur was. „A fantastic, godlike, frightening, and horrendous act”, noemt Walzer het en daarbij denkt hij niet alleen aan Dresden. Daar werd voor het eerst radicaal gebroken met het principe dat een burgerbevolking niet de inzet mocht worden van een rechtstreeks pogen het oorlogsgebeuren via haar, uitsluitend via haar, te beslissen.

Pas tegen het einde van de oorlog begon Churchill een beetje ervoor uit te komen dat het *jus in bello* in het geding was geweest en dat de Engelsen met die zuivere terreurbombardementen helemaal op de verkeerde weg waren geweest. Het bombarderen van de Duitse steden („simply for the sake of increasing the terror, though under other pretexts”, aldus ook Churchill zelf) is voor Walzer een absolute oorlogsmisdaad, onvolledig gezoend door de weigering van de Britse regering luchtmaarschalk Arthur Harris een „peerage” te geven en door haar opluchting toen de man in zijn geboorteland, Rhodesië, min of meer onderdook. Het zou beter zijn geweest, zegt hij, als Churchill de morele moed had gevonden zijn landgenoten te vertellen dat hier een blaam op hun oorlogsgedrag rustte en als hij de volharding van de piloten van Bomber Command had geprezen maar tegelijk had duidelijk gemaakt dat men op hun werk onmogelijk trots kon zijn.

Intussen zou de ergste zonde tegen het *jus in bello* nog komen: het „monstrueuze gemak” — zoals Walzer het betitelt — waarmee de Amerikanen in de zomer van 1945 naar de atoombom grepen om de oorlog met Japan te beëindigen.

Amerika's morele kater

Sinds de Vietnamgeschiedenis is in Amerika het gevoel voor de morele implicaties van oorlogshandelingen zozeer verscherpt dat het waarschijnlijk niet slechts symbolisch is dat het land nu een

president heeft die, alvorens „decision-maker” te zijn, eerst moralist wil wezen. In het benarde Europa, dat zelf de macht niet meer heeft spijkers met koppen te slaan, maar min of meer ervan heeft geleefd dat Amerika dat mede om Europa's bestwil deed, wordt dit met verbijstering gadeslagen. Maar wat was het alternatief? Er kan weinig twijfel over bestaan dat Amerika diverse krijgsdilemma's, waarvoor het sinds Pearl Harbor werd geplaatst, heeft opgelost op een manier die de Amerikanen moreel niet kon bevredigen. In zoverre valt te begrijpen dat er eens een moment moest komen waarin die morele kwesties op de voorgrond kwamen.

In Europa mag men dat betreuren, omdat men liever een Amerika ziet dat weet te handelen. Maar misschien bewijst dat alleen maar dat Europeanen al over het punt heen zijn waarop men zich nog afvraagt wat de morele implicaties van dit of dat zijn. Er wordt nu op ons continent wel genadeloos op los gemoraliseerd. Dat betreft echter meestal nogal onbelangrijke zaken. In Amerika gaat het daarentegen over de grotere kwesties van een grotere verantwoordelijkheid voor de gang van zaken in de wereld.

Daarom is het zo nuttig kennis te nemen van een boek als Michael Walzers *Just and unjust wars*. Hij draait de hele film over Amerika's jongste oorlogen nog eens terug. Het komt hem er speciaal op aan duidelijk te maken dat wij met een rechtvaardige oorlog, gebaseerd op een ontwijfelbaar recht tót oorlog — zoals het recht Hitler te beoorlogen dat was — nog steeds niet af zijn van het probleem dat zo'n rechtvaardige oorlog ook onrechtvaardig kan worden gevoerd en ons dan doet belanden in een naoorlogse wereld waarmee wij verre van gelukkig zijn, zoals ook de overwinning op Hitler ons ergens heeft gebracht waar wij liever niet hadden willen aankomen. De kern van dat kwalijke bewustzijn wordt dan gevormd door de wetenschap dat de geallieerden in de oorlog middelen hebben gebruikt die beter achterwege hadden kunnen blijven. In elk geval hebben die middelen ons de vreugde om die overwinning bedorven. J. M. Cameron recenseerde *Just and unjust wars* in *The New York Review of Books* van 8 december 1977 en drukte het zo uit:

The war that began in 1939 with the Nazi-Soviet partition of Poland was on the part of the Western powers as near a textbook example of the just war as we are likely to get; by 1945 we were still glad that the war had been won and that the powers of darkness in Central Europe had been destroyed. But a sad procession of names — Dresden, for instance,

and Hiroshima — passed through our minds with a kind of rebuke, so that we felt relief but not joy, satisfaction of a sort but not the peacefulness of a good conscience. If we felt less than perfect satisfaction in victory, this could be traced in part to a consciousness of crimes committed in the course of a just struggle; we — or at least those who shared the feelings I have sketched — were not satisfied that in a just cause all things are permissible.

Over de atoombommen op Japan schreef Henry Stimson, de toenmalige Amerikaanse minister van oorlog, later dat „in deze laatste grote actie van de Tweede Wereldoorlog ons het definitieve bewijs werd geleverd dat oorlog dood betekent”. Die uitspraak ging aan het wezen van de zaak helaas volkomen voorbij. Want, zo merkt Walzer volkomen terecht op, „a new kind of war was born at Hiroshima”.

Het hóé van de overwinning

Bovendien, hoe stond het in dit opzicht met het *jus in bello*? Welk oorlogsrecht hadden de Amerikanen om die atoombommen op Japan te werpen? Twee opvattingen staan hier lijnrecht tegenover elkaar: die van hen die, uitgaande van de rechtvaardige oorlog tegen Japan, nu ook alles accepteren wat er tegen deze tegenstander kon worden uitgericht, inclusief het alleronrechtvaardigste wat men kon doen, te weten het meedogenloos offeren van een burgerbevolking om redenen van terreur; en die van hen die ook aan een Japanse burgerbevolking dezelfde rechten toekennen als aan elke andere burgerbevolking, bijvoorbeeld de Nederlandse tijdens de Duitse bezetting, in casu het recht niet te worden geterroriseerd.

Walzer zet in dit verband een aantal gezichtspunten op een rij die de moeite van het overdenken waard zijn, tenzij men vindt dat het in oorlogen slechts op het dát en niet op het hóé van overwinnen aankomt. Een houding, die tot nog toe steeds ertoe heeft geleid dat men na zo'n overwinning eerst in de grootste morele problemen en vervolgens — door het nauwe verband dat nu eenmaal bestaat tussen morele en politieke crisissen — tevens in allerlei politieke moeilijkheden belandde.

In de eerste plaats was het tot aan de Tweede Wereldoorlog in het *jus in bello* min of meer een ongeschreven wet gebleven dat een oorlog zich niet bij voorkeur tegen burgerbevolkingen mocht richten, ook indien deze onvermijdelijk het slachtoffer van de krijgshandelingen zouden worden. In het bijzonder gold het nog als onacceptabel, door

een systematisch terroriseren van de bevolking van een vijandelijk land de regering van zo'n land tot het sluiten van vrede te dwingen. Daarover bestond een stille code die misschien niet altijd door zuiver morele overwegingen was ingegeven, waarschijnlijk eerder door een gevoel van onzekerheid hoe zoiets zou kunnen verlopen. De krijgsgeschiedenis is vol van voorbeelden van versterkte plaatsen die moesten worden overgegeven, níét omdat zij, zuiver militair gesproken, onhoudbaar waren geworden maar uit consideratie met het oog op in- of omwonende burgers.

De Tweede Wereldoorlog duurde echter nog niet lang of men beseftte al dat de burgerbevolkingen op geen enkele manier zouden worden ontzien. Ja, over en weer leek de hele overwinningstrategie van tijd tot tijd meer gericht op overwinnen via terroriseren dan via opereren in meer traditioneel militaire zin. Het is bekend hoe de Duitsers in 1940 Rotterdam en de hele rest van Nederland in handen kregen. Maar zij vermengden die terreur althans nog met een snel oprukken in allerlei richtingen, waardoor het kon lijken alsof hun terreur slechts middel was tot een doel.

Churchill bevond zich met zijn Bomber Command in een totaal andere positie. Daar was het terroriseren van een burgerbevolking doel op zich zelf geworden. Een feit, waarover men aan de andere kant tijdens de oorlog licht is heengestapt maar dat na de oorlog in zijn enorme proporties van morele aard maar al te duidelijk naar voren is gekomen.

Het meestal veel te globaal verlopende gesprek over de godsdienstige, ideologische of sociale schandelijkheid van anderen is een uitermate dierbaar gesprek. Dat over rechtvaardige en onrechtvaardige oorlogen was er, als het hoog liep, een uitvloei van. Maar voor deze luxe moest men wel overhebben dat men via diverse rechtvaardige oorlogen nu op het volgende punt is aangekomen. In de Frans-Duitse oorlog van 1870/71, waarin een van de zo zeer wisselende morele autoriteiten van ons tijdperk, Karl Marx, de rechtvaardigheid aan de Duitse kant zag, hadden de Duitsers de gewoonte op hun militaire transporttreinen Fransen te laten meerijden om saboteurs af te schrikken. Tegenwoordig doet men dat anders. De hele nucleaire afschrikking, bij de gratie waarvan wij thans in West-Europa een vrij geciviliseerd bestaan kunnen leiden, is op niets anders gebaseerd dan dat atoomkoppen van uur tot uur op stedelijke bevolkingen in Rusland of Amerika zijn gericht. Over de morele implicaties wordt nauwelijks meer nagedacht, al heeft een Amerikaanse

theoloog, Paul Ramsey, de situatie wel eens willen vergelijken met een luguber snelverkeersscenario: Op een zonnige feestdag blijken er opmerkelijk weinig mensen aan het verkeer ten offer te zijn gevallen. De automobilisten hebben zich werkelijk voorbeeldig gedragen. Waarom? Wel, bekijkt men hun voertuig goed, dan zit er aan elke bumper een levende baby vastgebonden. Dat is uiteraard niet moreel, al helpt het wel. Want die babies lopen natuurlijk tóch groot gevaar. Enfin, het is precies de moraliteit waaraan wij nu ons vrij geciviliseerde bestaan danken.

Ridderlijk of ezelachtig?

Quantum mutatus ab illo! kan men hier slechts uitroepen en daarmee bedoelen wij dan een figuur die Walzer voor het oudste van zijn historische voorbeelden inzake rechtvaardige en onrechtvaardige oorlogen gebruikt.

In de zevende eeuw voor Christus deed zich bij een militair conflict in China het volgende voor. Aan een rivier stonden twee legers tegenover elkaar, een sterker aan gene en een zwakker aan deze kant van die rivier. Het spreekt vanzelf dat het sterkere leger tot de overtocht besloot. Terwijl de operatie aan de gang was, liet de bevelhebber van de zwakke legermacht dat rustig begaan: hij viel de bruggehoofden niet aan. De militaire code in China wilde toen dat men een vijandelijk leger niet mocht aanvallen voordat het in slagorde was opgesteld. Pas toen dát duidelijk het geval was, blies de bevelhebber van de zwakke legermacht de aanval. Hij werd natuurlijk zwaar verslagen. Maar niemand kon hem ervan overtuigen dat hij verkeerd had gehandeld. En zo werd die bevelhebber, de hertog van Soeng, eeuwig beroemd.

Nog in 1938 meende Mao tegen hem te moeten polemiseren omdat hij het vermoeden had dat deze „hertog van Soeng” in zijn land nog aanhang had en dat er zelfs in zijn eigen gelederen mensen waren die eventueel bereid zouden zijn iets hoger te stellen dan het hoogste principe van allemaal: de overwinning van zijn „rechtvaardig” communisme. De tactiek van de hertog van Soeng, aldus Mao, was „ezelachtig”.

Er zullen thans wel niet veel mensen meer bestaan die, wat deze kwestie betreft, niet overtuigd de visie van Mao zouden delen, maar interessant blijft dat in een cultuurland als China de hertog van Soeng zo lang een begrip kon blijven. Dat duidt erop dat die beroemde militaire code toch wel méér is geweest dan alleen een zaak die op ezelachtige redeneringen berustte.

Het is trouwens nog niet zó lang geleden dat men ook in onze beschavingskring de resten van een militaire code nog kon opmerken, dwars door alle fronten heen. Men doelt daarop feitelijk, als men zegt dat de oorlog in Noord-Afrika, vergeleken met andere oorlogstonelen tijdens de Tweede Wereldoorlog, nog het meest „ridderlijke” aspect heeft vertoond. Dat de mensen daarvoor nog steeds niet helemaal ongevoelig zijn, heeft Rommels faam bij zowel Duitsers als geallieerden bewezen. Al diens zuiver militaire prestaties zouden hem bij de publieke opinie van de laatsten waarschijnlijk niets hebben gebaat als er nu juist dat ándere element niet zou zijn bijgekomen, dat van de man die tegen bepaalde instructies van Hitler inging om ook in het heetst van de strijd de oorlogvoering niet in diens kwalijke zin te doen ontaarden.

Het voorbeeld toont echter tegelijk iets anders, namelijk hoe snel de overgang kan geschieden tussen een vorm van oorlog voeren die nog op de kwalificatie „moreel” aanspraak kan maken, en één waarvoor die naam niet meer geldt. Wat daartussen staat, is vaak niets anders dan het ogenblikkelijke besef van een bevelvoerder dat hij moet weigeren uit te voeren wat tegen zijn gevoel van militaire code ingaat. Want wat daarover ook mag zijn vastgelegd of traditioneel verankerd, in elke oorlogvoering treedt wel een moment op dat men zonder code verder lijkt te komen dan mét code. Ook in het oude Chinese oorlogsverhaal wordt ons meegedeeld dat in de omgeving van de hertog van Soeng niet iedereen het met hem eens was. Zij adviseerden hem met nadruk het vijandelijke leger aan te vallen terwijl het met de rivierovergang bezig was. Persoonlijke standvastigheid is — wát militaire code dan ook in verschillende perioden mocht inhouden, en hier heeft zich inderdaad een groot verarmingsproces voltrokken — zo wel de voornaamste factor geweest om aan dat nogal vloeiende begrip inhoud te geven.

Zwijgt het recht als de wapens spreken?

Nu heeft men in vrijwel alle tijden klaar gestaan om over „verruwing van het oorlogsgeweld” te klagen. De militairen kregen daarvan natuurlijk in de eerste plaats de schuld. Wat echter opvalt, is dat, naar gelang wij onze moderne tijd naderen, het steeds moeilijker wordt hen voor die verruwing verantwoordelijk te stellen. Vaak blijken het integendeel juist militairen te zijn die níét wensen te gaan tot het uiterste dat de politieke leiders van oorlogvoerende staten wél noodzakelijk achten.

Vooraf uit de Tweede Wereldoorlog zouden daarvan vele voorbeelden zijn aan te halen, zonder dat men zich daarbij tot de Duitse kant behoeft te beperken. Dit was de andere zijde van een ontwikkeling die meestal voorbarig voor een verbetering wordt gehouden en graag wordt aangeduid met het bekende woord dat een oorlog te belangrijk is om aan generaals te worden overgelaten.

In feite vallen cultuurtijdperken waarschijnlijk nog het beste te beoordelen naar de pogingen die daarin zijn gedaan om de oorlog aan de een of andere code te onderwerpen, en is het omgekeerd een zeker teken van cultuurverval wanneer zo'n code niet meer mag gelden omdat er belangrijker dingen op het spel staan. Dan zou dus ook al dat appelleren aan „rechtvaardige” zaken een typisch voorbeeld van cultuurverval zijn.

Wat Europa betreft, lijkt het criterium ook vrij goed op te gaan. Men is hier met „hertogen van Soeng” nauwelijks verwend geweest — een kenmerkend verschil tussen onze westerse en de Chinese beschaving — maar zo omstreeks 1900 mocht Europa er in cultureel opzicht zeker zijn. Welnu, in 1907 kwam het tot een absoluut hoogtepunt in de creatie van een oorlogsrecht dat Europese oorlogen binnen de grenzen van die Europese cultuur trachtte te houden (Landoorlogsreglement). Dat wil zeggen, aan het begin van onze eigen eeuw durfde men nog rustig uit te gaan van de oorlog als een gegeven, maar men meende aan de andere kant ook dat oorlogen zo fair mogelijk dienden te worden gevoerd. De veronderstelling was dat, als er Europese oorlogen werden gevoerd, die oorlogen tussen cultuurvolken plaatshadden en dat die cultuurvolken daarmee automatisch de verplichting op zich hadden genomen zich aan bepaalde oorlogsregels te houden.

Het was een grote vooruitgang, want in de Europese geschiedenis was het eerder gewoonte geweest dat een oorlog alle bestaande recht buiten werking stelde. *Silent leges inter arma* (onder het wapengeweld zwijgen de wetten): het was maar een formule die de Romeinse advocaat Cicero had uitgedacht om de situatie in een burgeroorlog te kenschetsen, maar juristen wisten haar zo effectief te gebruiken in de toepassing op een totaal andere situatie (nationale oorlogen in Europa) dat vrijwel iedereen er ja bij knikte.

Er was met dat Landoorlogsreglement dus ongetwijfeld veel bereikt, te meer daar in de Eerste Wereldoorlog soms eerlijk is beproefd een begin van uitvoering eraan te geven. Helaas was echter die Eerste Wereldoorlog, de eerste oorlog waarin het Landoorlogsreglement op de proef werd ge-

steld, nu ook net de eerste die de morele krachten van Europa te boven ging, met als resultaat dat tegenstanders elkaar begonnen uit te schelden voor misdadigers terwijl zij elkaar vóór die tijd hadden gezien als vijanden. En bij dat laatste hoefde men niet helemaal buiten de context van cultuurbegrippen te stappen — daarin is voor vijanden evengoed plaats als voor vrienden — maar bij het eerste was dat onvermijdelijk.

En zo begon de grote paradox van de Europese 20e eeuw: de moraal vernietigde de cultuur; want als de ander de misdadiger is, is men zelf de rechtvaardige die voor het recht strijdt. En het recht mag zich, zoals bekend, niet op compromissen inlaten. Dit in tegenstelling tot wat men cultuur pleegt te noemen en dat danig op goede compromissen is aangewezen. Het Landoorlogsreglement was ook niets anders dan zo'n compromis dat de stand van een cultuur weergaf. De hoop, die men ermee heeft verbonden, is thans onbegrijpelijk geworden, bijna even onbegrijpelijk als de oorlogscodes waardoor in de zevende eeuw v. Chr. de hertog van Soeng gemotiveerd was.

Vijanden zijn thans al nagenoeg per definitie misdadigers, een proces dat zo snel is gegaan dat Europa intern al geen vijanden meer heeft waarop het nog het etiket misdadiger kan plakken. Het moet daarvoor al buiten zijn eigen landpalen kijken. Schijnbaar een verzoenlijk slot van al die oorlogen die Europese staten met elkaar hebben gevoerd, maar iedereen weet hoe het daartoe is gekomen. Europese staten hebben elkaar net even *te lang* voor misdadigers uitgemaakt dan dat dit zonder gevolgen voor hun macht in de wereld, hun politieke gezondheid en hun cultuur kon blijven.

Hugo de Groot ontluisterd

Nu zal de titel van Michael Walzers boek in Nederlandse oren nogal „grotiaans” klinken. En inderdaad, het gaat daarin om dezelfde kwesties die ook Hugo de Groot heeft aangeroerd, naar een zeer dierbare Nederlandse opvatting op zo'n voorbeeldige wijze dat er over dat onderwerp nog nauwelijks kan worden geschreven zonder allerlei erbetoon aan die sacrosancte naam.

Edoch, Walzer komt bijna niet van hem te spreken, en is helemaal niet óver hem te spreken. Hij houdt hem in feite voor een ongelukkige figuur. Een man, die er slag van had inzake oorlog en vrede nu net gedragingen aan te bevelen die misschien wel juridisch te beredeneren zijn, maar moreel gesproken de plank mislaan.

Expliciet citeert hij hem slechts éénmaal, vermoede-

lijk onbewust van het feit dat Grotius eens speciaal de huisgod was van hen die van de Nederlandse neutraliteit een zeer plechtige erediens hadden gemaakt. Hij doet dat in een hoofdstuk, getiteld: Agressie en neutraliteit, dat voor het grootste deel is gewijd aan die merkwaardige, nutteloze en voor hem ook absoluut verwerpelijke schending van de neutraliteit van Noorwegen door Churchill in 1940. Hij is sterk geneigd die zaak op één lijn te stellen met de schending van de Belgische neutraliteit door de Duitsers in 1914. Hoe dat ook zij, óf Churchill óf keizer Wilhelm hadden hun legitimatie uit Grotius (*Recht van oorlog en vrede*, II.2) kunnen halen als zij dat hadden gewild. Deze is „particularly clear” op dat punt, zegt hij. En dat is ook zo. Neutraliteits-schennis is bij Grotius snel gebeurd.

In het algemeen heeft men zich over hem te weinig verbaasd. Wie wel eens een kleine lectuur van Hugo de Groots *Recht van oorlog en vrede* beproefd heeft, weet wat het betekent een grote Nederlandse illusie armer te worden. „Ocharm, wat zal dat tegenvallen”, waarschuwde trouwens al Van Vollenhoven zo'n paar generaties geleden alle patriotten in wie de onzalige gedachte mocht opkomen de beroemde erflater eens werkelijk aan de tand te voelen.

Maar wie het niet kan laten, dient ook voor zijn teleurstelling uit te komen, en na de Duitse bezetting heeft het daaraan meer ontbroken dan ooit. Geen wonder: onder alle dingen die de bezetter ons heeft aangedaan had hij ten minste de kiesheid zijn maatregelen níet te nemen onder een beroep op Grotius. En helaas was er nauwelijks één bij waarvoor hij zijn „legitimatie” niet bij deze had kunnen vinden. Voor Hugo de Groot is het goede oorlogszede:

- krijgsgevangenen te doden;
- te moorden als het niet al te perfide toegaat;
- land en stad te verwoesten, ook als de tegenstander heeft gecapituleerd;
- geen onderscheid te maken tussen militairen en burgers;
- de moord op vrouwen en kinderen, hoewel ongewenst, ongestraft te laten.

Er is slechts één voorwaarde: de oorlog moet „rechtvaardig” zijn. De ideeën die De Groot dáárover had, waren echter verre van duidelijk. Ten slotte schreef hij zijn werk ook niet, gedreven door een sterke morele drang om van deze wereld een plaats te maken waar „voortaan beter kan worden geleefd”. Hij bevond zich in de voor een morele baanbreker bij voorbaat hopeloze positie dat hij

met zijn boek de gunst nastreefde van de een of andere machthebber van zijn diep in oorlogen verwikkelde tijdvak. Met andere woorden: de arme man zocht weer eens emplot. En hij heeft het ook gekregen. Koning Gustaaf Adolf van Zweden interesseerde zich voor zijn denkbeelden en zo werd hij ten slotte Zweeds gezant in Parijs.

Maar wie was toen Gustaaf Adolf van Zweden? Dat was de man die in die 17e eeuw ongetwijfeld het meeste op de 20e-eeuwse Adolf Hitler leek en die toen overal was te vinden waar hij geen enkel recht had te zijn. De rest was een bezettingspolitiek waarover hij zelf aan zijn kanselier in Zweden, Oxenstierna, later de grote protector van Hugo de Groot, uit het hartje van Duitsland schreef:

Wij voeren oorlog, al onze burenen ruïnerende en verwoestende. In het bijzonder op dit moment. Wij leven van wat we kunnen roven en plunderen, maar in de steden en dorpen is voor de soldaten al bijna niets meer te vinden.

Men kan zich nu afvragen wat zo'n figuur uit Zweden tussen Peenemünde, waar hij in 1630 aan land ging, en München, dat hem in 1632 moest binnenlaten, te zoeken had. Hij voerde stellig geen „rechtvaardige” oorlog, wel evenmin als de man die later zijn krachten van München naar Peenemünde verplaatste. Maar wie het hem ook mag hebben gezegd, Hugo de Groot in zijn *magnum opus* zeker niet. Gustaaf Adolf deed, al permitteerde hij zich alles, niets wat *Het recht van oorlog en vrede* hem verbood. Hij kon zijn gang gaan en het toch een „fijn boek” vinden. Hoe zeer gelijk hij had, zal iemand snel duidelijk worden die zijn oren een beetje sluit voor wat over Hugo de Groot wordt gezegd en zijn ogen opent voor wat er staat in zulke hoofdstukken als III.4 (*De iure interficiendi hostes in bello solemnem et alia vi in corpus, Over het recht zijn vijanden in een plechtige oorlog te vermoorden en ander lichamelijke geweld*), en III.5 (*De rebus vastandis eripiendis, Over het verwoesten en evacuëren van materiaal*). Daarin valt zonder veel moeite een Duitse bezetting van Nederland te herkennen.

Die „plechtige oorlog” was overigens Hugo de Groots summum inzake een rechtvaardige oorlog. Voor hem was elke oorlog nog rechtvaardig die het een of andere staatshoofd om de een of andere reden meende te moeten verklaren. Want anders — en hier bereikte de zogenaamde natuurrechtelijke instelling van de goede man wel een hoogtepunt van welwillende toegeeflijkheid — „zou het geweten van zo'n staatshoofd hem zo'n stap wel verbieden”.

Daarom was Hugo de Groot ook zo huiverig voor

sancties. Een goed „volkenrecht” kon alleen ontstaan op basis van vrijwilligheid (*ius gentium voluntarium*); níét door een dwang die men die staatshoofden — die het zelf wel het beste zouden weten — aandeed.

Zo hoefde hij geen enkele eventuele broodheer met een utopie voor het hoofd te stoten, al was het natuurlijk wel ironisch dat nu juist een militaire krachtfiguur als Gustaaf Adolf hem uit de brand hielp.

De code vernietigd, de oorlog geëscaleerd

Het gedrag van de hertog van Soeng behelst dus op een bepaalde wijze een grote les. Het mag zich op de korte termijn wreken wanneer men zich wél aan de militaire code van een bepaald tijdperk houdt, op de lange termijn wrekt zich nog veel méér dat men zich niet eraan heeft gehouden. In laatste instantie zijn het altijd de hertogen van Soeng die in wezen gelijk krijgen. Overwinningen, gekocht met te veel inbreuken op de militaire code, geven niet wat zij beloven, voor hoe „rechtvaardig” zij ook mogen doorgaan.

Wat was er bijvoorbeeld „rechtvaardiger” dan het winnen van de oorlog tegen Hitler? Toch kan men onmogelijk zeggen dat wij daardoor een betere wereld hebben gekregen, integendeel. Waarom dat niet zo is, valt op meer dan één wijze te verklaren. Er is echter één reden die daarbij meestal niet zo in aanmerking wordt genomen, en wel deze dat Duitsers én geallieerden bepaald met elkaar hebben gewedijverd om de laatste resten van een militaire code te vernietigen die tussen cultuur en chaos stond.

De grote paradox die de krijgsgeschiedenis vertoont is dat, naarmate men het nodiger vond zijn eigen oorlog als „rechtvaardig” voor te stellen en die van de tegenpartij als „onrechtvaardig”, het oorlogsgebeuren zelf steeds verder is geëscaleerd. Daarbij is het zeer de vraag of dat uitsluitend aan de „onrechtvaardige” kant moet worden geweten. De pretentie een moreel betere oorlog te voeren, meestal ongemerkt overgaande in een moreel „voordeel” en vaak ontaardende in een zoeken naar morele alibi's, kan een merkwaardig effect hebben. Een effect dat men van andere terreinen kent, maar waarmee men de grootste moeite heeft dat nu juist op dit terrein toe te geven. Het zal wel eraan liggen dat, zoals niet de een of andere duistere reactionair, maar juist Proudhon heeft verklaard, de oorlog de oudste van alle religies is en ook onze laatste religie zal zijn (*La guerre et la paix*. Parijs (1861)).

Het militaire telegram

J. Tieman

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

Bij iedere oefening, maar ook wel in het vredesverkeer, blijkt opnieuw dat sommige (staf)officieren de fijne kneepjes van het opstellen van een militair telegram niet (volledig) beheersen. Zij hebben een goed excuus: „het opstellen van een telegram” wordt niet of nauwelijks onderwezen en er is geen apart voorschrift over.

Een dergelijk voorschrift — VS 11-6, Het militaire telegram — zou intussen voor de KL kunnen zijn uitgegeven, ware het niet dat twee standaardisatieprogramma's deze uitgifte voorlopig hebben doorkruist:

— het streven van de Defensiestaf en de drie krijgsmacht delen om te komen tot één telegramformulier;

— de noodzaak tot standaardisatie van „Message drafting” in NAVO-verband, voornamelijk inge-

Mede naar aanleiding van zijn artikel over het Nato Subject Indicator System (Nasis) in het aprilnummer van dit blad werd de schrijver daarvan door verschillende belanghebbenden uitgenodigd iets te schrijven over het opstellen van een telegram. Enerzijds is voor een dergelijk artikel het moment nu ietwat ongelukkig omdat het onderwerp zowel nationaal als internationaal weer in discussie is, anderzijds evenwel biedt een publikatie op dit tijdstip de gelegenheid tot het verkrijgen van reacties die ten rechte van de staven zouden moeten komen, die deze materie echter bijna uitsluitend laten behandelen door hun verbindingsofficier. Door dat laatste dreigt de KL-inbreng in een mogelijke discussie wellicht een te zwaar verbindingaccent te krijgen, hoewel toch het opstellen van een telegram staftechnisch ressorteert onder de chef staf resp. sectie 1. De gebruikelijke gang van zaken leidde overigens wel ertoe dat C-CVKL in de voorlaatste alinea van dit artikel wordt genoemd als de instantie aan wie eventuele meningsuitingen over het gestelde kunnen worden toegezonden.

geven door de voortschrijdende automatisering voor informatieoverdracht.

De verwachting is, dat beide programma's in 1979 kunnen worden afgerond en dat een Stanag of Allied Procedural Publication (APP-5) „Message drafting” dan wel een daarop geënt KL-voorschrift medio 1980 aan de opstellers van telegrammen beschikbaar kan worden gesteld.

Dit artikel beoogt de lezer in de eerste plaats een beter inzicht te verschaffen in de mogelijkheden, die ook het huidige telegramformulier — of dat nu het KL-, het KLu- of het Defensiestaf-ontwerpformulier is — biedt voor informatieuitwisseling in vreedetijd, spanning en oorlogstijd. In de tweede plaats is het artikel bedoeld als voorbereiding van de (staf)officier op de dag, dat hij zelf direct berichten gaat invoeren in een systeem. De verbindingdienst wordt meer en meer „de leverancier van verbindingen” en de dag, dat de „terminals” bij de gebruiker staan is niet zo ver meer weg. Een derde oogmerk van dit artikel is reacties te krijgen omtrent een aantal nieuwe ideeën ten aanzien van het invullen van het telegramformulier.

Voorwaarden voor acceptatie van het telegram

Welke vorm het telegramformulier ook heeft, de opsteller is gebonden de volgende elementen in te vullen wil de verbindingdienst het (mogen) accepteren:

- de voorrangsaanduiding;
- de adressering: VAN (FM) / AAN (TO) / INFO;
- de classificatie;
- de SIC.

Met de inhoud heeft de verbindingdienst geen enkele bemoeienis anders dan duidelijke leesbaarheid, en het gebruik van afgesproken leestekens, spelalfabet e.d. (zie VS 11-13 - Verbindingdienst algemeen).

Een bepaalde inhoudsvolgorde is niet noodzakelijk doch voor de gemakkelijke leesbaarheid gewenst

en met het oog op latere automatische verwerking misschien zelfs noodzakelijk.

De verzendgemachtigde completeert het formulier, indien hij met de inhoud, classificatie, voorrang en geadresseerden instemt, met:

- ondertekening verzendgemachtigde;
- de datumtijdgroep met zoneletter, maand en jaar.

Opsteller en verzendgemachtigde

Iedere officier (en onderofficier) mag een telegram opstellen. Dit gebeurt altijd „namens de commandant”. Aangezien de commandant niet alles kan lezen en tekenen zal hij „verzendgemachtigden” aanwijzen.

De *lijst verzendgemachtigden op functie* dient in de VO te worden opgenomen. Daarin kan nog nader worden gespecificeerd tot welke voorrang en classificatie iedere vermelde functionaris mag gaan en of hij onder MINIMIZE-omstandigheden ook nog verzendgemachtigde is.

De *lijst verzendgemachtigden op naam* met handtekening en paraaf dient op het berichtenkantoor aanwezig te zijn.

Volgorde van invulling

De opsteller is volkomen vrij eerst de adressering en de tekst van het telegram op te stellen en daarna pas te gaan denken over voorrang en classificatie. In wezen is dat de beste methode om te hoog of te laag classificeren te voorkomen.

De adressering

Uitsluitend de erkende en bij voorkeur afgekorte benamingen van eenheden mogen in de adrescomponenten worden gebruikt.

Zie de Algemene Adres- en Telefoonlijst KL (AATKL) voor nationaal en APP-1 voor internationaal te adresseren telegrammen.

Gebruik zo mogelijk een AIG (adresindicatiegroep) o.a. voor standaardrapportages aan een vast aantal geadresseerden.

De voorrangsaanduiding

Met de voorrangsaanduiding geeft de opsteller te kennen:

- in welke volgorde het telegram door het SBB en het verbindingspersoneel moet worden behandeld;

— in welke volgorde de inhoud door de geadresseerde(n) moet worden gelezen;

— het tijdstip waarop de opsteller *verwacht*, dat het telegram in het bezit is van de geadresseerde(n).

Dit laatste is wat moeilijk: de opsteller weet meestal niet hoe hoog de belasting van het SBB en de verbindingen is, hoe de verbindingsweg precies is — de lengte van het telegram heeft er mee te maken — en of er off-line moet worden vercijferd.

Overeenkomstig de volgende *streeftijden* geeft hij de voorrang voor de ACTIE-geadresseerden aan met het *dienstteken*:

Z voor FLASH — zo spoedig mogelijk, met als doel: binnen 10 minuten;

O voor ONMIDDELIJK (IMMEDIATE) — 30 minuten tot 1 uur;

P voor SPOED (PRIORITY) — 1 tot 6 uur;

R voor ROUTINE (ROUTINE) — 3 uur tot aanvang dienst volgende morgen.

Voor de INFO-geadresseerden handelt de opsteller op overeenkomstige wijze. Indien de opsteller geen voorrang invult voor de INFO-geadresseerden maakt het BK daar (R)outine van.

De classificatie

De *inhoud* van het telegram bepaald de classificatie. In de moderne verbindingsstelsels, waarbij het gros van de telegrammen over automatisch t/m GEHEIM beveiligde telexlijnen wordt verzonden, is de cryptografische beveiliging hetzelfde voor GEHEIM als voor UNCLAS.

Toch is een goed doordachte classificatie belangrijk:

— wie mag het telegram typen, in handen hebben voor registratie, vóórponsen, verzenden?

— soms gaat het niet per beveiligde telex, maar per radio of ordonnans;

— hoe moet de archivering/opberging geschieden?

Zelfs bij een eenvoudige referentie naar een geclassificeerd telegram moet de opsteller behoedzaam te werk gaan.

Een goede kennis van VS 2-1111 — het Classificatievoorschrift voor de KL — is noodzakelijk.

Afhankelijk van de vraag of het telegram is geadresseerd aan uitsluitend Nederlandse staven of ook aan NAVO-staven, moet worden ingevuld:

COSMIC TOP SECRET	of ZEER GEHEIM
NATO SECRET	of GEHEIM

NATO CONFIDENTIAL of CONFIDENTIEEL
NATO RESTRICTED of DIENSTGEHEIM
NATO UNCLAS of UNCLAS

De opsteller moet zich duidelijk realiseren, dat ZEER GEHEIM over het algemeen *niet* on-line mag worden verzonden, maar met een off-line cryptosysteem moet worden vercijferd/ontcijferd en dat slechts speciaal gescreend personeel een dergelijk telegram mag behandelen, zowel staf- als verbindingstechnisch.

De totale behandelingsduur wordt door de off-line-ver/ontcijfering altijd langer dan van een on-line versluierd telegram.

Dit zelfde geldt voor geclassificeerde telegrammen met *na de classificatie* de toevoeging:

- ATOMAL
- EXCLUSIVE . . .
- CRYPTO SECURITY of CRYPTO VEILIGHEID
- . . . EYES ONLY

Met deze zogenaamde SPECAT (SPECIAL CATEGORY) aanduidingen geeft de opsteller aan, dat de inhoud van het telegram van uiterst gevoelige aard is en dat kennismaking beperkt moet blijven tot speciaal daarvoor toegelaten personen. Ook de behandeling op SBB en VBDCEN moet geschieden door speciaal (CST/A) gescreend personeel.

De SIC

Met de SIC(s) geeft de opsteller aan over welk(e) onderwerp(en) de inhoud handelt. Voor details moge worden verwezen naar APP-3 (Interim) en mijn artikel over het Nasis (*Mil Spect.* 148(1979) (4)159).

Met de „special handling SIC” AAA vóór de onderwerp-SIC dient de opsteller in geval van een COSMIC TOP SECRET of een geclassificeerd telegram met een ATOMAL, EXCLUSIVE . . . , CRYPTO SECURITY of . . . EYES ONLY inhoud aan te geven dat de behandeling en distributie niet volgens de normale routine mogen geschieden maar speciale aandacht vereisen.

Bij een geautomatiseerd distributiesysteem gaan telegrammen met deze aanduiding naar de supervisor voor manuele distributie.

Met de SIC ABA kan de opsteller aangeven, dat de inhoud handelt over „MEDICAL IN CONFIDENCE”- of „PERSONNEL IN CONFIDENCE”-zaken, daarmee aanduidende dat de distributie zo beperkt mogelijk moet blijven.

Door het gebruik van de SIC ACA geeft de op-

steller aan dat hij beperking van de distributie aan de ACTION OFFICER (betreffende een bepaald(e) onderwerp/project/oefening) adviseert.

Speciale aanwijzingen

De meeste types telegramformulier bevatten een ruimte, gemerkt:

SPECIALE AANWIJZINGEN, of
SPECIALE INSTRUCTIES.

Daarin kan de opsteller de volgende eisen/wensen kenbaar maken:

WAARMERKEN;
VERZENDEN IN TABELVORM;
BLADCOPY RETOUR;
VOORKEURSAANDUIDING VOOR VERZENDING, bijvoorbeeld niet per ordonnans.

Indien daarvoor geen aparte ruimte op het formulier is, kan de opsteller hier ook aanwijzingen geven omtrent de INTERNE DISTRIBUTIE.

(De speciale aanwijzingen worden niet mee verzonden, maar wél uitgevoerd door SBB of verbindingscentrum.)

De inhoud

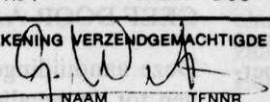
Indien van toepassing begint de inhoud van het telegram met de aanduiding PROJECT , of OPERATIE , dan wel, wanneer het een oefening met een bijnaam betreft, met EXERCISE

Het volgende element is het zaaknummer of, zo men wil, de welbekende opstellersletters en het volgnummer van de sectie, indien deze voor eigen registratieve doeleinden nodig zijn. Het is tevens een middel om de geadresseerde te laten weten welke sectie het telegram heeft opgesteld. De gebruikte SIC hoeft hierin namelijk niet bepalend te zijn, deze slaat *uitsluitend* op het onderwerp! Indien een nadere afleveringsindicatie gewenst wordt geacht, kan de opsteller die geven met:

BESTEMD VOOR / FOR óf
GEEF DOOR AAN / PASS TO

Deze aanduidingen moeten evenwel beperkt blijven tot de gevallen waarbij de opsteller mag aannemen dat de normale distributie overeenkomstig de SIC en de SDL niet die bepaalde persoon zal bereiken die hij beoogt.

Voor de gemakkelijke leesbaarheid van een telegram kan het gewenst zijn het onderwerp aan te geven; dat moet dan geschieden met SUBJ of —

STAF NR		TELEGRAMFORMULIER		VBDNR	
VOORRANG ACTIE P		VOORRANG INFO R		DATUMTIJDGROEP 240933B MAY 79	
		FM 3 NL CORPS TO ACTIE COMEASTAG		BERICHTENINSTRUCTIES GR	
		INFO 5 GE CORPS		CLASSIFICATIE NATO SECRET ATOMAL	
				OPSTELLERSLETTERS EN VOLGNR SIC AAA/IEI	
<p>PROJECT SUNGLASS ☉</p> <p>GO 03 ☉</p> <p>PASS TO COS ☉</p> <p>SUBJ TRAINING AREAS FOR MISSILE UNITS ☉</p> <p>REF A ☉ SACEUR SIC IAG 191817Z APR 78</p> <p>B ☉ YOUR SIC IAG 251433Z JAN 79</p> <p>PROPOSE DIRECT CONTACT NL AND GE CORPS ☉</p> <p>CONTACTOFFICER COL SWART EXT 300 ☉</p> <p>MESSAGE SIGNED BY BRIGGEN WIT ☉</p> <p>(Toelichting: SIC AAA voor SPECIAL HANDLING i.v.m. ATOMAL Ref aanduiding met A, B, C enzovoort Tekst desgewenst onderverdelen in paragrafen: zie VS 2-1110, Dienst-Correspondentie.)</p>					
SPEC AANW					
BOEKBERICHT		NAAM OPSTELLER SWART		TIJD	PER
BLZ	VAN	BLZN	RANG kol	TFNNR 300	PAR
			HANDTEKENING VERZENDGEMACHTIGDE 		NACONTR
			RANG	NAAM	TFNNR
			brig-gen	WIT	600

Afb. 1 Voorbeeld van een correct ingevuld telegramformulier

met weglating daarvan — de naam van het onderwerp.

Vervolgens komen de referten, aan te geven met REF of — met weglating daarvan — bijvoorbeeld:

MY TGM SZA 141532Z JUL 79
SACEUR GII 071223Z MAR 79

Daarna volgt de tekst.

Indien gewenst kan de opsteller na de tekst met:

TELEGRAM GETEKEND DOOR of
MESSAGE SIGNED BY

aangeven dat in verband met de belangrijkheid van de materie het telegram was ondertekend door (voor verzending vrijgegeven door) bijvoorbeeld de chef staf of de commandant zelf. (Naam opsteller en verzendgemachtigde worden niet met het telegram overgebracht!)

Verdere handelingen met het telegram

Indien hij dat nog niet heeft gedaan vult de opsteller — op verantwoorde wijze — in: de voorrang actie, voorrang info, de classificatie, eventueel SPECAT-aanduiding direct na de classificatie, de SIC, en ondertekent. Hij geeft het telegram aan de verzendgemachtigde indien hij zelf niet voorkomt op die lijst (of niet tot die voorrang). Deze bekrachtigt na controle van alle elementen, dat hij „namens de commandant” de volledige verantwoordelijkheid draagt voor inhoud, voorrang, classificatie, correcte onderwerpsbenoeming en juiste adressering. Daarna vult hij datumtijdgroep met zoneletter, maand en jaar in. Afb. 1 is een voorbeeld van een volledig ingevuld telegramformulier van het type KL lf 5001 B, 5e druk; afb. 2 laat zien hoe zo'n telegram, per telex verzonden, op uw bureau wordt afgeleverd.

Aanvullende bepalingen voor oefeningen

In wezen is er geen verschil in het schrijven van een telegram in vredes/oorlogstijd en tijdens een oefening. Uitsluitend met het oog op het scheiden van het normale vredesverkeer en -archief van het oefeningsverkeer/archief is echter een aantal speciale kenmerken voorgeschreven.

SIC

Zowel in de voorbereidingsfase als tijdens de oefening dient een speciaal daarvoor toegewezen SIC te worden gebruikt (zie APP-3 Interim en mijn eerder aangehaalde artikel over het Nasis).

EXERCISE-aanduiding

De inhoud van ieder telegram, betrekking hebbende op de oefening moet beginnen met EXERCISE gevolgd door de bijnaam van de oefening, bijvoorbeeld EXERCISE RHINO PLUS. De tekst wordt besloten met EXERCISE EXERCISE EXERCISE.

Aanduiding NO PLAY

De uitdrukking NO PLAY moet *na* EXERCISE worden gesteld voor telegrammen, die de oefening beïnvloeden zonder deel uit te maken van het oefenspel. NO PLAY moet worden gebruikt voor rapporten over het oefengebied (de oefenzee) binnenkomende niet-NAVO-eenheden, ongevallen, calamiteiten en public relations. (De uitdrukking NONEX is door de invoering van NO PLAY vervallen.)

Voorbeeld: EXERCISE BROWN JUG NO PLAY.

NO PLAY-telegrammen worden *niet* besloten met driemaal EXERCISE.

NODUF-aanduiding

In NAVO-telegrammen kan men na de EXERCISE-aanduiding de uitdrukking NODUF aantreffen, bijvoorbeeld EXERCISE WINTEX NODUF. NODUF staat voor „no direction finding”. De uitdrukking wordt gebruikt op telegrammen, die in oorlogstijd niet zouden worden verstuurd, maar in vredestijd nodig zijn om bepaalde zaken te regelen. De aanduiding is bestemd voor meespelende interceptie-eenheden en bevat voor hen het verbod van de uitzending en de inhoud gebruik te maken bij hun inlichtingenactiviteiten. NODUF mag worden gebruikt op telegrammen aan/van UMPIRES, DISTAFF, CONTROL, de pers, voor particuliere telegrammen en bepaalde scheeps- en vliegtuigcontroleberichten. Ook NO PLAY-telegrammen vallen onder de categorie NODUF.

Adressering

In principe is deze hetzelfde als aangegeven voor vredes/oorlogstijd. Bespreek tijdig met uw verbindingsofficier of er in verband met een andere dan de normale slagorde tijdelijke AIG's moeten worden aangevraagd.

Een nadere aanduiding kan nodig zijn, bijvoorbeeld voor ORANGE-commandanten, DISTAFF,

NATO SECRET ATOMAL

~~VZCZCABB101~~ ~~HH~~
~~RUCCT PCFHKL~~
~~DE RXFHGO 0070 1440740~~
~~ZNY 66666/LLLLL~~

VBDNR 183

SPOED

~~P R~~ 240933B MAY 79
FM ~~RXFHGO~~/3 NL CORPS
TO ~~RXUOT~~/COMEASTAG
INFO ~~ROFHKL~~/5 GE CORPS

TVO 0817 *AV*

~~BT~~
N A T O S E C R E T A T O M A L
SIC AAA/IEI
PROJECT SUNGLASS.
OO 03.
PASS TO COS.
SUBJ TRAINING AREAS FOR MISSILE UNITS.
REF A. SACEUR SIC IAG 191817Z APR 78
B. YOUR SIC IAG 251433Z JAN 79
PROPOSE DIRECT CONTACT NL AND GE CORPS.
CONTACTOFFICER COL SWART EXT 300.
MESSAGE SIGNED BY BRIGGEN WIT.

~~BT~~
~~00070~~

NATO SECRET ATOMAL

~~NNNN~~

Afb. 2 Voorbeeld van een ontvangen telegram

UMPIRE en op die bepaalde oefening gesimuleerde eenheden. Voorbeelden:

- COMAIR ORANGE;
- DICONSTAFF NORTHWOOD;
- DICOMNORTHAG (GTNC) (hetgeen betekent: NORTHAG DISTAFF simuleert GTNC).

Ter voorkoming van iedere verwarring en ter bevordering van een vlotte aflevering van telegram-

men moeten *alle* afwijkende adresseringen in de oefeningsaanwijzingen worden vermeld.

Vraagtekens

Zoals ik bij de aanvang van het artikel al be-
toogde: zowel het formulier als de wijze van in-
vulling staan ter discussie. Gebaseerd op de
NAVO-ontwerpen heb ik nogal wat NAVO-ter-

men gebruikt. De vraag is aan de orde, of het voor de opstellers niet eenvoudiger zou zijn één soort termen/afkortingen te leren; dat zouden dan die van de NAVO moeten zijn. Ik denk aan classificaties, voorrangen, interne distributieaanwijzingen, afkortingen voor maanden achter de datumtijd-groep, ondertekeningsaanduiding.

Een andere vraag is nog of men tijdens oefeningen met de omschrijving van NO PLAY zowel tijdens FTX's als CPX's voldoende mogelijkheden heeft om ondubbelzinnig aan te geven wat „op papier” en wat in werkelijkheid moet worden uitgevoerd. Het is aan de stafofficieren om uit te maken of de thans onder NO PLAY gegeven definitie voldoende is.

Meningen hierover gaarne via de hiërarchieke weg aan C-CVKL.

Samenvatting

De opsteller van een telegram heeft met de voor-rangsaanduiding, de classificatie en eventueel de SPECAT-aanduiding de mogelijkheid een snelle en eventuele speciale behandeling van zijn telegram af te dwingen.

Hij bedenke daarbij dat een groot aantal geadresseerden, een lange tekst en een hoge voorrang elkaars opponenten zijn, die door geen enkel systeem met elkaar zijn te verenigen.

Reünie Stoottroepen

Op 19 september 1979 bestaat het Regiment Stoottroepen, voortgekomen uit het verzet in de Tweede Wereldoorlog, vijfendertig jaar. Het 41 Pantserinfanteriebataljon Stoottroepen in Ermelo, dat de traditie van het Regiment voortzet, herdenkt de oprichting tijdens een reünie op 15 september 1979. Tijdens die reünie zullen oud-Stoters en hun echtgenotes ervan getuige kunnen zijn dat cravattes aan het regimentsvaandel worden gehecht. Tevens zullen zij een tentoonstelling kunnen bezoeken waar het materieel van het huidige bataljon wordt getoond.

Er bestaan plannen voor het inrichten van een museum. Onder de hedendaagse Stoters is daarvoor echter weinig materiaal voorhanden; het zal daarom zeer op prijs worden gesteld indien zij die vroeger als Stoter hebben gediend het een en ander zouden willen afstaan, uiteraard tegen afgifte van een bruikleenbewijs.

Hen die aan de reünie wensen deel te nemen, wordt verzocht per persoon f 20,— te willen overmaken op gironummer 1 02 44 69 ten name van Reüniecommissie „Stoottroepen”, Dr. Abraham Kuyperstraat 13, 7742 AK Coevorden, waarna hen een deelnemerskaart zal worden toegezonden.

Contactadres: Sectie 1 41 Painfbat, Generaal Spoorkazerne,
Leuvenumseweg 88, 3852 AV Ermelo.
Tel. (03410) 2 39 11, toestel 3107/2355.

De Merkava, Israëls nieuwe tank

Th. G. Woltjer

sergeant-majoor instructeur

Op zaterdag 14 mei 1977 maakte de toenmalige Israëlische minister van defensie, Peres, in een radio-interview voor het eerst officieel bekend dat Israël een eigen tank produceert, Merkava genaamd.

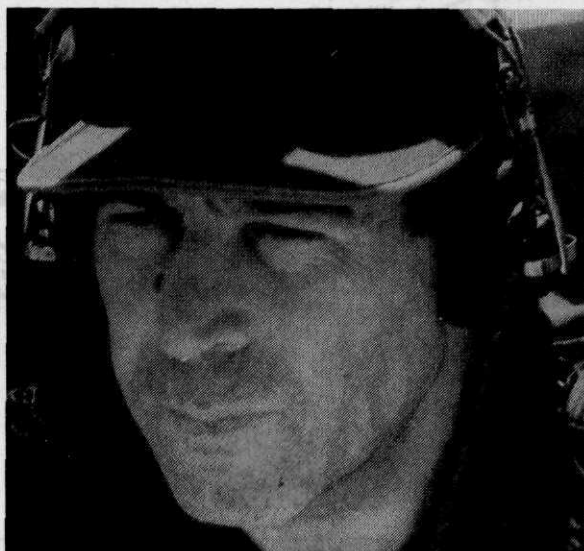
Merkava is Hebreeuws voor „strijdwagen” of „zegekar”, zoals die ver voor onze jaartelling werd gebruikt door de legers van die tijd.

De mededeling van minister Peres betekende in feite een officiële bevestiging van geruchten die reeds gedurende enkele jaren de ronde deden en steeds meer bewaarheid leken te worden. In de loop van 1972 verschenen de eerste berichten over de ontwikkeling in Israël van een geheel eigen tank, Sabra genaamd, deze benaming is later echter onjuist gebleken.

Waarom een Israëlische tank?

Deze vraag is volkomen gerechtvaardigd, aangezien het voor een klein land als Israël, met nauwelijks drie miljoen inwoners, een enorme extra belasting moet zijn zowel de research als de ontwikkelings- en produktiekosten op te brengen voor een tank die, naar verwachting, slechts in beperkte aantallen zal worden vervaardigd. Of de tank ook voor export in aanmerking komt is namelijk nog lang niet zeker, doch daarop zal later in dit artikel worden teruggekomen.

De beslissing een eigen tank te ontwikkelen is naar alle waarschijnlijkheid voornamelijk om politieke redenen genomen. Na de Zesdaagse Oorlog van 1967 werd het de Israëlische autoriteiten meer en meer duidelijk dat van landen als Frankrijk en Engeland in de toekomst geen omvangrijke wapenleveranties meer konden worden verwacht; de Franse regering kondigde in 1970 zelfs een compleet wapenembargo tegen Israël af. Als gevolg daarvan was Israël nagenoeg geheel afhankelijk van de Verenigde Staten, hetgeen een groot risico betekende aangezien er geen enkele garantie was dat de VS in de toekomst alle Israëlische wensen op het gebied van wapens zouden honoreren. Der-

Generaal-majoor Tal

halve werd ernaar gestreefd Israël zelf zoveel mogelijk in de eigen militaire behoefte te laten voorzien en daarin past ook de beslissing een eigen tank te bouwen.

Vermoedelijk in 1969 werd door het Israëlische ministerie van defensie een team van deskundigen geïnstalleerd, dat de opdracht kreeg een middelbare tank te ontwikkelen waarin zoveel mogelijk rekening zou worden gehouden met ervaringen opgedaan tijdens voorgaande militaire conflicten in het Midden-Oosten en elders, en die geheel diende te zijn aangepast aan de omstandigheden waaronder de Israëlische strijdkrachten het gevecht zouden voeren. Als hoofd, of leider, van het team werd generaal-majoor Tal aangewezen, een officier met jarenlange ervaring als tankspecialist.

Generaal Tal was van 1964 tot 1969 commandant van het Israëlische pantserkorps en commandeerde tijdens de Zesdaagse Oorlog van 1967 een van de drie divisies aan het Sinaïfront. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld bij het vaststellen van de functie van de tank in de organisatie van de Israëlische strijdkrachten na 1967 en de tactische rol die de tank daarin zou vervullen. De theorie

van Tal was daarbij vrijwel uitsluitend gebaseerd op de ervaringen van de succesvolle Zesdaagse Oorlog, als gevolg waarvan de tank een dominerende rol werd toebedeeld. In het bijzonder na de Jom-Kippoeroorlog van 1973 groeide de kritiek op generaal Tal, omdat hij de rol van de gemechaniseerde infanterie zou hebben verwaarloosd.

Behalve politieke redenen waren er echter ook militair-technische en tactische overwegingen die het ontwikkelen van een eigen tank door Israël zouden rechtvaardigen.

Bescherming voor de bemanning kreeg absolute prioriteit

Allereerst diende te worden beslist aan welke van de drie basiseisen prioriteit zou worden gegeven: pantsering, vuurkracht of mobiliteit. Dat voor bepantsering, ter bescherming van bemanning en uitrusting, werd gekozen zal voor de Israëli's geen moeilijke beslissing zijn geweest. Daarbij dient te worden opgemerkt dat deze beslissing reeds werd genomen vóór de Jom-Kippoeroorlog, waarin vele tankbemanningen het leven verloren; naar de mening van de schrijver voornamelijk als gevolg van tactische fouten, doch eveneens als gevolg van het inzetten van nieuwe, geavanceerde, antitankwapens door zowel de Egyptische als de Syrische strijdkrachten in vaak ongewoon grote aantallen. Er zijn wel aanwijzingen dat de verdere ontwikkeling van de tank na de oorlog van 1973 enige tijd is

gestaakt ten einde na grondige bestudering van de opgedane ervaringen alsnog de noodzakelijke wijzigingen en modificaties te kunnen aanbrengen.

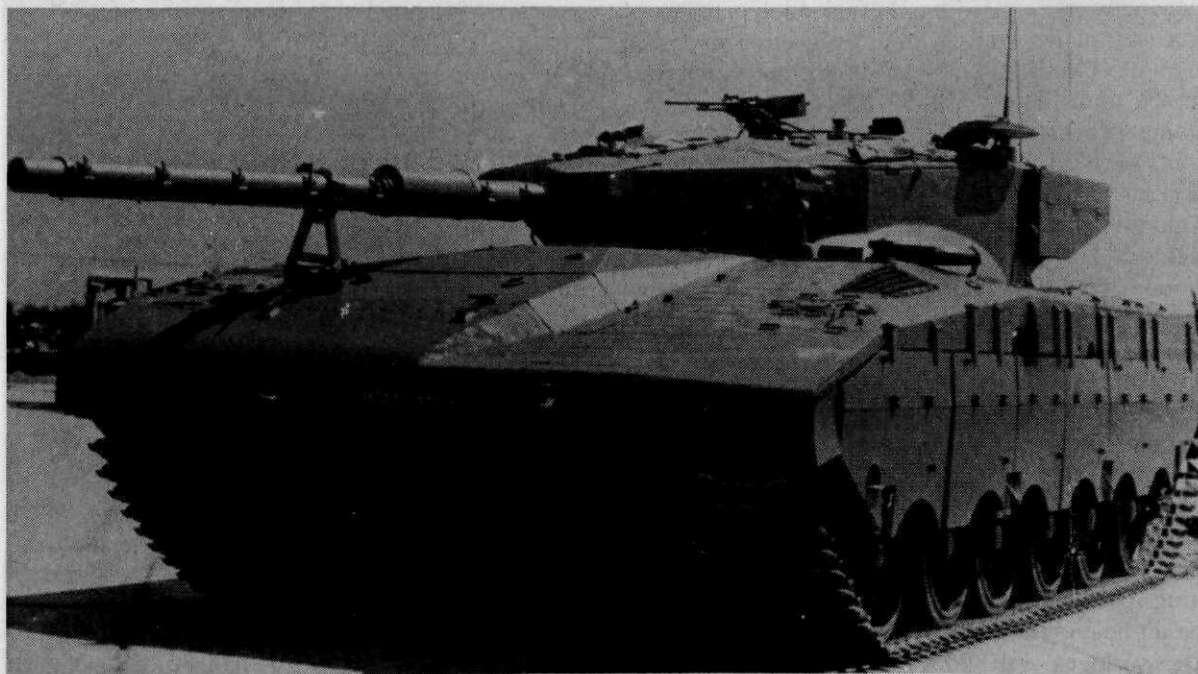
De keuze voor een zware bepantsering, in de eerste plaats ter bescherming van de bemanning, is logisch omdat het potentieel aan tankbemanningen in Israël niet onuitputtelijk is. Gelet op het geringe aantal inwoners van Israël, vergeleken met de Arabische buurlanden, dienen de Israëli's uiterst zorgvuldig met hun tankbemanningen om te gaan.

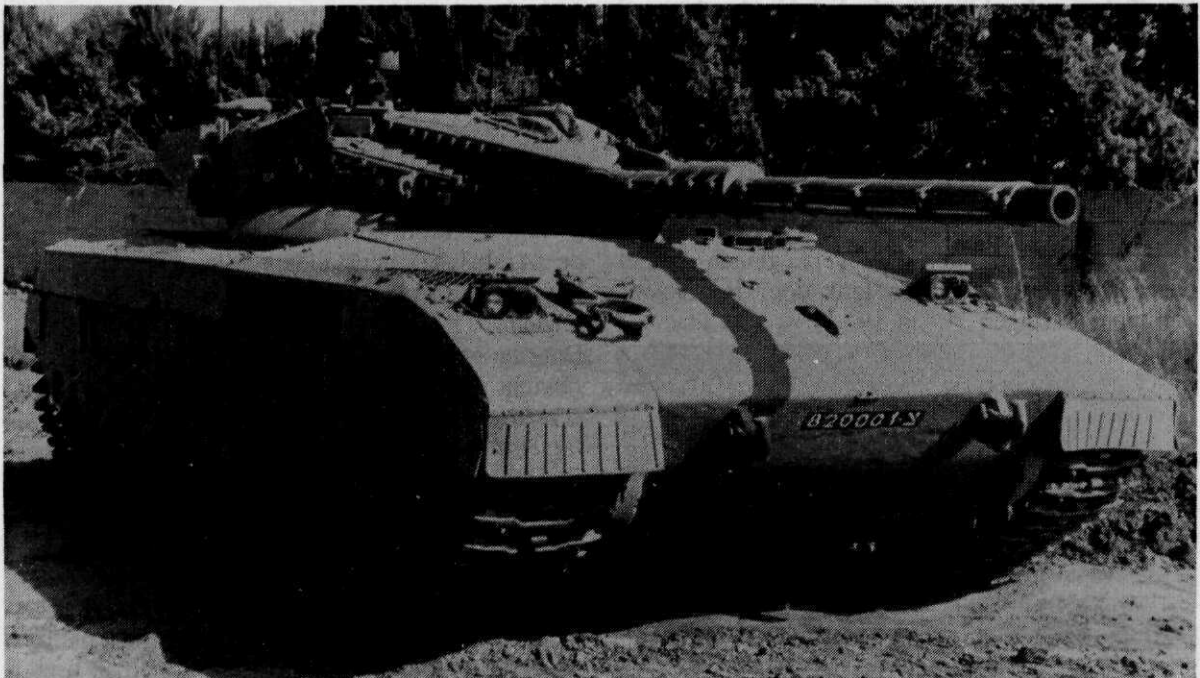
Dat de bepantsering zwaar is, toont het totaalgewicht van de Merkava wel aan: 56 ton gevechtsgereed. Het pantserstaal is vervaardigd door de Israëli'sche firma Urdan, in Nethanya, die is gespecialiseerd in de vervaardiging van ballistisch pantser.

Hoewel, om veiligheidsredenen, niets bekend is over de samenstelling van het pantser zou de tank op de kwetsbaarste punten van toren en gevechtscompartiment zijn voorzien van gelaagd pantser, waarbij sommige ruimtes tussen de lagen als brandstof- en/of waterberging worden benut. De dikwandige romp is één enkel gietstuk, en de meeste delen van de toren zijn eveneens gegoten; slechts de voorzijde van de toren is gelast.

Revolutionair, vergeleken met vrijwel alle overige middelbare en zware tanks in de wereld, mag worden genoemd dat de motor voorin is geplaatst. Dit biedt weliswaar extra bescherming aan de bemanning, doch betekent eveneens dat bij een frontale

De eerste vrijgegeven foto van de nieuwe tank

De ribben aan de rechterzijde van de toren dienen ter bescherming van de laserafstandsmeter

treffer in de motor de gehele tank is uitgeschakeld. De hoeken waaronder de bepantsering is aangebracht zijn zodanig dat de mogelijkheid van een treffer tot een minimum is beperkt. Verder is er naar gestreefd het aantal hinderlijke uitbouwsels, die bij andere typen tanks nogal eens vijandelijke treffers veroorzaken, zo gering mogelijk te houden. De zijkanten van de romp alsmede een deel van het loopwerk worden beschermd door pantser- of kunststofplaten zoals wij die eveneens kennen bij o.m. de Centuriontank en de nieuwe Sovjetrusische tanks T-64 en T-72. De zijplaten zijn zodanig geconstrueerd dat zij bij opeenhoping van vuil, zand en modder tussen het loopwerk uitwijken en toch hun verticale stand behouden.

Door de motor voorin te plaatsen kwam aan de achterzijde van de tank ruimte beschikbaar. Dat bood de mogelijkheid munitie voor kanon en nevenbepantsering zo laag mogelijk in de tank op te bergen en niet meer in de toren, waar zij al te kwetsbaar zou zijn. Aan de achterzijde van de tank zijn twee deuren aangebracht waardoor de bemanning kan in- en uitstijgen, hoewel dit niet de enige toegang is, zoals door sommige bronnen wel wordt gesuggereerd. Een nadere bestudering van de tot nu toe beschikbare afbeeldingen toont aan dat de chauffeur en de overige drie bemanningsleden via de tot nu toe gebruikelijke weg in en uit het voertuig kunnen komen.

De oorlogen van 1956, 1967 en 1973 hebben

echter geleerd dat de bemanning van getroffen tanks in vele gevallen werd gedood of gewond, wanneer zij bij het verlaten van hun tank een gemakkelijk doel vormde voor geweer- en/of mitrailleurvuur. Bij de Merkava kunnen zij in voorkomend geval via de achterdeuren het voertuig verlaten. Die beide achterdeuren zijn ongeveer 60 cm breed en 50 cm hoog, met een tussenruimte van ongeveer 50 cm. Beide deuren openen naar de buitenzijde.

Vuurkracht

Na bepantsering, ter bescherming van bemanning en uitrusting, werd de tweede prioriteit aan de vuurkracht toegekend.

De hoofdbewapening bestaat uit het reeds lang bij de Israëli's in gebruik zijnde Britse 105 mm-kanon, dat in Israël in licentie wordt vervaardigd. Ter voorkoming van eenzijdige afkoeling is de schietbuis voorzien van een isolatiemantel. Er is rekening gehouden met de mogelijkheid in een later stadium eventueel een zwaarder kanon te plaatsen, vermoedelijk in afwachting van verdere ontwikkelingen bij zowel de NAVO als het Warschau-Pact. De Israëli's schijnen echter zeer tevreden te zijn met het 105 mm-kanon en geven de voorkeur aan verbetering van de munitie. Het kanon is zodanig geplaatst dat met een declinatie/elevatie van -10° tot $+20^\circ$ kan worden gevraagd.

Aangenomen wordt dat het kanon is gestabiliseerd, hoewel de Israëli's slechts zelden uit de beweging vuren.

Dat men voorlopig nog geen reden ziet het 105 mm-kanon te vervangen door een zwaarder valt ongetwijfeld terug te voeren op hun ervaringen met schootsafstanden. Zo zou het tijdens de Jom-Kippoeroorlog maar zelden zijn voorgekomen dat boven de 2000 m werd gevuurd, hoewel er, met name in de Sinaï, toch grote schootsvelden liggen. De meeste tankgevechten vonden plaats op afstanden tot 1000 m en op de hoogvlakte van Golan waren schootsafstanden van 300 m en minder niet ongewoon.

De Merkava kan ruim 60 granaten meevoeren; sommige bronnen spreken over 70 tot 80. De munitie voor de hoofdbewapening wordt niet meer granaat-voor-granaat aan boord gebracht, doch op pallets via de achterdeuren. Deze methode spaart veel tijd en onnodige krachtsverspilling waardoor vermoedelijk personeel kan worden vrijgemaakt voor andere taken en de tank slechts kort aan het gevecht wordt onttrokken.

De volgende munitiesoorten behoren vermoedelijk tot de standaardvoorraad: Armour Piercing Fin-Stabilized Discarding Sabot (APFSDS), High Explo-

sive Anti-Tank (HEAT) en High Explosive Squash Head (HESH).

Tot de vuurleidingsapparatuur van het kanon behoren o.m. een door de Israëlische firma Elbit Computers Ltd ontwikkelde ballistische computer en een laserafstandsmeter. Deze laatste bevindt zich rechts naast het kanon; aan de buitenzijde van de toren zijn ribben aangebracht om te voorkomen dat ricochetterende projectielen de apparatuur beschadigen of vernielen. In de tank is verder ruimte vrijgehouden voor het installeren van thermische infraroodapparatuur voor het waarnemen bij nacht en overdag bij rook- en/of stofconcentraties. Voor zover bekend is deze apparatuur nog niet beschikbaar voor de Israëlische strijdkrachten.

De nevenbewapening bestaat uit drie 7.62 mm-mitrailleurs; één coaxiaal naast het kanon en twee als torendakmitrailleur tegen lucht- en/of gronddoelen.

Mobiliteit en comfort

Snelheid kwam voor de ontwerpers van de Merkava op de derde plaats, hoewel deze toch altijd nog zo'n 50 km/h bedraagt. De motor is een

Frontaanzicht van de Merkava; op de toren zijn twee 7.62mm-mitrailleurs aangebracht

Teledyne Continental diesel van 900 pk, hetgeen bij de Merkava met een totaal gewicht van 56 ton neerkomt op een vermogen van 16 pk per ton gewicht. Dat is slechts weinig, vergeleken met Westerse en Russische tanks, doch een eerder beproefde 1200 pk-motor leverde onoverkomelijke technische problemen op. Mogelijk gaan de Israëli's in een later stadium toch nog over op een zwaardere motor.

Het loopwerk van de tank, met zes loopwielen, vertoont veel overeenkomst met het loopwerk van de Centurion, waarmee de Israëli's erg gelukkig zijn, maar waarop door hen toch wel enkele modificaties zijn aangebracht. Als een van de grote voordelen wordt genoemd dat het loopwerk bij een mijnexplosie slechts minimale schade oploopt en relatief snel en eenvoudig kan worden gerepareerd.

Ter voorkoming van te snel optredende vermoeidheidsverschijnselen is aan comfort voor de bemanning veel aandacht besteed. Voor de Israëli's is dat een belangrijk punt, aangezien er te weinig tankbemanningen en tanks zijn om eenheden in de voorste lijn regelmatig af te lossen. Ter bescherming van de bemanning wordt momenteel door de Israëlische firma Spectronix een zg. „explosion suppression system” ontwikkeld. De bedoeling daarvan is het effect van holle-ladingprojectielen bij een treffer zoveel mogelijk te neutraliseren.

De Merkava beschikt over een bijzonder vernuftig

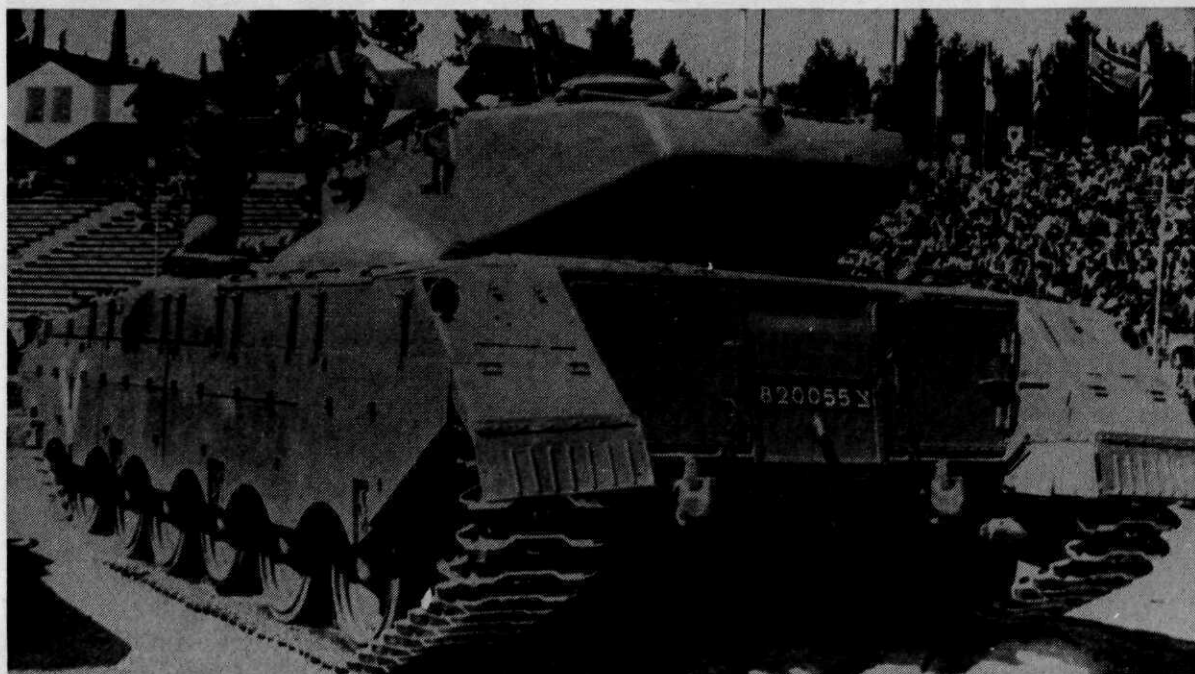
commandocontrolesysteem ter vervanging van de intercom: door het bewegen van een hendel geeft de tankcommandant aan de chauffeur door welke handelingen hij moet uitvoeren.

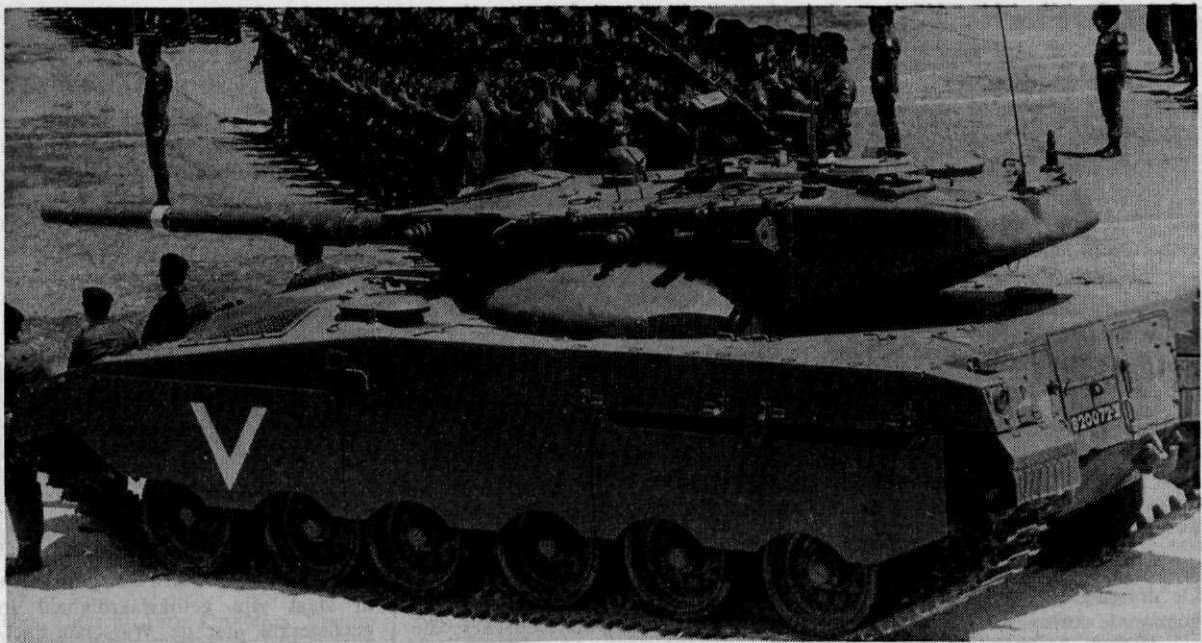
Volgens verschillende bronnen kan de Merkava eveneens acht à tien bewapende infanteristen vervoeren. Naar de mening van de schrijver is dat echter slechts een bijkomstigheid, aangezien het vervoeren van infanteristen ongetwijfeld ten koste van de boordvoorraad munitie zal gaan. Eerder kan worden gedacht aan het opnemen/evacueren onder pantser van tankbemanningen en/of gewonden op het gevechtsterrein. Tijdens voorgaande oorlogen is het meermalen voorgekomen dat tankbemanningen of gewonden werden opgenomen, die dan op het achterdek of elders op de tank alsnog door vijandelijk geweer- of mitrailleurvuur of door de scherven van artillerie- of mortiergranaten werden getroffen.

Volgens generaal Tal wordt, uitgedrukt in kosten, 75% van de componenten van de Merkava in Israël vervaardigd door ruim honderd bedrijven. Slechts 12%, waaronder de motor, wordt als geheel geïmporteerd en het overige deel bestaat uit buitenlandse componenten die in Israël worden geassembleerd. Volgens Amerikaanse schattingen zou de kostprijs van de tank rond \$ 750.000 bedragen.

Vrijwel gelijktijdig met de officiële bekendmaking

Achteraanzicht van de Merkava; de twee kleine deuren vallen op

De Merkava I; het opvallendste verschil met de Merkava vormen de zijplaten

door minister van defensie Peres in mei 1977 verscheen een eerste afbeelding van de Merkava in het Israëliëse legerblad „Bamahane”.

Vermoedelijk werden eerst enkele prototypen gebouwd, gevolgd door een voorserie van ongeveer veertig exemplaren ter beproefing door het tankkorps. Na de ervaringen opgedaan met de voorserie is een aantal modificaties aangebracht, waaruit de Merkava I is ontstaan.

Voor zover op de afbeeldingen zichtbaar zijn de modificaties uiterlijk slechts minimaal, waarbij het verschil in vorm en samenstelling van de zijplaten het meeste in het oog springt. Naar verwachting wordt de Merkava I in de loop van 1979 operationeel ingedeeld bij de Israëliëse strijdkrachten. Het aantal jaarlijks te produceren tanks is nog niet bekend. Tijdens het dertigjarige bestaan van de Staat Israël in 1978 werd de Merkava voor het eerst aan het publiek getoond.

Of de tank uiteindelijk ook voor export in aanmerking komt, is van verschillende factoren afhankelijk, doch niet zo waarschijnlijk. Het is namelijk niet denkbeeldig dat een exportvergunning zal worden getroffen door een Amerikaans veto, daar er een Amerikaanse motor wordt gebruikt en de productie mede met behulp van Amerikaans kapitaal tot stand is gekomen. De Israëli's hebben al eerder overeenkomstige ervaringen opgedaan, bij de verkoop van het gevechtsvliegtuig Kfir. Het is verder allerminst zeker dat de Israëli's in staat zullen zijn voldoende tanks te produceren voor zowel de eigen behoefte als de export.

De belangstelling in het buitenland zal vermoedelijk niet zo groot zijn, vanwege het totale gewicht, hetgeen in een aantal landen toch wel enkele beperkingen zal opleggen en dan zijn er natuurlijk nog de concurrentie en de mogelijkheid van een Arabische boycot.

Veldartillerie in de jaren '80

The tendency toward underrating firepower has marked every peace interval in modern military history.
(Sir Basil H. Liddell Hart)

De dreiging van een eventuele conventionele oorlog in Europa heeft een groot deel van de aandacht gericht op de XM-1- (Leopard II)-tanks, de gepantserde gevechtsvoertuigen en de gevechtshelikopters.

In vergelijking daarmee lijkt de ontwikkeling op veldartilleriegebied minder spectaculair, hoewel daarin een belangrijke (toeneming in) vuurkracht is gelegen.

Vuurkracht wordt uiteraard geleverd door alle wapensystemen — direct en indirect vurende — waarover de tactische commandant beschikt. Zoals de Israëli's in 1973 demonstreerden, dient het vuur van alle systemen te worden geïntegreerd bij het optreden van de verbonden wapens. Daarbij zal de artilleriecomponent een zeer belangrijke rol spelen in ieder toekomstig gewapend conflict.

Voordat nader wordt ingegaan op de ontwikkelingen die een effectief optreden mogelijk moeten maken, kan een aantal vragen niet worden vermeden.

— Hoe ziet het gevechtsveld in de jaren '80 eruit?

— Zullen de technologische ontwikkelingen de huidige tactische concepties omverwerpen of zal er sprake zijn van een meer geavanceerde vorm van „business as usual“?

— Is het nodig nieuwe wapensystemen in te voeren of kan worden volstaan met verbetering van de bestaande?

— Welke vernieuwingen moeten, gezien de financiële beperkingen, prioriteit krijgen?

Het antwoord op deze vragen is niet eenvoudig te geven.

De analytische benadering

Voor de oplossing/analyse van gecompliceerde vraagstukken maken de US Army en Field Artillery steeds meer gebruik van gevechtssituatiemodellen (war games) en andere technieken voor de evaluatie van wapen-karakteristieken.

Een van de computerscenario's, die bij operational-researchstudies wordt gebruikt, is Scores (Scenario Oriented Recurring Evaluation Systems). In de Legal Mix V Study is dit simulatiemodel intensief gebruikt voor het vaststellen van de eisen voor artillerieorganisaties en -wapensystemen in de periode 1981/'86.

De materieelontwikkelingsconcepties worden t.a.v. de kosten- en operationele effectiviteitsaspecten voor een groot deel op dergelijke studies gebaseerd, waarbij uiteraard ook gezond verstand, ervaring en tactische inzichten van de verantwoordelijke commandanten een inbreng hebben. Recente gevechtssimulatie- en andere analyses van het artillerievuursteun-systeem hebben de volgende tekortkomingen aangetoond.

1. De doelopsporing van 5 tot 30 km voorbij de vrw laat veel te wensen over. Op het Europese gevechtsveld is deze zone rijk aan potentiële doelen.
2. De dracht, technische uitwerking en aantallen van de huidige inzetmiddelen en de reactietijd zijn voor de bestrijding van doelen in de genoemde zone niet toereikend.
3. De commando-/gevechtsleidingsorganen zijn niet geschikt om grote hoeveelheden informatie snel te verwerken. Daarom zal op geautomatiseerde procedures moeten worden overgeschakeld, waardoor de capaciteit tot ten minste het viervoudige zal kunnen toenemen.
4. Vuursteunsystemen en bijbehorend personeel zijn kwetsbaar voor vijandelijk direct en indirect vuur.

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

Aangezien de VS niet van plan noch in staat zijn gelijkwaardigheid in getalsterkte met de Warschau-Pactstrijdkrachten te bereiken, dient het artillerievuursteun-systeem kwalitatief te worden verbeterd om het evenwicht te bewaren. Alleen door gebruik te maken van de technologische superioriteit kunnen de Amerikaanse eenheden zonder kwantitatief overwicht vechten en winnen.

De veldartillerie als systeem gezien

De toekomstige veldartillerie wordt ontwikkeld als één systeem dat in gevechtsleiding voorziet, doelen opspoort, schietgegevens berekent en vuren afgeeft. De verschillende vuurmonden, raketten, radars, waarnemers en computers zijn onderling afhankelijke systeemcomponenten.

Waarom deze benadering? Omdat de effectiviteit van het systeem blijkt te worden bepaald door de afstemming van deze subsystemen op elkaar. Daarbij kunnen vier functiegebieden worden onderscheiden:

- commandovoering en gevechtsleiding;
- doelopsporing en vuurleiding;
- wapensystemen en munitie;
- vuurregeling en vuurafgifte.

Geen van deze functies is overheersend. Iedere functievulling beïnvloedt direct het eindresultaat; om die reden is de effectiviteit van de artillerie gelijk aan de zwakste schakel. Dit betekent tevens dat verbetering van één functie tot dubbele capaciteit géén verdubbeling inhoudt van het gehele systeem; de kwaliteit wordt dan gelijk aan die van de volgende

zwakste schakel. Behalve een evenwichtige verbetering van alle functies ligt een aanvullend uitgangspunt in een totale systeemontwikkeling, hetgeen betekent dat de bestudering van een nieuw uitrustingsstuk zich over een breder terrein dient uit te strekken dan de hardware zelf.

Ook wijze van inzet, opleidingsvoorschriften, personeelsselectie, hulpuitrusting, simulatoren en logistieke ondersteuning dienen in overeenstemming te zijn met de beoogde taakvervulling van het materieel.

Op basis van deze overwegingen vraagt het artikel aandacht voor enkele hoofdcomponenten waaraan in verband met de gesignaleerde tekortkomingen wordt gewerkt.

Commandovoering/gevechtsleiding: Tacfire

Het Tactical Fire Direction System is het geautomatiseerde (computerized) gevechtsleidingssysteem voor de veldartillerie. Het bestaat tot dusver uit twee computers — een in het afdelingsvuurregelingencentrum en een bij de „divisie”-artillerie — en drie typen computerterminals.

De voorwaartse waarnemers beschikken over een digital message device (DMD); de bataljons- en brigadeliasonofficieren gebruiken een variable format message entry device (VFMED) en de vuureenheden/batterijen hebben een „mini” Battery Computer System (BCS).

Tacfire maakt gebruik van de bestaande FM radio- en lijnverbindingen, en voorziet zelf in datatransmissiekanalen, waardoor de duur van informatieoverdracht (en de kwetsbaarheid) wordt vermindert. Tacfire vervult een groot aantal deelfuncties zoals vuurplanning, technische vuurregeling, verwerking/opslag doelinlichtingen, ten einde een optimale inzet van de beschikbare artillerie mogelijk te maken. Het is bovendien een geïntegreerd systeem (single electronic closed loop), van de doelopsporingsorganen via de ballistische berekeningen tot aan de vuurafgifte door de batterijen. Dat maakt het mogelijk de reactiesnelheid zodanig te verbeteren dat ook in kritieke gevechtssituaties geen verzadiging optreedt door het grote doelenaanbod. Het semi-manuale Fadac-systeem was daartegen niet opgewassen.

De testresultaten bewijzen dat, in vergelijking tot de manuele procedure, de vuursteuncapaciteit zal worden vergroot tot ongeveer het viervoudige.

Doctrine en procedures moeten verder worden aangepast en verfijnd, programma's nog worden verbeterd en er zullen trainingsfaciliteiten moeten worden ontwikkeld; dan zal een realistische opleiding en oefening van de vuurregelingsorganen mogelijk zijn zonder eenheden in het veld te brengen.

De BCS-batterijcomputer kan ook onafhankelijk van Tacfire worden gebruikt, waarbij het mogelijk is de standaardopstelling van de vuurmonden los te laten ten behoeve van een grotere verspreiding en bescherming.

Doelopsporing: radars, geluidmeten en RPV (remotely piloted vehicle)

Firefinder is een gecombineerde ontwikkeling van een radar voor mortier- (en artillerie-) opsporing en van een radar voor de opsporing van artillerievuurmonden met grote dracht. Ook de inzetmiddelen voor artillerieslaketen kunnen worden gelokaliseerd. Beide typen radars (AN/TPQ-36 en -37) bevatten de nieuwste technologie, hebben een grote nauwkeurigheid en zijn in staat verschillende posities gelijktijdig te lokaliseren en door te zenden naar Tacfire.

De Battlefield Surveillance Target Acquisition Radar (BSTAR) is een opsporingsradar voor bewegende doelen en vuurleiding. Het conceptbereik komt overeen met dat van de toekomstige wapensystemen, en de nauwkeurigheid van doelopsporing staat bestrijding door veldartillerie toe. BSTAR zal een datatransmissielink met Tacfire krijgen en omstreeks 1983/'84 operationeel zijn.

Zowel studie als oefeningen tonen aan dat geluidmeten een bruikbare doelopsporingstechniek is. Groepen microfoons („bases”) waarvan de posities nauwkeurig bekend zijn, lokaliseren op passieve wijze de bron van een mondingsknaal. Geluidmeten verhoogt de effectiviteit van radarsystemen voor grondwapensysteemopsporing, met name onder omstandigheden van elektronische oorlogvoering, en vermindert de kwetsbaarheid van radars dan aanmerkelijk doordat deze buiten werking blijven totdat de vijand in de betrokken sector het vuur opent. Het geluidmeetsysteem fungeert dan tevens als waarschuwingorgaan.

De Remotely Piloted Vehicles (RPV's) vormen een controversiële ontwikkeling met grote potentiële toepassingsmogelijkheden. Niet alleen diep penetrerende doelopsporing en luchtver-

kenning zijn uitvoerbaar, maar naar verwachting kunnen semi-actief doelzoekende projectielen worden geleid door een in te bouwen laserdoelanstaler. De RPV zal eveneens door datatransmissie „real time” in verbinding staan met Tacfire. Proeven hebben bewezen dat de conceptie bruikbaar is en dat een RPV kan worden ingezet voor het opsporen en lokaliseren van doelen, het leiden van artillerievuren en voor laserdoelanstaling ten behoeve van Precision Guided Munitions (PGM's).

Inzetmiddelen en munitie: eindgeleide projectielen, vuurmonden, raketten en geleide projectielen

De bestrijding van bewegende doelen door 155 mm artillerie — met een hoge trefkans — wordt realiteit bij invoering van het „Copperhead” Cannon Launched Guided Projectile (CLGP). Dit projectiel kan bewegende en stilstaande gepantserde (punt)doelen buiten gevecht stellen door zich te richten op gereflecteerde laserenergie. De laserdoelanstaler wordt gericht uit een RPV of door een waarnemer die in verbinding staat met Tacfire, waaraan de doelpositie wordt doorgegeven.

Penetrerende dragers en helikopters, uitgerust met doelaanstralers, kunnen het bereik van CLGP vergroten tot de maximumdracht met het 155 mm inzetmiddel.

De 155 mm houwitser is het werkpaard van de artillerie, en voorziet in een zeer groot gedeelte van de nabijsteunvuren (voor de manoeuvre-eenheden).

De M198 is een nieuwe getrokken 155 mm vuurmond die ook per helikopter kan worden verplaatst. Hij kan nucleaire projectielen afvuren evenals alle nieuwe conventionele munitie: de Dual-Purpose/Improved Conventional Munition, verschietbare mijnen, CLGP-Copperhead en een Rocket-Assisted Projectile (RAP). De maximumdracht is toegenomen: 22 à 24 km resp. 30 km (met RAP).

Voor de M109A1 is een drachtvergroting tot 30 km nog in studie; de huidige schootsafstand bedraagt ca. 18 km maximaal.

De 203 mm (8”) — bestemd voor de inzet van kernwapens en voor langeafstandvuren, dus tegen doelen in de diepte — wordt gemodificeerd (product improved). De belangrijkste wijziging is een langere schietbuis in combinatie met een grotere lading, waardoor de dracht wordt vergroot

tot 24 km (29 km met RAP). Ook ICM behoort tot het munitiepakket, en voorts zal op de nieuwe schietbuis een mondingsrem worden aangebracht.

Het General Support Rocket System (GSRS) is een gemechaniseerd Meer-voudig (middelbaar) Raket Systeem (MARS) dat in de US wordt ontwikkeld voor grondwapensysteembestrijding (counter fire) en het neutraliseren van luchtafweermiddelen (air defense suppression). Bovendien kan daarmee aanvullende vuursteun tegen (grote) oppervlakte-doelen — vijandelijke manoeuvre-eenheden — worden gegeven in kritieke en beslissende gevechtssituaties.

De geplande dracht van meer dan 30 km en de vuurdichtheid (12 schietbuizen en een hoge reactiesnelheid) maken het mogelijk 90% van de opgespoorde doelen effectief te bestrijden.

Behalve aan gevechtsskopen met dual-purposesubprojectielen, wordt ook gedacht aan rookmunitie, verschietbare (at)mijnen en eindgeleide subprojectielen. De verdere ontwikkeling hangt af van het beschikbaar komen van technische oplossingen; het raketstelsel GSRS zal overigens aan Tacfire worden gekoppeld via het Battery Computer System. Inzet, standaardisatie en interoperabiliteit zijn onderwerp van besprekingen met de Duitse Bondsrepubliek, Engeland en Frankrijk.

Vuurregeling: PADS, FAMAS en V₀-meetapparatuur

Technische vuurregeling omvat het berekenen van schietgegevens op grond van doelinformatie. Het vaststellen van de te gebruiken munitiesoort(en) is een onderdeel van de tactische vuurregeling, namelijk de doelanalyse.

Het einddoel van de artillerie-inspanning is het afgeven van vuren die reeds bij de eerste laag op het doel liggen (first round accuracy). Dit vereist nauwkeurigheid in de doelpositiegegevens, in de posities van de vuur-eenheden, in de meteorologische (correctie)gegevens en in de aanvangssnelheid van de projectielen.

Het plaats- en richtingbepalende systeem PADS (Position and Azimuth Determining) is een gyro-oriënterend navigatieapparaat dat in een voertuig of vliegtuig kan worden ingebouwd om voortdurend over de eigen positie en de noordrichting te beschikken. Niet alleen de snelheid en nauwkeu-

righeid waarmee deze gegevens worden verkregen, verbetert sterk; vooral de benodigde mankracht voor terreinmeetwerkzaamheden zal aanmerkelijk worden gereduceerd en de voorwaartse waarnemers zullen — in combinatie met een laserafstandmeter — een grote nauwkeurigheid omtrent vijandelijke posities kunnen bereiken.

Famas is een verbeterd meteosysteem dat de artillerie in staat stelt nauwkeurig te corrigeren voor de heersende weersinvloeden op de projectielbaan; in een digitale aansluiting op Tacfire is voorzien.

De V₀-meetapparatuur stelt met een radarecho de snelheid vast waarmee de projectielen het inzetmiddel verlaten. (Bij 1 Lk binnenkort ingevoerd op batterijniveau.) Daardoor is het mogelijk te corrigeren voor verschillen in partijen voortdrijvende ladingen, voor de (kruit)temperatuur en voor de schietbuisslijtage.

Schijnbaar nietige zaken

Bij gebrek aan een hoefnagel ging het hoefijzer en vervolgens een paard verloren; bij gebrek aan paarden ging de koning en vervolgens een veldslag verloren.

De strekking van dit 17e-eeuwse fragment slaat ook op het artilleriesysteem. De bijna onopvallende, weinig kostbare componenten van een systeem worden vaak te gemakkelijk geblokkeerd door de budgetdrempel. Hun relatieve belangrijkheid gaat echter soms vele malen uit boven de kosten.

Behalve de hiervoor genoemde functionele systemen/hulpuitrusting is nog het volgende aantal toegevoegde componenten essentieel.

— Gevechtsbatterijradiotoestellen die dienen om de commandovoering in de gevechtsbatterij te verzekeren in aanvulling op lijnverbindingen en in plaats van lijnverbindingen (bv. tijdens verplaatsingen). Veelvuldige snelle stellingveranderingen, vijandelijke artilleriebeschietingen, verspreide opstelling van de vuurmonden en „stuksgewijze” opdrachten bij grondaanvallen maken deze apparatuur onmisbaar.

— Beschermende materialen voor de bediening om de overlevingskansen van het zachtste element in het wapensysteem, de kanonnier, te verbeteren. De genoemde Legal Mix V analyse heeft ondubbelzinnig aangetoond dat daaruit lagere personeelsverliezen

bij de vuurmonden en de munitievoertuigen resulteren, zodat de operationele inzetbaarheid wordt vergroot.

— Een helm met geluidwering voor de bedieningen; gehoorbescherming tegen geluidsknallen en overdruk is reeds lang een noodzaak. Drachtvergroeiende voortdrijvende ladingen maken deze behoefte acuut.

Het is van groot belang dergelijke „hoefnagels” te bewaken; zij zijn niet spectaculair, maar kunnen een niet te verwaarlozen bijdrage leveren aan het geheel en zelfs tot munitiebesparing leiden. De invoering van nieuwe meteoapparatuur, bijvoorbeeld, verkleint de systeemfout en daarmee het munitieverbruik, waardoor de logistieke belasting in de munitiebevoorradingsketen van fabriek tot schietbuizen wordt gereduceerd.

Effectiviteit van het artilleriesysteem

Analyse van de dreiging geeft een reëel overzicht van het te verwachten doelenaanbod dat voor bestrijding door artillerie in aanmerking komt.

De onderlinge samenhang van de systeemcomponenten bepaalt de effectiviteit daarvan, hetgeen als volgt kan worden samengevat.

— „Onbemande penetrerende dragers”, radars, geluidmeetbases en lasers dragen ertoe bij dat een groot aantal statische en bewegende doelen zal kunnen worden opgespoord tot meer dan 30 km voorbij de vrw. Geluidmeten is bovendien passief en kan de overlevingskansen van de grondwapensysteemopsporingsradars verhogen.

— Tacfire coördineert, selecteert en geeft aanbevelingen betreffende doelen die dienen te worden bestreden.

— Radars en lasers vergen („closed loop”) datatransmissie om de opgespoorde doelen tijdig en effectief te bestrijden. De schietgegevens, gecorrigeerd voor afwijkingen in projectiel-aanvangssnelheid en weersinvloeden, worden berekend en overgebracht naar nauwkeurig ingemeten vuurmonden en raketssystemen van voldoende dracht. De reactiesnelheid daarbij laat zich in seconden uitdrukken.

— Systeemnauwkeurigheid en verbeterde letaliteit van de munitie verminderen de logistieke inspanning en de kosten.

Een totale systeembenadering is niet zonder nadelen. De onderlinge sa-

menhang van de componenten vereist dat zij nagenoeg gelijktijdig operationeel worden; bij ontbreken van een component wordt het gehele systeem gedegradeerd. Indien bijvoorbeeld het Tacfire-project vertraging ondervindt, komen er straks radars beschikbaar waarvan de informatiestroom niet kan worden verwerkt. Uitstel van het GSRM middelbare-raketproject betekent onvoldoende vuurkracht, en een schijnbaar nietige zaak als ontoereikende personeelsbescherming zou wel

eens de achilleshiel van het systeem kunnen blijken.

Slagen de planners en technici echter wel erin het schema te realiseren, dan zal de veldartillerie in de jaren '80 de buiten gevecht stellende vuurkracht kunnen leveren, die de tactische commandant in het moderne gevecht nodig heeft.

„Field artillery of the 1980's", door Major-General J. N. Merritt, USA, in „National Defense", mei/juni 1978

L. J. J. DORRESTIJN, kap art

Het Russische leger en zijn tactische problemen

De militaire doctrines binnen het Warschau-Pact hebben lange tijd kenmerken vertoond die duiden op een verwachte snelle overgang naar het nucleaire gevecht. Nu begint het besef door te breken dat daarmee het conventionele voordeel verloren zou gaan en dat zich bij een opmars door besmette gebieden grote problemen kunnen voordoen. Dit uit zich doordat, met name in de vaktijdschriften, meer belangstelling voor conventionele operaties kan worden waargenomen, waarbij (nog steeds) een snelle overwinning als het meest aantrekkelijke wordt beschouwd.

Hiermee is de mogelijkheid van een optreden met behulp van kernwapens geenszins losgelaten, maar wordt — voor het eerst (?) — ter discussie gesteld of het beoogde doel kan worden bereikt uitsluitend door inzet van massavernietigingswapens en kwantitatief overwicht.

De voorwaarden waaraan de wijze van optreden, het personeel en het materieel moeten voldoen zijn onderwerpen van conferenties, artikelen in tijdschriften en van discussies. Vooral de BMP — ontworpen voor het nucleaire gevecht — heeft daarbij als „katalysator" gediend en aangetoond hoezeer de doctrines dienen te worden afgestemd op de beschikbare middelen.

Verbeteringen in uitrusting, organisatie, doctrines en geoefendheid worden noodzakelijk geacht ten einde in staat te zijn een „korte oorlog" te voeren. Deze verbeteringen moeten minder op theorieën worden gebaseerd en meer op experimenten, waarin de technologische vooruitgang wordt verwerkt, evenals geografische spreiding (nucleaire dreiging), snelle besluitvor-

ming en de tactiek van de verbonden wapens (kwetsbaarheid van de afzonderlijke „wapens" verminderen).

Discussiepunten zijn voornamelijk gericht op:

- het gebruik van de BMP-infanteriegevechtsvoertuigen;
- de ontplooiing en effectiviteit van de artillerie;
- de flexibiliteit van het gevechtsleidingssysteem;
- de gevolgen van een hoge opmarsnelheid voor het optreden van de verbonden wapens;
- de kwaliteiten van het Sovjetrusische officierskorps.

De BMP

Het discussieonderwerp dat als eerste ook in het Westen de aandacht trok, betrof de inzet van het BMP-voertuig. Bedoeld voor de inzet in gebieden met een (nucleaire) besmetting — hetgeen pantsering en mobiliteit vereist — bleek het minder geschikt voor het conventioneel gevoerde gevecht. Dit wil niet zeggen dat het voertuig onbruikbaar is, maar in bepaalde gevechtsfasen daalt de waarde ervan aanzienlijk.

Hieraan kan worden tegemoetgekomen door de wijze van inzet aan te passen aan de tekortkomingen óf door die gevechtsomstandigheden zoveel mogelijk te benaderen (massavernietiging), waarvoor het voertuig was bestemd. Tussen deze beide uitersten beweegt zich de strekking van de verschillende opvattingen.

Een voertuig, ingedeeld bij eenheden die daardoor geschikt zijn om succes uit te buiten, zal zich doorgaans in het tweede echelon bevinden en eerst worden ingezet als de antitankverdediging plaatselijk is doorbroken. Dank zij het onvoorspelbare van het „moderne" gevecht, zal de BMP ook

andere taken dienen te vervullen en zelfs bij doorbraken in het eerste echelon moeten optreden.

Tijdens het conventionele optreden zal ten gevolge van de dichtheid van de antitankgordels en de weerstand van een sterke voorbereide verdediging tegen luchtaanvallen door het Warschau-Pact (WP) en artilleriebeschietingen, gewoonlijk uitgestegen moeten worden gevechten in nauwe samenwerking met tanks en onder dekking van gecoördineerde artillerievuren.

Deze ogenschijnlijk eenvoudige benadering roept echter onderstaande vragen op.

- a. Op welke afstand van de vijandelijke vrw moeten de pelotons ontplooiën in aanvalsformatie?
- b. Op welke afstand dient de infanterie uit te stijgen en welke invloed heeft de WP-artilleriesteun daarop (voorbereidende beschietingen zijn naar WP-opvattingen onmisbaar)?
- c. Hoe ver achter de ingedeelde tanks dient te worden uitgestegen of wellicht zelfs ervóór?
- d. Waar dienen de tanks zich ten opzichte van de infanterie te bevinden bij het bereiken van de voorste verdedigende opstellingen?
- e. Waar bevinden de BMP's zich na het uitstijgen en welke (boord)wapens worden dan ingezet: raket, kanon of mitrailleur?
- f. Moet daartoe over de eigen troepen heen worden gevuld of door 50 m brede „openingen" tussen de aanvalsformaties?
- g. Dient een versterkt BMP-bataljon in twee echelons aan te vallen en, zo ja, hoe worden dan de tanks verdeeld?
- h. Hoe moet worden opgetreden bij aanwezigheid van gemengde mijnenvelden?

In dit kader valt een aanzienlijk verschil op te merken tussen de normen die als gewent worden beschouwd en de praktijk bij oefeningen. Dit laatste betreft niet alleen de BMP, doch doet zich in iedere krijgsmacht voor, zoals ook binnen de NAVO kan worden geconstateerd.

De sterkte van de verdedigende posities wordt naar verwachting onvoldoende gereduceerd door het steunende artillerievuur, zodat het van belang is zo lang mogelijk van de onderdrukkende uitwerking te profiteren. Daarbij wordt het echter niet verstandig geacht dichter dan 300 m

te naderen tot de eigen artillerie-„barrages”.

Bij de inzet van raketsystemen (BM-21) wordt 600 à 900 m veiligheidsafstand aangehouden.

De thans beschikbare antwoorden op de gestelde vragen luiden als volgt.

1. De lijn „van ontplooiing” en de lijn „voor uitstijgen” bevinden zich op ca. 1000 m resp. 400 à 300 m vóór de verdedigende posities.
2. Het uitstijgen dient vlak achter de ingedeelde tanks plaats te vinden en nooit ervóór; de uitgestegen infanterie volgt de tanks zo dicht mogelijk en is nooit meer dan 200 m ervan verwijderd, ten einde de tanks te kunnen beschermen met vuur uit draagbare wapens.
3. Compagnieën vallen altijd aan in één echelon zonder reserve; bataljons vallen doorgaans aan in één echelon met de tanks in voorste lijn, zeker indien het bataljon tot het 2e echelon behoort.
4. De uitgestegen infanterie dient vuuropeningen van ca. 50 m breedte vrij te laten ten behoeve van de BMP's die op 300 à 400 m volgen; alleen in heuvelachtig terrein kan over de infanterie heen worden gevuurd, hetgeen een negatieve invloed heeft op het moreel.
5. In het algemeen worden BMP's zo mogelijk niet in het eerste aanvalsechelon ingezet tegen een voorbereide verdediging.
6. De veilige afstand ten opzichte van WP-artillerievuren is voor tanks 200 m, voor BMP's 300 m, en voor infanterie 400 m.

De tendens om de normen bij oefeningen ruimer te nemen, waardoor ook het tijdsinterval toeneemt tussen het stoppen van het artillerievuur en het binnendringen van de opstellingen, kan leiden tot volledige vernietiging in het gevecht.

Om verschillende redenen krijgen de BMP's bij voorkeur een rol toegewezen in het uitbuiten van (diepe) penetraties en in „raiding tactics”, met name tegen het vijandelijke achtergebied. Hieronder vallen onder meer:

- gewelddadige lange-afstandverkenningen;
- „overval-acties” in het vijandelijke achtergebied met eenheden van regimentsgrootte;
- speciale opdrachten van voortdetachementen of flankdetachementen, ten einde een verdediging te ont-

regelen en/of op de flank/in de rug te bedreigen.

De snelheid, terreinvaardigheid en vuurkracht van de BMP zijn hiertoe bijzonder gunstig, vooral tegenover een vijand die verplaatst of beweeglijk optreedt. Het gevechtscontact heeft dan meer het karakter van een ontmoetingsgevecht, waarbij de gevechtsleiding en de coördinatie met de vuursteun van groot belang zijn.

De essentiële voorwaarde van effectieve artilleriesteun komt telkens weer in de discussies naar voren, hetgeen een verklaring vormt voor de huidige mechanisering van artillerie, bestemd voor steun aan de voorste eenheden.

Artillerie-optreden

De kwetsbaarheid van getrokken artillerie-eenheden in open terrein, is gebleken tijdens de Jom-Kippoeroorlog. De overlevingskansen van de WP-artillerie worden derhalve in de volgende opzichten bedreigd:

- a. 50% van de vuureenheden is niet gepantserd en daardoor is 80 à 85% van het personeel in die eenheden kwetsbaar;
- b. het ingraven van vuurmonden, commandoposten en munitievoertuigen vergt tijd en uitrusting;
- c. gevechtsverliezen bij het kader reduceren de vuurkracht in ernstige mate;
- d. de opstelling (vorm) van de batterijen is kwetsbaar voor NAVO-bestriddingsvuren.

Om die reden bepleit men een gespreide opstelling van elke 6-stukkenbatterij in een gebied van 600 × 300 m, het toepassen van schijnopstellingen en het voorbereiden van reservestellingen. Dit kan bovendien betere bescherming bieden tegen grondaanvallen, maar vraagt aanpassing van de vuurregelingsprocedure („stuksgewijze” berekening van schietgegevens). Bovendien denkt men aan bestrijding door indirect vuur, gevechtshelikopters en eov-middelen te ontkomen door intensieve coördinatie met luchtdoelartillerie en genie, en door het verbeteren van camouflage en reactiesnelheid.

Aangezien NAVO-bestriddingsvuur binnen 6 à 10 minuten na een vuuropening kan worden verwacht, brengt ieder WP-vuur dat langer duurt dan 7 minuten risico's mee; bij voorkeur zou na iedere 5 minuten vuren de batterij 200 à 300 m moeten verplaat-

sen. De nadelen van een dergelijk optreden zijn onder andere:

- minder samenhang in de nabijbeveiliging van de gehele afdeling;
- moeilijker interne gevechtsleiding;
- verminderde nauwkeurigheid van het vuur.

Dit verklaart de nadruk die wordt gelegd op de mechanisering van de artillerie en op de invoering van rekenapparatuur, zowel om de reactiesnelheid als de nauwkeurigheid te vergroten.

De eis dat de WP-artillerie 40 à 60% van de antitankwapens buiten gevecht dient te stellen vóórdat een aanval kan slagen, is gebaseerd op de *geschatte effectiviteit van de NAVO-wapensystemen* — in relatie tot de aanvalssnelheid van de BMP's — en op de aantallen daarvan. Of deze eis kan worden gerealiseerd, is onderwerp van ernstige twijfel gezien de begrensde vuursteuncapaciteit van langzaam vurende artillerie met HE-projectielen. Dit is slechts één aspect van het artillerie-optreden dat in drie fasen wordt ingedeeld.

- a. De voorbereidingsfase, die eindigt met de voorbereidende beschieting op de voorste steunpunten van een verdediging. In deze fase worden doelen in het gehele vijandelijke vak onder vuur genomen met het oogmerk de vijandelijke gevechtskracht met ca. 40% te reduceren.*
- b. De nabijsteun t.b.v. de inbraak. Deze kenmerkt zich doordat de verdediger reeds is gewaarschuwd door voorafgaande vuropening. De vuren dienen tijdens de inbraak tijdig in de diepte te worden verlegd.
- c. De nabijsteun t.b.v. de doorbraak („diepe penetratie”). Hierbij ligt het accent op de bestrijding van gelegenheidsdoelen en het afslaan van tegenaanvallen. Vuren over (zeer) korte afstanden zijn geen uitzondering.

De gevechtsleidings- en logistieke problemen

Ten einde de mogelijkheden van nieuwe wapens en uitrusting uit te buiten dienen de procedures voor ge-

* Aan doelen die buiten gevecht moeten worden gesteld wordt ten minste 60% schade/verliezen opgelegd (recuperatie noodzakelijk) en aan doelen die „slechts” onderdrukking vereisen, wordt ongeveer 25% schade/verliezen opgelegd (NAVO: 10 à 20% verliezen is neutralisatie!)

vechtsleiding te worden aangepast, hetgeen neerkomt op het sneller reageren op veranderingen in de gevechtssituatie. Het moeten uitvoeren van meer gevechtsleidingswerkzaamheden in een kortere tijd betreft onder andere:

- de inzet van het tweede echelon (reservebataljon/regiment);
- de coördinatie van vuur(steen) met de manoeuvre;
- het verleggen van het zwaartepunt;
- coördinatie met neveneenheden.

Volgens gezaghebbende auteurs dient daarbij aandacht te worden besteed aan:

- doortastendheid en besluitvaardigheid;
- flexibiliteit en initiatief;
- beveiliging;
- continuïteit;
- geoeffendheid („drill”) en politieke motivering van het personeel op uitvoerend niveau;
- grote vakkennis en bekwaamheid van commandanten en stafofficieren.

De bestaande tekortkomingen omvatten nagenoeg alle genoemde aspecten, inbegrepen de „technische” middelen voor gevechtsleiding en logistieke ondersteuning zoals standaardprocedures, computers en het verbindingstelsel. Dit komt vooral tot uiting in de traagheid waarmee besluiten tot stand komen en opdrachten worden voorbereid en uitgevoerd. Het gebrek aan bekwaamheid bij stafofficieren — met name op bataljonsniveau — wordt vermeld, zonder een verklaring te geven voor het feit dat blijkbaar veel hard werkende jonge officieren enkele basisvaardigheden ontberen.

Zo is een van de meest voorkomende logistieke beperkingen van het tactische optreden een brandstoftekort, veroorzaakt door ontoereikende procedures en vaardigheid in het omgaan met nieuwe uitrusting. Door invoering van computers en door een verbetering van de informatieoverdracht en -verwerking zal naar verwachting in de behoeften kunnen worden voorzien.

De achtergrond van vele tekortkomingen blijkt telkens weer verband te houden met de Russische instelling: afwachten totdat een opdracht wordt gegeven en eerst dán met de werkzaamheden aanvangen. De invloed daarvan is ook op de evaluatie van een nucleair conflict merkbaar. Indien de NAVO op systematische wijze

kernwapens zou inzetten om de bevelvoeringsorganen uit te schakelen, zal volgens de WP-deskundigen ieder eigen offensief tot staan worden gebracht! Om die reden zal het buiten gevecht stellen van vijandelijke kernwapeninzetmiddelen voor iedere daarvoor aangewezen WP-eenheid de hoogste prioriteit hebben.

Opmarsnelheid

De Sovjetrussische leiders onderkennen dat het tijdsverloop vóórdat de NAVO in staat is om kernwapens in te zetten, maximaal moet worden benut. Indien snel in het NAVO-gebied wordt doorgestoten, zal een vertraagd gevoerd NAVO-defensief zijn samenhang kunnen verliezen en de politieke besluitvorming worden ontregeld.

Kernwapeninzet tegen doorgebroken WP-strijdkrachten moet dan in de dichtbevolkte Westeuropese gebieden plaatsvinden en in de onmiddellijke nabijheid van NAVO-troepen.

Een snel en verrassend offensief vergt relatief minder verliezen, brandstof en munitie, en kan zelfs een politieke ineenstorting veroorzaken. De voorwaarden daartoe zijn:

- goede verkenning;
- luchtverdediging en vuursteunoverwicht;
- voldoende tanks voor steun aan de infanterie;
- tijdige inzet van 2e-echelonseenheden met voldoende stootkracht om plaatselijk succes uit te buiten;
- inzet van kernwapens indien de opmars dreigt te stoppen;
- voldoende logistieke ondersteuning.

De snelheid moet worden gehandhaafd door manoeuvre (en vuursteun), misleiding, verrassing en het gebruik van rookschermen; voor frontale aanvallen op versterkte posities dienen 2e-echelonseenheden te worden ingezet.

De militaire auteurs in het Warschau-Pact onderkennen daarbij de dreiging die zich kan voordoen na het omtrekken van sterke eenheden (tegenaanvallen) en in de vorm van anti-tankheli's en mijnevelden.

Ook het belang van een hoog moreel wordt ingezien „omdat in de Tweede Wereldoorlog de aanval soms stopte doordat op het beslissende moment alle pogingen om de angst van de soldaten te doorbreken, faalden”. Dit laatste is een openhartige en relativerende uitspraak, gezien de voor-

gaande „theoretische” onderwerpen van beschouwingen.

Het is een bewijs voor de realiteitszin van de desbetreffende auteur en geeft tevens aan dat het onverstandig zou zijn om alle WP-officieren dezelfde capaciteiten toe te kennen. Indien gebrek aan bekwaamheid en initiatief een voorkomend verschijnsel is op bataljonsniveau, dan behoeft dat niet automatisch ook voor het regimentsniveau te gelden. In het bijzonder de toegekende sterkte (en zwakte) van de NAVO-verdediging is aanleiding geweest tot scherpzinnige analyses van het eigen WP-optreden, waarbij terecht werd geconcludeerd dat in het algemeen de snelle, verrassende aanval grote voordelen biedt en een overwinning waarschijnlijk maakt.

„Tactical problems facing the Soviet army”, door C. N. Donnelly, in „International Defense Review”, september 1978

L. L. P. DORRESTIJN, kap art

BOEKEN

La Sixième Colonne, door François, 380 blz. Uitg.: Editions Stock, Parijs, 1979. Prijs: Frs 48,—.

De verschrikkingen van een mogelijke Derde Wereldoorlog vormen bepaald geen onderwerp voor een genoeglijk verhaaltje voor het slapen gaan. Dat is dan ook allerm minst de bedoeling geweest van de schrijver van het gefingeerde verslag van hetgeen zich afspeelt in het jaar 198-, wanneer de Russen ten langen leste de tijd gekomen achten het verfoeide kapitalisme de genadeslag toe te brengen en Europa niet te finlandiseren maar regelrecht te annexeren. Integendeel, de auteur van dit schrikbaar scenario — dat hij zelf betitelde als een *roman sans fiction* — beoogt daarmee juist de ingeslapen Fransen en andere vrije volkeren wakker te schudden eer het te laat is.

Het boek behelst een vernietigende kritiek op hen die de Franse verdedigingsstrategie hebben gebaseerd op een nucleair alles-of-niets en die daarbij de opbouw van de conventionele strijdkrachten volledig in het slop hebben doen geraken: hun strategie-keuze leidt ertoe dat Frankrijk ten onder gaat in een catastrofe waaruit geen uitredding meer mogelijk is.

Het laat zich denken dat een dergelijke veroordeling van de nationale defensiepolitiek nog aanzienlijk méér opschudding zou hebben teweeggebracht dan thans reeds het geval was, indien de auteur níét een nagenoeg anonieme François zou zijn maar een actief dienende beroepsofficier: in zekere zin was ook het schokeffect van *l'Europe sans défense? 48 heures qui pourraient changer la face du monde* niet zozeer veroorzaakt door de feitelijke inhoud van dat boek als wel doordat het generaal Close was uit wiens pen het was voortgekomen. Wellicht is dat dan ook de voornaamste reden geweest waarom de schrijver zich in dit geval maar liever be-

diende van een pseudoniem, daarmee tevens vermijdende inbreuk te maken op de gedragscode van Saint-Cyr door zich openlijk deloyaal te manifesteren met een zo gechargeerd appèl op de openbare mening. Hoewel het boek zelf generlei indicatie bevat van zijn werkelijke identiteit, valt er nauwelijks iets te raden: luitenant-kolonel Guy Doly publiceerde immers reeds eerder, terwijl hij tussen 1974 en 1976 studeerde aan de *École de Guerre*, een belangwekkende studie onder de titel *Stratégie France-Europe* waarin hij zich een fervent voorstander betoonde van de totstandkoming van een Europese defensiegemeenschap; ook latere geschriften van zijn hand trokken sterk de aandacht door de krachtige pleidooien voor de integratie van Frankrijk in de totaliteit van de Europese verdediging. Hij heeft ongetwijfeld beseft nog steeds een roepende in de woestijn te zijn gebleven en om die reden gegrepen naar het middel van de shocktherapie en het relaas te boek gesteld van wat zich zou kunnen voordoen als consequentie van een door hem veroordeeld beleid.

Dat relaas is — rekening houdende met het lezerspubliek waarvoor het in eerste aanleg werd geschreven — zeer zeker níét onrealistisch. Het ligt voor de hand dat de schrijver van een dergelijke roman in de intrige een aantal voorwaarden zal moeten scheppen die het afwijkende gedragspatroon van zijn hoofdrolspelers aannemelijk moeten maken voor zijn lezers. Die kennen — althans naar in het Westen gangbare opvattingen — de Sovjet-Unie als te behoedzaam om buitensporig grote risico's te lopen zoals het geval zou zijn bij een groot-scheepse aanvalsoperatie tegen West-Europa; François beschouwt de Russen als „jakhalzen die pas in actie komen als zij volkomen zeker van hun zaak zijn”. Daarnaast evenwel beseft hij terdege dat de recente geschiedenis overduidelijk heeft bewee-

zen dat, zodra de beslissing eenmaal is genomen, hun optreden wordt gekenmerkt door een indrukwekkende snelheid: Hongarije (1956), Berlijn (1961), Cuba (1962), Tsjecho-Slowakije (1968), Vietnam (1975) en Ethiopië (1978) laten weinig ruimte voor twijfel aan de doeltreffende snelle inzet van de Sovjetrussische militaire middelen.

Dat uitgangspunt is bepalend voor het scenario. De noodzakelijke voorwaarde voor het ontketenen van een bliksemoffensief is dan uiteraard de prealabele uitschakeling van de Amerikaanse atoomparaplu, die wordt verwezenlijkt doordat de Verenigde Staten terugschrikken voor de consequenties van de NAVO-strategie en — beducht voor de overweldigende conventionele en nucleaire superioriteit van het Warschau-Pact en bevreesd voor het Russische anti-raketstelsel dat de voorgenomen vergeldingsaanvallen al op voorhand dreigt te zullen ontcrachten — besluiten zich niet in de strijd te mengen.

Een andere voorwaarde is uiteraard dat, indien de VS geen roet in het eten gooien, ook anderen ervan worden weerhouden zich als een reële dreiging te gaan manifesteren. Het Westen immers heeft al geruime tijd met welgevallen gekeken naar de zich toespitsende controversen tussen de Sovjet-Unie en de Chinese Volksrepubliek, welke laatste een uiterst nuttige factor zou kunnen zijn in de internationale strategische verhoudingen. Ook díé factor moet derhalve worden geëlimineerd alvorens de SU ertoe zal kunnen besluiten de buit gewapenderhand te gaan binnenhalen. François voldoet aan die voorwaarde op alleszins plausibele wijze: na te hebben geschetst hoe sinds 1978 de derde wereld in de greep van de schakers uit het Kremlin is geraakt, hoe na Tito's dood Joegoslavië weer in het gareel is gedwongen, hoe de VS unilateraal hebben afgezien van de neutronbom en, misleid in de

MBFR-onderhandelingen, hun strijdkrachten in Europa zijn gaan vermindern, laat hij in februari 198- een handels- en politiek akkoord gesloten worden tussen de Sovjet-Unie en China, twee maanden later gevolgd door een geheim verdrag dat de verdeling van de wereld in invloedssferen vastlegt alsmede de belofte van wederzijdse bijstand bij het vernietigen van het verdorven kapitalisme.

Ook de wijze waarop de strategische verrassing vervolgens wordt bereikt, is al even plausibel: na verschillende malen in staat van verhoogde paraatheid te zijn gebracht reageren de Westelijke mogendheden niet meer op gesignaleerde troepenconcentraties van het Warschau-Pact, omdat elk „loos alarm” te hoge kosten vergt en het economische leven te zeer verstoort. Op zaterdagavond voor Pinksteren echter passeren de plotseling tot machtige spitsen samensmelende blips op de Franse radarschermen (die overigens slechts relayeren hetgeen de geallieerde vooruitgeschoven radars opvangen) onverhoeds wél de demarcatielijn tussen de beide Duitslanden; de keuze van het tijdstip herinnert aan eerdere strategische verrassingen, de wijze van optreden komt overeen met hetgeen al jarenlang door de Westelijke inlichtingendiensten werd gevreesd.

In zijn verdere verslag van de gebeurtenissen onderwerpt François de geloofwaardigheid van de Franse strategie aan een vernietigende kritiek. Zowel de natie als de regering blijken totaal verlamd. Een uitgebreid potentieel aan communistische en pro-communistische partijgangers verleent hand- en spandienen in een zodanige mate dat de Vijfde Colonne uit de Spaanse Burgeroorlog en uit de Tweede Wereldoorlog slechts padvinderij leken te hebben bedreven: installaties van de marine en de luchtmacht worden opgeblazen, het verkeerswezen wordt totaal ontwricht, publiciteitsmedia worden uitgeschakeld dan wel gebruikt voor het verspreiden van propaganda en valse informatie, civiele doelen worden op grote schaal aangevallen om politie, brandweer en dergelijke diensten te binden. Die activiteiten zijn niet zozeer gericht op het veroveren van de macht van binnenuit als wel op het scheppen van een situatie waarin de Sovjet-Unie de overwinning kan behalen met de minste inspanning: *économie des forces* dank

zij de inzet van overtuigende communisten en meelopers.

De ontbinding voltrekt zich in een ommezieën. Terwijl heel West-Europa ineens stort, dwingt een massale volksofstand de Franse regering af te zien van het reeds voorgenomen gebruik van nucleaire middelen. De panische angst voor die wapens blijkt niet voor niets te zijn opgewekt en gevoed door de verschillende mantelorganisaties in pacifistische vermomming: gestimuleerd door de inzet van een Sovjetrussisch tactisch kernwapen op Aken verkiest het gros van de Franse bevolking de slavernij boven de dood.

De lezer van dit ongemeen boeiende relaas zal zich zeer zeker bewust moeten zijn dat het werd geschreven met het oogmerk de Fransen te overtuigen van de gevaren van hun zelf verkozen isolement. De schrijver schildert daarom eigenlijk uitsluitend in zwart en wit. Te betwijfelen valt

De slaven van Roku Ban, door N. W. Hofstede, 220 blz., geïll. Uitg.: T. Wever b.v., Franeker, 1979. Prijs: f 29,50.

Voor het recenseren van een *roman* in een militair vaktijdschrift bestaat gewoonlijk niet de geringste aanleiding. Als regel betreft het immers een verduidelijkt verhaal; de vakliteratuur daarentegen is in hoofdzaak geïnteresseerd in ware feiten, exacte gegevens en theoretische beschouwingen naar aanleiding van de realiteit of een zekere anticipatie daarop. Toch kan er wel degelijk reden zijn een in romanvorm gegoten boek aan een bespreking te onderwerpen, bijvoorbeeld als het verhaal in wezen slechts dient ter omlijsting van een historisch verslag dat wellicht ongenietbaar zou zijn indien het in de oorspronkelijke versie zou worden gepresenteerd. Een zodanig boek is ook *De slaven van Roku Ban*, een autobiografie waarin het dagboek is verwerkt dat de toenmalige eerste luitenant Hofstede van het Koninklijk Nederlands-Indische Leger in Japanse krijgsgevangenschap heeft weten bij te houden. Hij doet daarin verslag van de wederwaardigheden van *roku ban*, d.i. werkploeg 6, waarover hij het commando voerde en die door de Japanners werd gebruikt voor de aanleg van een nieuw vliegveld nabij Singapore.

Voor de Nederlandse lezer biedt dit

dan ook of de Verenigde Staten zó gemakkelijk zullen zwichten voor een — voorsnog veronderstelde — ontcratching van hun deterrent; dat zij bereid zouden zijn West-Europa te laten toevallen aan de Sovjet-Unie en zichzelf daarmee te laten beroven van een bondgenoot wiens aandeel in de wereldproductiecapaciteit omstreeks 30% bedraagt, lijkt wel zeer onwaarschijnlijk. Dat neemt echter niet weg dat François' *scenario van een nachtmerrie* een duidelijk teken aan de wand mag zijn voor wie in gezapige zelfvoldaanheid mocht denken dat de blauwe hemel voorgoed onbewolkt zal blijven zolang wij maar níet naar het weerbericht luisteren!

Alles bijeengenomen derhalve een uitermate leerzaam boek, geschreven met de overtuiging van de deskundige die niet langer een roepende in de woestijn wil blijven. Hij verdient zeker succes. W. WALTHUIS

boek een overvloed aan belangwekkends. Wel valt Hofstede als het ware met de deur in huis — zijn relaas begint op het moment waarop de catastrofe in de Indische archipel zich reeds heeft voltrokken en de divisie waartoe hij behoorde („die dank zij de jarenlange verwaarlozing van de defensie door het moederland slechts uit één regiment en een kleine hoeveelheid divisietroepen, hulpwapens en landstormverbanden bestond”) al was uiteengevallen — maar de opvattingen die hem tijdens zijn opleiding (KMA-promotie 1931, Hogere Krijgsschool Bandoeng) waren ingeprent toetst hij regelmatig aan de ontluisterende werkelijkheid. De aanloopperiode in het eerste krijgsgevangenenkamp te Malang en het vervolg daarop in Batavia heeft hij geregistreerd met een pen die als een ontledmes kerft in de pose die de Nederlandse officier was bijgebracht: het schamele percentage van zijn lotgenoten dat consequent bleef weigeren een andere verklaring te tekenen dan die waarin stond dat zij Nippon als vijand wensten te blijven beschouwen steekt triest af bij de standvastigheid van de Ambonese en Menadonese KNIL-militairen in hetzelfde kamp die ondanks zware mishandelingen trouw bleven aan de zaak van hún Koningin. Duidelijk tekent Hofstede het verschil tussen de rationaliserende benadering van de Europeanen en de ontegenzeggelijk blinde emotionali-

teit van de inheemse militair die eer boven leven stelde.

Een zelfde martelgang was de Indo-Europeanen beschoren die in Hofstedes werkploeg waren ingedeeld: door Britse en Australische medekrijgsgevangenen met de nek aangekeken doch tegenover de Japanse beulen tot hun geluk krachtig verdedigd door hun commandant. Het pleit voor de schrijver dat hij over zijn riskante inspanningen voor het welzijn van zijn onderhebbenden nogal zwijgzaam is en zich zelf geen pluim op de hoed steekt. Het is daarom verheugend dat kolonel b.d. Van den Hoogenband van de Generale Staf van het KNIL — die als commandant over de Nederlandse krijgsgevangenen in de Changi-area bij Singapore volledig van de gang van zaken op de hoogte was — die waardering alsnog tot uitdrukking heeft willen brengen in het voorwoord dat hij voor dit boek heeft geschreven. Het verhelderende licht dat Hofstede werpt op de onderlinge verhoudingen in de onderwerpelijke episode, de karakterisering die hij geeft van de lofwaardige houding van de inheemse en Indo-europese militairen, de wijze waarop hij de confrontatie van het Oosterse en het Westerse denken beschrijft tegen de achtergrond van

verhoudingen waarop althans de blanken nooit waren voorbereid, dat alles maakt deze roman meer tot een documentaire. De lezer realiseert zich eigenlijk niet dat dit boeiende relaas slechts kon worden te boek gesteld dank zij een dagboekje dat de schrijver steeds niet alleen heeft weten bij te houden doch dat hij bovendien uit de handen van de andere partij heeft kunnen houden, een niet geringe prestatie waaraan grote risico's waren verbonden.

Dit uitstekende boek aan te bevelen is dan ook een vanzelfsprekendheid. De oudere generatie zal weinig moeite hebben zich in te leven in het verslag, ook wanneer men niet heeft behoord tot een van de categorieën waarover Hofstede schrijft. De jongeren zij geraden zich enige tijd te gunnen voor het lezen van dit documentaire relaas over een periode waarin een wereld ineens stortte, waanbeelden werden ontmaskerd, luchtballonnen werden doorgeprikt en menselijke waarden moesten worden herzien. De lessen die eruit kunnen worden getrokken, mogen dan niet direct van tactisch of strategisch belang zijn, voor iedere krijgsmacht en voor iedereen die daarvan deel uitmaakt is het alleszins raadzaam zich daarop terdege te bezinnen. W. WALTHUIS

Deze combinatie van twee stijlen van beeldverslaggeving moet de schrijver van dit boek wel zeer hebben aangesproken, hoewel hij daarover zelf niet uitweidt: in zijn vaderland geniet hij behalve als schrijver ook grote faam als schilder. Van zijn literaire kwaliteiten kan men zich met deze proeve van geschiedschrijving nauwelijks een oordeel vormen. Wel moet worden opgemerkt dat de groepering van de verschillende illustraties zijn vakmanschap wel bevestigt, want de begeleidende tekst daarbij vertelt in wezen het hele verhaal; slechts een inleidende beschouwing vooraf en een enkele additionele verduidelijking waren hier en daar nog nodig om een alleszins leesbaar, goed lopend historisch verslag te doen ontstaan.

Het lijdt dan ook geen twijfel of met deze uitgave leggen de uitgevers — die de in militaire vakliteratuur geïnteresseerde lezers reeds talloze malen veel leesgenoegen wisten te bereiden — opnieuw veel eer in. Dat zelfde geldt voor Meintjes, die zijn Afrikaanderschap het niet heeft laten winnen van zijn objectiviteit: voorwaar geen geringe prestatie in een tijd waarin alleen het noemen van de naam Zuid-Afrika al tegenvuur pleegt te ontketenen! Wie dan ook een afstandelijke beschouwing over deze David-Goliathconfrontatie zoekt, is in dit knappe document aan het juiste adres. W. WALTHUIS

The Anglo-Boer War 1899—1902; a pictorial history, door J. Meintjes, 192 blz., geïll. Uitg.: MacDonald and Jane's, Londen, 1978. Prijs: £ 5.95.

Het vervaardigen van treffende afbeeldingen ter illustratie van gevechtsverslagen die in de wereldpers verschijnen dan wel in een of ander boek worden verwerkt, kan gevoelig worden beschouwd als een vak apart. In het verleden moest de kunstenaar zich te midden van de strijdende partijen wagen om snelle schetsen te maken die dan later werden uitgewerkt. Daarbij liet de tekenaar zich niet zelden verleiden tot een subjectieve weergave van het gebeurde, waarbij zijn vaderlandslievendheid vaak voor verfraaiingen verantwoordelijk was. Ook de graveur, die vervolgens het in druk verschijnen mogelijk maakte, droeg gewoonlijk bij tot het vervormen van een „momentopname” die toch al uit de herinnering van de tekenaar was aangevuld. Eerst de uitvindende van de fotografie bracht een duidelijke kentering in de

verslaggeving met behulp van beelden, zij het dat de eerste prestaties van de persfotografen op het gevechtveld niet veel beter bleken dan wat de tekenaars hadden geleverd: het maken van een foto was een omslachtig gedoe, en een dynamische situatie kon daardoor niet worden gevangen.

Dat is de reden waarom in het „beeldverslag” van de Boerenoorlog — zoals de Zuidafrikaanse Vrijheidsoorlog ten onzent bekend staat — behalve vele geposeerde foto's en verscheidene statische plaatjes slechts een enkele actiefoto kon worden afgedrukt; het merendeel der illustraties waarop werkelijk wordt gevochten, is nog door kunstenaars in beeld gebracht. Maar dat vermindert de waarde van deze interessante publicatie in geen dele. Eerder is het omgekeerde waar, want de lezer wordt zo de gelegenheid geboden een vergelijking te trekken tussen het werk van de eertijdse artisten en dat van de kiekjesmakers die hen kwamen verdringen.

